

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA

HOTĂRÂRE nr. ____

din _____ 2022

mun. Chişinău

**Cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea
Strategiei naţionale de dezvoltare „Moldova 2030”**

Guvernul HOTĂRĂŞTE:

Se aprobă şi se prezintă Parlamentului spre examinare proiectul de lege pentru aprobarea Strategiei naţionale de dezvoltare „Moldova 2030”.

Prim-ministru

Natalia GAVRILIŢA

PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA

LEGE

pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”

Parlamentul adoptă prezenta lege ordinară.

Art. 1. – Se aprobă Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, cuprinsă în anexa care face parte integrantă din prezenta lege.

Art. 2. – La data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr. 166/2012 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 245-247, art. 791), cu modificările ulterioare.

Președintele Parlamentului

Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”

(Versiunea revizuită)

Cuprins:

1	Introducere	5
2	Analiza situației	6
2.1	Contextul internațional	6
2.1.1	Persistența schimbărilor climaterice și hazardurilor naturale asociate.	7
2.1.2	Avansarea revoluției digitale.	8
2.1.3	Dezvoltarea proceselor și materialelor disruptive.	8
2.1.4	Modificările în cultura muncii.	8
2.1.5	Modificările în paradigma industrială.	7
2.1.6	Mutațiile economice și geopolitice globale.	7
2.1.7	Acutizarea securității militare în regiune	6
2.1.8	Presiunile demografice globale în creștere.	9
2.1.9	Avansarea conștiinței civice a noii generații.	9
2.1.10	Riscurile noilor pandemii.	9
2.2	Veniturile oamenilor	9
2.3	Infrastructura și condițiile de trai	14
2.4	Nivelul de educație	17
2.5	Cultura și dezvoltarea personală	20
2.6	Starea de sănătate	22
2.7	Solidaritatea și protecția socială	24
2.8	Încrederea în administrația publică	27
2.9	Încrederea în justiție	29
2.10	Securitatea umană	30
2.11	Calitatea mediului ambiant	33
3	Viziunea de dezvoltare 2030	36
4	Obiectivele de dezvoltare 2030	37
5	Direcții de politici și intervenții prioritare	44
5.1	Activitatea Parlamentului	44
5.2	Reforma administrației publice	45
5.3	E-Transformarea guvernării, societății și economiei	45

5.4	Politici și management în domeniul bugetar-fiscal	46
5.5	Guvernare eficientă bazată pe evidențe și știință	46
5.6	Reforma justiției	47
5.7	Suținerea și implicarea diasporei	47
5.8	Cultură și politici culturale	47
5.9	Politici și management în domeniul macroeconomic și de dezvoltare a economiei	48
5.10	Suținerea întreprinderilor mici și mijlocii	48
5.11	Protecția concurenței și ajutoarele de stat	49
5.12	Promovarea oportunităților investiționale	49
5.13	Dezvoltarea durabilă a agriculturii	50
5.14	Politici și management în domeniul sectorului forestier	50
5.15	Securitate și eficiență energetică, energie din surse regenerabile	51
5.16	Dezvoltarea sectorului industrial	51
5.17	Politici și management în domeniul dezvoltării regionale și construcțiilor	51
5.18	Politici și management în domeniul transporturilor și infrastructurii drumurilor	52
5.19	Dezvoltarea drumurilor și transporturilor auto	52
5.20	Dezvoltarea transportului feroviar	52
5.21	Dezvoltarea transportului naval	53
5.22	Dezvoltarea transportului aerian	53
5.23	Politici și management în domeniul protecției mediului	53
5.24	Politici și management în domeniile locuințelor, serviciilor comunale, utilităților publice și dezvoltării comunitare	54
5.25	Politici și management în domeniul ocrotirii sănătății	55
5.26	Politici de tineret, educație și cercetare	56
5.27	Politici și management în domeniul muncii și incluziunii	59
5.28	Protecție socială	59
5.29	Politici și management de securitate și ordine publică	60
6	Impactul	62
7	Riscuri în implementare	67
8	Proceduri de raportare	68

1 Introducere

Republica Moldova este în continuă transformare, fiind afectată direct de evenimentele regionale și globale: creșterea prețurilor la produsele energetice și produsele alimentare, criza de securitate din regiune pe fundalul agresiunii Federației Ruse în Ucraina, reformatarea lanțurilor valorice și chiar schimbările climaterice care afectează producția agricolă. În acest context extrem de dificil, pe lângă intervențiile de scurtă durată pentru a face față crizelor curente, Guvernul și-a propus definirea unei viziuni de dezvoltare pe termen mediu și lung, pentru a consolida reziliența față de crizele viitoare și a crea baza pentru dezvoltarea durabilă și incluzivă a țării.

Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” (în continuare SND) este documentul național de viziune strategică pe termen lung, care indică direcțiile de dezvoltare a țării și a societății și care adaptează prioritățile, obiectivele, indicatorii și țintele angajamentelor internaționale asumate de către Republica Moldova la contextul național, în special Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană și angajamentele care derivă din statutul de țară-candidat pentru aderarea la UE. Guvernul stabilește în SND prioritățile naționale, iar structura și elementele acesteia stau la baza dezvoltării cadrului național de planificare strategică, evidențiind viziunea, prioritățile, obiectivele, direcțiile de intervenție relevante pe termen lung.

SND propune o viziune de dezvoltare centrată pe om, având la bază concluzia în urma implementării precedentei strategii „Moldova 2020”, conform căreia acest document de planificare strategică trebuie să adopte o abordare holistică privind dezvoltarea umană (în schimbul centrării excesive pe obiective înguste de dezvoltare economică). În cadrul acestei viziuni, omul este beneficiar, nu resursă sau instrument, al dezvoltării, iar însăși dezvoltarea presupune un conținut tangibil, de creștere a bunăstării.

Astfel, obiectivele de dezvoltare stabilite în SND derivă din conceptul modern de calitate a vieții și problemele majore identificate la nivel național. În contextul de dezvoltare al Republicii Moldova, dimensiunile cele mai importante ale calității vieții sunt: veniturile, condițiile de trai, educația, cultura, sănătatea, solidaritatea socială, încrederea în guvernare, încrederea în justiție, securitatea umană și calitatea mediului. Obiectivele propuse în SND răspund necesităților stringente ale societății. SND trasează o legătură directă între aspirațiile de bunăstare, pe de o parte, și politicile care vor contribui la aceste obiective, pe de altă parte. Monitorizarea progresului și evaluarea impactului de dezvoltare a SND va fi realizată prin intermediul indicatorilor statistici dezagregați, inclusiv ai Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă.

Urmând imperativul integrării europene, exprimat nemijlocit prin implementarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, Strategia „Moldova 2030” adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului. În același timp, Strategia „Moldova 2030” este contribuția Republicii Moldova la realizarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, adoptată de către țările membre ale Organizației Națiunilor Unite în septembrie 2015. Astfel, Strategia „Moldova 2030” transpune țintele, în special cele considerate acceleratori ai dezvoltării, și indicatorii Agendei 2030 adaptați la contextul național al Republicii Moldova.

Guvernul nu este singurul agent al schimbărilor în societate, dar are un rol-cheie de coordonare, leadership, mobilizare și inspirare pentru alți actori. SND va contribui la realizarea acestor funcții, definind o serie de intervenții prioritare - regulatorii, instituționale, bugetare, investiționale, educative - care vor avea impact pozitiv direct asupra bunăstării și vor contribui la descătușarea potențialului oamenilor pe plan antreprenorial, educațional, cultural, productiv, etc.

Necesitatea unui document vizionar de planificare strategică este determinată de asigurarea unui cadru unic și coerent care urmează să ancoreze politicile publice. Mai mult decât atât, aceasta este subliniată de noile realități economice, sociale și de securitate în care intră Republica Moldova, la fel ca întreaga regiune sau chiar lume, în contextul secvenței de crize care au dezvoltat numeroase curenți sisteme de dezvoltare. Pandemia COVID-19, crizele energetice, creșterile accelerate ale prețurilor, secetele și inundațiile recurente, crizele economice și, mai nou, criza de securitate cauzată de invazia militară a Ucrainei de către Federația Rusă – toate evidențiază importanța unui document de planificare care să contribuie atât la o adaptare mai bună la noile realități, cât și să catalizeze procesul de dezvoltare prin valorificarea oportunităților și prevenirea activă a riscurilor.

Definind conturul viitorului dorit pentru Republica Moldova, SND va servi ca reper pentru toate strategiile și programele sectoriale, atât la scară națională, cât și pentru cele regionale și locale. Astfel, documentele de politici publice sectoriale existente sau în curs de elaborare vor fi adaptate la SND, reflectând viziunea centrată pe oameni, pe necesitățile și aspirațiile lor. Prioritățile majore de politici își vor găsi reflectare în Planurile Naționale de Dezvoltare, Cadrul Bugetar pe Termen Mediu și bugetele publice naționale în orizontul de planificare.

SND va ghida asistența partenerilor de dezvoltare ai Republicii Moldova în raport cu prioritățile naționale de dezvoltare și va asigura o mai bună coordonare a proiectelor și resurselor acestora. De asemenea, SND va servi ca important factor de mobilizare a resurselor private, precum și a creativității, ideilor și proiectelor organizațiilor societății civile și ale comunității științifice naționale, către sectoarele și domeniile prioritare pentru asigurarea calității vieții oamenilor.

2 Analiza situației

2.1 Contextul internațional

Lumea contemporană este într-o continuă schimbare, amploarea și intensitatea transformărilor depășind uneori capacitățile și resursele țărilor, comunităților și oamenilor pentru a le face față și a se adapta. Ținând cont de particularitățile și contextul de dezvoltare al Republicii Moldova, pot fi evidențiate câteva mega-tendințe care, prin persistența și scara la care se manifestă, vor influența în mod direct evoluția pe termen scurt și mediu al Republicii Moldova.

2.1.1 Acutizarea securității militare în regiune

Odată cu invazia militară a Ucrainei de către Federația Rusă, din 24 februarie 2022, a devenit clar că securitatea militară trebuie să rămână o prioritate strategică pentru Republica Moldova, cel puțin din considerentul proximității față de acțiunile militare, dar și a problemei regiunii transnistrene care este percepută drept sursă de instabilitate pentru țară și regiune. Evenimentele respective au disipat definitiv percepția imposibilității invaziilor militare drept instrument de presiune în relațiile internaționale. Respectiv, până în 2030, Republica Moldova urmează să-și restructureze sistemul de apărare militară, dar și sistemul de securitate per ansamblu, prin sporirea investițiilor publice în dotarea armatei naționale, intensificarea cooperării și schimbului de experiență pe filieră militară

cu partenerii strategici, fortificarea sistemului de apărare civilă și alte acțiuni conexe care urmează să fie definite în viitoarea strategie de securitate care va fi elaborată în scurt timp și ancorată în SND „Moldova 2030”.

2.1.2 Persistența schimbărilor climaterice și hazardurilor naturale asociate.

Toate evidențele arată că schimbările climaterice globale sunt cauzate, în primul rând, de activitățile umane, ceea ce solicită o regândire a interacțiunii dintre oameni și lumea înconjurătoare, prin diminuarea amprentei activităților umane și economice asupra mediului. Concentrația tot mai înaltă a gazelor cu efect de seră în atmosferă determină creșterea temperaturilor medii globale și fluctuații climaterice locale tot mai imprevizibile. Temperatura medie globală este cu circa 1,1-1,2 grade peste nivelul pre-industrial, iar perioada 2010-2020 a fost cea mai caldă pe toată durata observațiilor meteorologice. Două treimi din gazele cu efect de seră revin dioxidului de carbon rezultat din arderea combustibililor fosili. O altă sursă de gaze cu efect de seră este metanul, componenta principală a gazelor naturale, responsabil de circa 25% din emisii. Creșterea temperaturilor a condiționat creșterea violenței și frecvenței fenomenelor naturale cu caracter extrem, inclusiv a secetelor și inundațiilor. Schimbările climaterice și efectele acestora au scos în evidență vulnerabilitatea sistemelor de producție tradiționale. Amenințând rupturi majore în modul de trai și de organizare a societății, aceste schimbări impun identificarea unor strategii noi, și de adaptare, și de moderare a schimbărilor climaterice. UE, SUA, China și o serie de alte țări, precum și un număr impunător de corporații mari, s-au angajat să atingă neutralitatea carbonică până în 2050-2060, inclusiv prin tranziția la surse regenerabile de energie și extinderea suprafețelor împădurite. Au crescut dramatic investițiile pentru dezvoltarea unei tehnologii cu potențial disruptiv - fuziunea termonucleară - care promite să devină o sursă inepuizabilă de energie electrică curată în aproximativ 10 ani.

2.1.3 Mutațiile economice și geopolitice globale.

Economia mondială este în plină transformare odată cu avansarea Asiei în calitate de cea mai mare regiune comercială a lumii, alimentând creșterea unei comunități de consum în masă și a unor noi corporații. Criza energetică europeană în 2021-2022 în mare măsură a fost condiționată și de creșterea puternică a cererii de energie din partea țărilor asiatice. Către anul 2030 China și India vor reprezenta 35% din populația lumii și 25% din PIB-ul global. La scară planetară, economiile non-OCDE vor reprezenta circa 55-60% din PIB-ul global. În același timp, societățile occidentale vor rămâne mai bogate decât țările orientale din punct de vedere a venitului per capita. China se erijează tot mai clar într-o superputere economică globală, care va fi nevoită să-și procure sau să-și asigure acces global la resurse. Această perspectivă explică inițiativa chineză Belt and Road – noul Drum al Mătăsii - China investind în dezvoltarea economică și infrastructura de transport a peste 130 de țări. Totodată, se conturează o nouă tendință ideologică de contestare a actualei ordini mondiale și de promovare a unei lumi tot mai multipolare și mai clusterizate, instrumentele de presiune economică și financiară căpătând un rol-cheie în această confruntare.

2.1.4 Modificările în paradigma industrială.

Odată cu accelerarea, standardizarea și convergența automatizării, ingineriei, capacităților de stocare a energiei și a datelor, a capabilităților de procesare automată și a inteligenței artificiale, industria modernă tot mai clar tranzitează spre un model de producție bazat integral pe roboți și automatizare. Această tendință riscă să facă irelevante avantajele oferite de forța de muncă ieftină și cu un nivel de la inferior la mediu de calificare. Numărul de roboți industriali a crescut de 3 ori în perioada 2000-2020, ajungând în prezent la 2,3 milioane. Către anul 2030, numărul roboților

industriali va ajunge la 20 milioane, ceea ce înseamnă că cel puțin 10% din ocupațiile în sfera industrială vor fi lichidate. Robotizarea – coroborată cu lecțiile oferite de pandemia COVID-19 - va permite țărilor cu tradiții industriale să revizuiască strategiile lor industriale care se bazează pe lanțuri tehnologice globale și să tranziteze de la strategia de offshoring la cea de reshoring, adică de readucere a producției industriale mai aproape de punctul de asamblare finală. Tendințele recente sugerează că țările cu sectoare industriale tehnologic înapoiate sunt deosebit de vulnerabile în raport cu procesul de robotizare – rata de lichidare a locurilor de muncă în asemenea țări va fi de două ori mai mare decât în țările caracterizate de forță de muncă calificată.

2.1.5 Avansarea revoluției digitale.

Economia globală a devenit interconectată, iar pandemia de COVID-19 a accelerat cu câțiva ani tendința digitizării. Datele primare și reutilizate au devenit o resursă importantă pentru generarea noilor bunuri și servicii și sporirea eficienței proceselor de producție, deciziilor organizaționale și interacțiunilor umane. Peste 90% din datele existente la moment au fost generate de oameni, mașini și procese tehnologice în ultimii 2 ani. În paralel, s-au îmbunătățit dramatic capacitățile de procesare și analiză, inclusiv prin intermediul unor algoritmi de învățare automată și a inteligenței artificiale. Aproape 1 trilion de obiecte sunt deja interconectate și numărul acestora va crește exponențial către anul 2030. Peste 90% din tranzacțiile la bursele globale deja sunt efectuate de algoritmi, fără intervenție umană directă. Tehnologiile digitale au facilitat în mod dramatic adaptarea omenirii la restricțiile impuse de pandemia COVID-19 și au demonstrat posibilități radical noi de marketing, organizare a educației, prestării serviciilor publice, etc. Tehnologiile digitale au pătruns în sectoare care în mod tradițional sunt văzute ca tehnologic mai înapoiate, inclusiv agricultura, unde soluțiile digitale combinate cu senzori și metode noi de telemetrie permit monitorizarea continuă a stării și fazelor culturilor agricole, a sănătății animalelor, a impactului secetei, a condițiilor meteorologice locale, etc.

2.1.6 Dezvoltarea proceselor și materialelor disruptive.

O adevărată revoluție globală se produce prin cercetările și dezvoltarea tehnologică în domeniul proceselor și materialelor noi. Industriile automotivă, de construcții, manufacturiere și agricole sunt impuse de noile reglementări și de schimbarea în preferințele consumatorilor să integreze materiale și componente durabile, prietenoase cu mediul, în tehnologiile lor de producție. Progresele în știința materialelor permit crearea de materiale inteligente cu proprietăți programabile pentru o serie de aplicații industriale și cotidiene. Tot mai multe start-up-uri lucrează asupra materialelor și produselor cu calități diverse, inclusiv termo-, electro- și fotocromism, piezoelectricitate, memorizarea formei, auto-vindecare, capacități avansate de filtrare, etc. Proliferarea nanofibrelor, nanotuburilor, alotropilor și altor nanostructuri conturează oportunități practic infinite de generare de valoare adăugată în sectoarele electronice, energie, mobilitate urbană, sănătate și producție. Imprimantele 3D deja permit numeroase aplicații în industria alimentară, a modei, transporturi, construcții, sănătate, educație, muzeistică și artă populară.

2.1.7 Modificările în cultura muncii.

Pandemia de COVID-19 a accelerat dramatic tendințele de schimbare a modelului de muncă. Oamenii au început să pună un preț mult mai mare pe condițiile de muncă etice, sigure și care permit un echilibru mai bun între viața personală și cea profesională. Totodată, un număr foarte mare de angajați, circa 25%, conform unor estimări globale, simt nevoia să-și schimbe ocupația. Într-o eventuală epocă post-COVID, munca la distanță și ședințele de lucru virtuale vor deveni o normalitate – conform estimărilor McKinsey, între 20 și 25% din angajații în economiile avansate

și emergente ar putea lucra de acasă de la 3 la 5 zile săptămânal. Pandemia de COVID-19 a impus accelerarea automatizării, mai ales în ocupațiile caracterizate de proximitate fizică. La fel de important, mixul ocupațiilor se înscrie pe un trend tot mai clar de creștere accelerată a joburilor care presupun nivel înalt de calificare și a remunerării acestora, în paralel cu un decalaj tot mai înalt între salarizarea muncii calificate și a celei necalificate.

2.1.8 Presiunile demografice globale în creștere.

Populația planetei a depășit în prezent nivelul de 7,7 miliarde oameni și către anul 2030 se îndreaptă către pragul de 8,5 miliarde. Creșterea populației, cuplată cu creșterea veniturilor disponibile, este însoțită de creșterea cererii pentru resurse și pune presiuni tot mai mari pe mediul ambiant și pe sistemele ecologice. În același timp, în diferite regiuni se produc importante schimbări structurale: dacă țările subdezvoltate sunt caracterizate de rate înalte de fertilitate și creștere a populației, atunci cele dezvoltate se confruntă cu problema îmbătrânirii. Economiiile țărilor dezvoltate se vor confrunta cu o penurie tot mai mare de forță de muncă, ceea ce va conduce la o creștere a cererii de specialiști externi și va intensifica factorii de atracție externă pentru potențialii emigranți. Ținând cont de riscurile de securitate, țările europene vor da preferință emigranților din țările proxime din punct de vedere cultural, cu o capacitate de integrare înaltă. Emigrarea și mobilitatea internațională a muncii va avansa și mai mult în următorii 10 ani.

2.1.9 Avansarea conștiinței civice a noii generații.

Având acces practic din naștere la Internet, tehnologii și instrumente de comunicare și socializarea portabile, generațiile născute în secolul XXI sunt caracterizate de un nivel de educație tehnologică mult mai înalt decât cele anterioare. Aceasta și-a lăsat amprenta asupra atitudinilor publice, acestea punând un accent mai puternic pe toleranță, echitate, incluziune, eliminarea discriminărilor, utilizarea mai responsabilă a resurselor, oprirea și ranversarea schimbărilor climaterice globale. Tinerii de azi manifestă un comportament mai puțin violent și sunt mai puțin predispuși să-și asume riscuri și comportamente deviate, precum și să facă abuz de alcool. Ei au așteptări mult mai sofisticate din partea guvernelor și autorităților publice la modul general. Odată cu maturizarea și intrarea acestora în viața economică activă, aceste caracteristici comportamentale vor avea impact asupra culturii consumului de masă, politicii naționale și globale și eticii corporative.

2.1.10 Riscurile noilor pandemii.

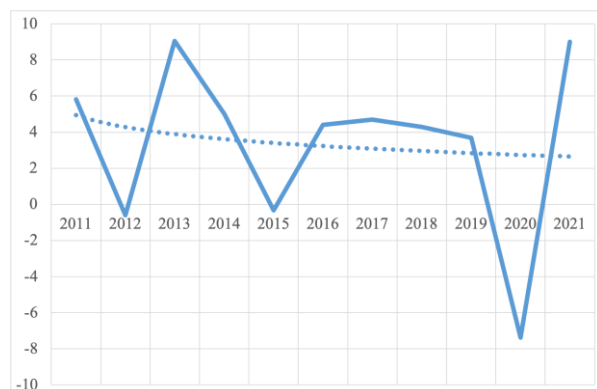
Pandemia COVID-19 a scos în evidență atât vulnerabilitatea lumii în fața crizelor globale de sănătate publică, cât și capacitățile mult mai înalte de coordonare și reacție pe care le are lumea. Cercetările empirice arată că în fiecare an, probabilitatea unei noi pandemii de magnitudinea COVID-19 este de 2,5-3,3%, ceea ce înseamnă că în următorii 25 de ani probabilitatea unei pandemii la fel de grave este de circa 47-57%. Țările cele mai sărace sunt cele mai vulnerabile în fața acestor noi potențiale pandemii și au cea mai redusă capacitate de reacție imediată și răspuns pe termen lung.

2.2 Veniturile oamenilor

Veniturile sunt la baza piramidei necesităților umane deoarece permit procurarea bunurilor și serviciilor pentru un trai decent și acumularea economiilor de viață. O condiție indispensabilă, chiar dacă insuficientă, pentru formarea veniturilor este creșterea economică. Performanțele de creștere economică a Republicii Moldova au fost sub-optimale pe parcursul ultimilor ani. În 2011-2021 rata de creștere medie anuală a PIB-ului a fost de circa 3,4%, încetinind comparativ cu 2001-2010 când indicatorul era peste 5%. Exprimat în prețuri constante, PIB-ul per capita a crescut

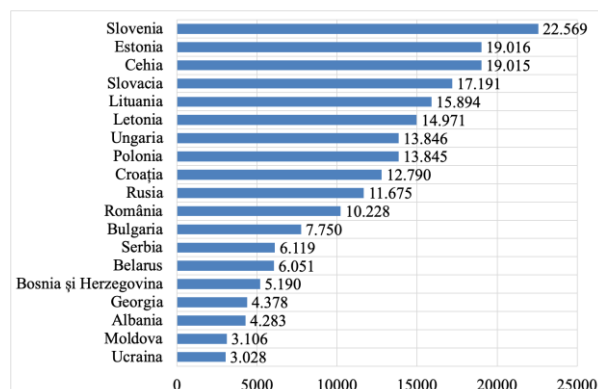
de la 2388 dolari SUA în 2011 la circa 3250 dolari SUA în 2020¹. Aceasta a fost insuficient pentru o convergență vizibilă către alte state din Europa Centrală și de Est², PIB/capita oscilând între 26%-27% din nivelul mediu pe regiune. Aceasta denotă carențele calitative ale actualului model economic, vulnerabilitatea economiei la șocuri și erodarea potențialului de creștere. Oscilația pronunțată a PIB-ului efectiv în jurul potențialului (Figura 1) reflectă variate șocuri, cum ar fi secetele din 2003, 2007, 2009, 2012, 2015 și 2020, criza mondială din 2009, criza bancară din 2015 și pandemia COVID-19 în 2020. În rezultat, PIB/capita în RM a rămas la unul din cele mai scăzute nivele în grupul țărilor din Europa Centrală și de Est (Figura 2).

Figura 1. Rata de creștere a PIB efectiv și potențial, %

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Figura 2. PIB/capita în Europa Centrală și de Est, media pentru 2015-2020, prețuri constante, USD

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor Băncii Mondiale (databank.worldbank.org).

Performanțele economice modeste au avut repercusiuni evidente asupra veniturilor populației. În pofida unor firave tendințe ale diminuării ratei sărăciei în 2014-2019, veniturile în Republica Moldova au rămas printre cele mai scăzute în Europa Centrală și de Est. Media pentru perioada 2010-2019³ a venitului național net ajustat per capita⁴ a constituit doar 30% din media regiunii, fără tendințe clare de convergență. Salariul mediu constituie doar a cincea parte din media Europei Centrale și de Est, la fel ca și productivitatea muncii⁵. Drept rezultat, oamenii din Republica Moldova acumulează deficite enorme ale ciclului de viață, consumând mai mult decât câștigă⁶. Surplusul ciclului de viață este acumulat timp de numai 22 de ani de viață economic activă, perioadă mult mai scurtă comparativ cu alte țări. Anual se acumulează deficite de zeci de miliarde de lei: 42 miliarde lei pentru femei și 18 miliarde lei pentru bărbați conform estimărilor pentru

¹ Conform Băncii Mondiale, www.databank.worldbank.org

² Media țărilor din Europa Centrală și de Est a fost calculată în baza următorului grup de state: Albania, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Georgia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Rusia, Serbia, Slovacia, Slovenia, Ucraina.

³ Nu există date complete la nivel internațional pentru anul 2020. Totuși excluderea acestuia din analiză este îndreptățită de faptul că 2020 este un an atipic, marcat de criza pandemică, care nu neapărat este relevant pentru analiza tendințelor pe termen lung.

⁴ Venitul național net ajustat este calculat de către Banca Mondială și este egal cu venitul național brut minus consumul de capital fix și erodarea resurselor naturale.

⁵ Remarcăm că aceste estimări cuprind și veniturile din activitatea informală, deoarece se bazează pe interviuarea persoanelor de către Biroul Național de Statistică în cadrul „Cercetării bugetelor gospodăriilor casnice”.

⁶ „Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, UNFPA și Expert-Grup, 2017.

2018⁷. Acestea pun presiuni pe bugetul public, deficitele fiind finanțate prin transferuri sociale, mai ales pentru persoanele vârstnice. În ultimă instanță, deficitul ciclului de viață este o povară pentru întregul sistem economic, deoarece ponderea celor care generează valoare adăugată brută în economie este relativ mică și în continuă scădere.

Pe lângă nivelul scăzut, o altă problemă ține de durabilitatea veniturilor. În ultimii ani a crescut ponderea prestațiilor sociale în veniturile disponibile, ajungând la 19% în 2020, iar ponderea remitențelor – la 13%. Remitențele au însă proprietatea să scadă pe măsura reîntregirii familiilor emigranților moldoveni în țările-gazdă. Prestațiile sociale nu pot fi văzute ca venituri durabile deoarece funcția esențială a acestora este de a diminua sărăcia, iar în actualele circumstanțe bugetare și demografice, acestea sunt mai degrabă sursă de riscuri. În același timp, venitul din activitățile economice individuale, atât agricole, cât și non-agricole, este relativ scăzut: 8,3% și, respectiv, 6,3% în 2020. Pentru comparație, în 2010, veniturile din activitatea individuală agricolă constituiau 9,8% din total venituri, iar cele din activitatea individuală non-agricolă – 6,8%.

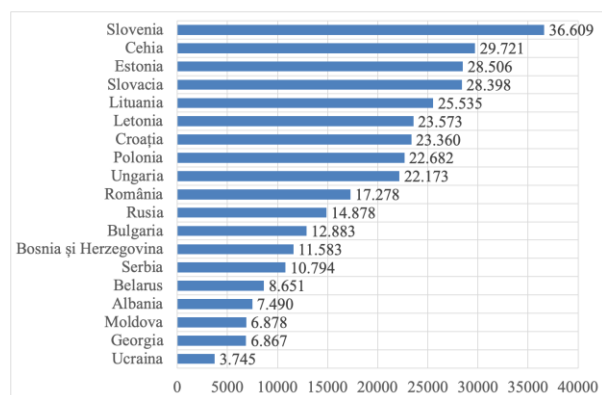
Nivelul scăzut de venituri și riscurile sporite de sărăcie sunt cauzate de oportunitățile economice limitate. Republica Moldova înregistrează una dintre cele mai scăzute rate de ocupare din Europa Centrală și de Est (39% în anul 2020 și circa 42-43% în 2021). Un alt factor este și nivelul scăzut al productivității muncii: valoarea adăugată brută generată de o persoană ocupată oscilează în jurul a 30-40% din media țărilor din Europa Centrală și de Est, unul din cele mai scăzute nivele în regiune (Figura 3). Aceasta vorbește despre sofisticarea tehnologică redusă a firmelor moldovenești și capacitățile lor limitate de a genera valoare adăugată.

Formarea brută de capital raportată la numărul de populație este una din cele mai scăzute din regiune (Figura 4). Cauzele acestei stări de lucruri sunt complexe. Pe de o parte, Republica Moldova a înregistrat o serie de progrese importante la capitolul calității cadrului de reglementare al activității de întreprinzător, fapt ce a propulsat țara în ratingul „Doing Business” până pe poziția 48 conform raportului din 2020. Pe de altă parte, au persistat o serie de constrângeri fundamentale. Conform Rapoartelor Competitivității Globale⁸, care se bazează pe percepțiile în rândul oamenilor de afaceri, pe parcursul ultimului deceniu cele mai importante constrângeri în derularea afacerilor au ținut de corupție, instabilitatea politicilor și instabilitatea politică. Deficitul forței de muncă cu competențe relevante devine gradual o barieră tot mai semnificativă în calea venirii unor investitori de talie mare sau extinderii celor prezenți. Există o serie de constrângeri obiective legate și de piața limitată de desfacere. Impactul pieței interne mici este amplificat de costurile înalte în derularea operațiunilor export-import, cauzate de birocrăție, corupție și incertitudinile regulatorii asociate acestor tranzacții.

⁷ „De ce femeile au venituri mai mici decât bărbații pe tot parcursul vieții?”, Olga Gagauz, 2021, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/De_ce_femeile_au_venituri_mai_mici_decyt_bIrbayii_pe_tot_parcursul_vieyii.pdf.

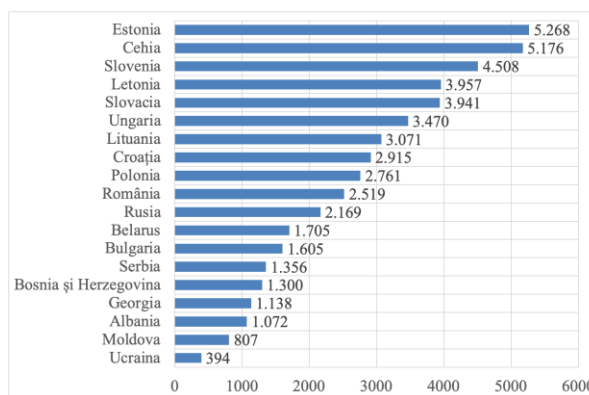
⁸ <https://www.weforum.org/>.

Figura 3. Raportul dintre valoarea adăugată brută și numărul de persoane ocupate, media pentru 2015-2020, prețuri constante, USD

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale (databank.worldbank.org)

Figura 4. Formarea brută de capital raportată la număr de populație, media pentru 2015-2020, prețuri constante, USD

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale (databank.worldbank.org)

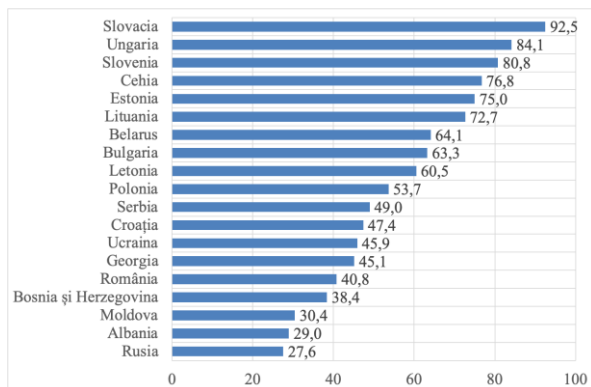
Cumulul factorilor regulatorii și instituționali nefavorabili a subminat capacitatea țării de a valorifica potențialul său de export. Ponderea exporturilor de bunuri și servicii în PIB este una din cele mai scăzute din Europa Centrală și de Est (Figura 5), iar raportul acestui indicator față de media țărilor respective a scăzut de la 56% în 2010-2015 la 50% în 2016-2020. Nivelul scăzut al competitivității externe a țării este confirmat de nivelul deficitului comercial al Republicii Moldova, acesta constituind circa o pătrime din PIB, recordul regiunii (Figura 6).

Productivitatea și capacitățile scăzute de export sunt reflectate și în structura economiei naționale. Analiza structurii PIB-ului după resurse denotă că cea mai mare pondere o deține categoria „altor servicii”, care, împreună cu serviciile de comerț, în ultimii ani a fost relativ constantă, atingând 54,2% din PIB în 2020 (Figura 7). Acestea sunt urmate de sectorul industrial, care cuprinde industria extractivă, procesatoare și sectorul energetic. Ponderea sectorului a constituit 14% în anul 2020, manifestând o scădere graduală din 2015. Ponderea atât de scăzută a industriei relevă capacitatea limitată a economiei de a produce bunuri comercializabile. Marea parte a serviciilor sunt orientate spre piața locală, chiar dacă există avantaje competitive care permit valorificarea mai pleneră a exporturilor de servicii.

O altă vulnerabilitate a economiei moldovenești este relevată de situația sectorului agricol, în care activează circa o treime din forța de muncă, dar care deține o pondere disproporționat de mică în PIB (9,5% în 2020). Acești indicatori denotă productivitatea și competitivitatea scăzută în sector.

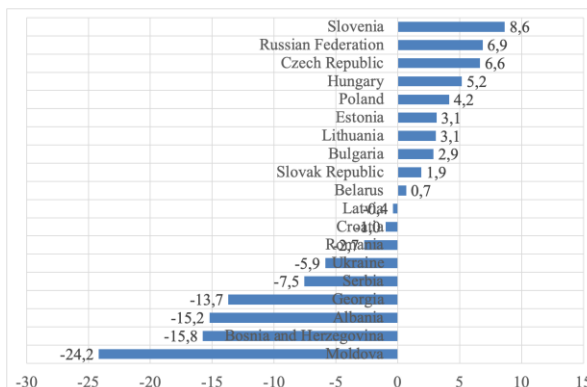
Structura PIB-ului după utilizări reflectă modelul economic bazat pe consumul acoperit de produse importate (Figura 8). Conform datelor pentru 2020, consumul final al gospodăriilor casnice constituie peste 81% din PIB, iar aproape 50% din PIB o constituie importurile, acoperite de exporturi doar în proporție de 55%.

Figura 5. Ponderea exporturilor de bunuri și servicii în PIB, media pentru 2015-2020, %

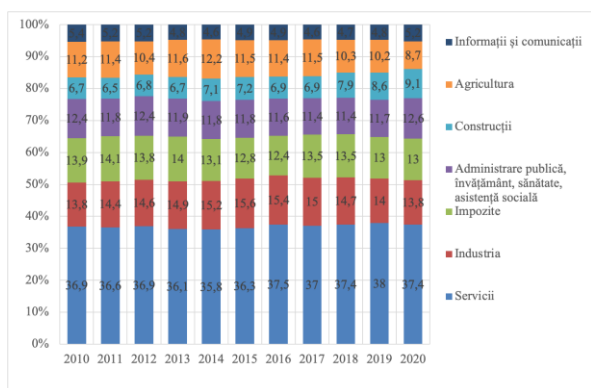
Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale (databank.worldbank.org)

Figura 6. Deficitul comerțului cu bunuri și servicii, media pentru 2015-2020, % din PIB

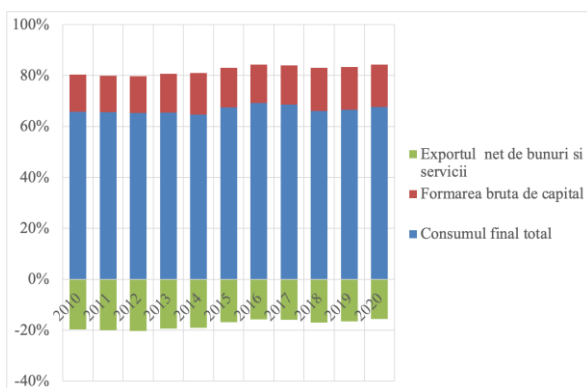
Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale (databank.worldbank.org)

Figura 7. Structura PIB după resurse, %

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

Figura 8. Structura PIB după utilizări, %

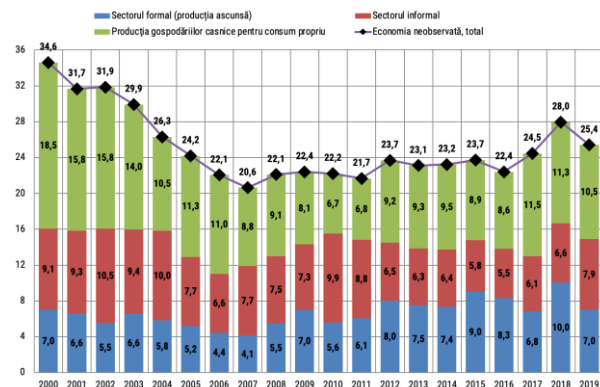
Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

O problemă majoră care afectează productivitatea muncii, competitivitatea, veniturile publice și redistribuirea valorii generate în economie, ține de prevalența înaltă a economiei informale - o pătrime din economie, conform datelor BNS. Îngrijorătoare este extinderea rapidă în ultimii ani a producției ascunse în sectorul formal (Figura 9). Aceasta este cea mai problematică componentă a economiei informale, deoarece implică evaziune fiscală. Aceasta a cauzat și cele mai mari repercusiuni asupra economiei și sistemului de finanțe publice. În 2015–2020 pierderile fiscale generate de economia neobservată au crescut de la 8,9 miliarde lei până la 15 miliarde lei anual (Figura 10)⁹. Raportate la Produsul Intern Brut, pierderile respective au cunoscut un trend ascendent (cu anumite epizoade de reducere moderată în 2016-2017 și creșteri mai pronunțate în 2018 și 2020), majorându-se de la 6,1% în 2015 până la 7,3% în 2020. O dinamică similară a

⁹ „Fenomenul economiei și ocupării informale în contextul pandemiei COVID-19”, PNUD Moldova și Expert-Grup, 2021, <https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Raport20UNDP20Rom20neformal.pdf>

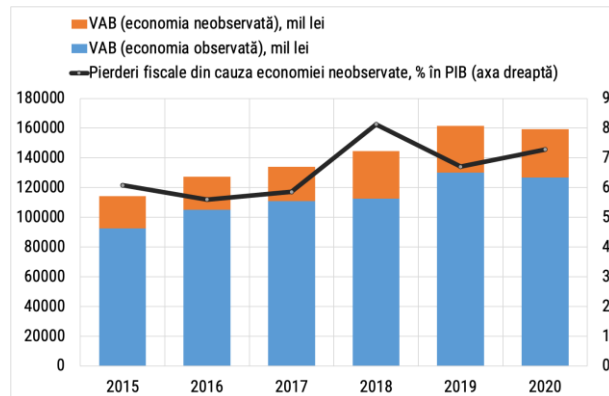
prezentat-o și ponderea economiei informale în totalul Valorii Adăugate Brute, de la 18,8% în 2015 până la 20,3% în 2020. Pierderile fiscale au variat în jurul a 25% din veniturile fiscale¹⁰.

Figura 9. Ponderea componentelor economiei neobservate în PIB, %

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

Figura 10. Dinamica pierderilor aferente economiei informale

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

Pe lângă pierderile bugetare, economia și ocuparea informală implică pierderi de productivitate și, implicit, de venituri. Per ansamblu, productivitatea muncii din economia observată este mai mare decât în economia informală, explicată, în principal, prin competitivitatea mai scăzută a activităților informale, precum și prin concentrarea practicilor informale în sectoarele cu productivitate scăzută (agricultura). Totuși o analiză mai detaliată denotă că productivitatea specifică ocupării informale din sectorul formal este mai mare comparativ cu restul formelor de ocupare, inclusiv formală. Astfel, angajatorii din sectorul formal au motivația să mențină ocuparea informală pentru a extrage beneficii și a distorsiona concurența (de exemplu, oferind salarii nete mai mari pentru a atrage salariați mai calificați și mai productivi)¹¹.

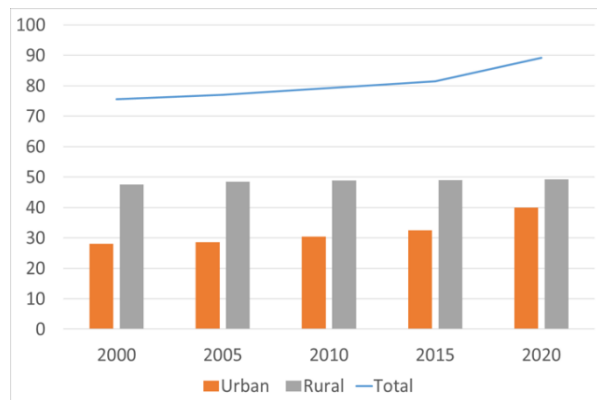
2.3 Infrastructura și condițiile de trai

Deși în ultimii 20 de ani evoluția economică în Republica Moldova a fost predominant pozitivă, aceasta nu s-a transpus și în creșteri substanțiale și geografic uniforme ale accesului oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile îmbunătățite de trai. Datele statistice pentru ultimele două decenii relevă o creștere a suprafeței fondului locativ cu circa 13,6 mil. m², în mare parte, în mediul urban (Figura 11). Datorită acestui nou fond, numărul locuințelor conectate la apeducte și canalizare s-a dublat ca pondere în ultimii 20 de ani, atingând 61,2%, respectiv 59% (Figura 12). Însă, dacă excludem locuințele noi, progresul este unul mult mai modest.

¹⁰ Idem.

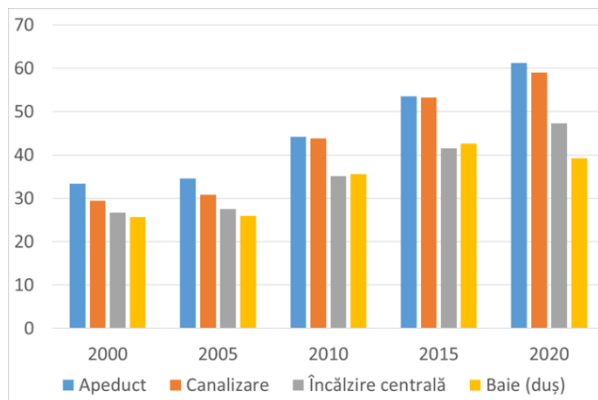
¹¹ Idem.

Figura 11. Fondul locativ, milioane m² de suprafață totală

Sursa: BNS, Anuarul Statistic

Figura 12. Dotarea fondului locativ conform suprafeței totale, procente

Sursa: BNS, Anuarul Statistic

Conform „Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice” din anul 2020, acces la apeduct au 98,5% din populația urbană și 72,8% din populația rurală¹². Acces la apă caldă au aproximativ 88,5% din populația urbană (rețea publică sau proprie) și 45,6% din cea rurală (rețea proprie). Aproximativ 81,3% din gospodăriile din mediul urban au acces la surse moderne de încălzire (încălzire centralizată sau instalații de încălzire individuale), dar 88,7% din populația rurală se încălzește cu ajutorul sobelor, căminelor și altor instalații de încălzire. Gaze naturale din rețea se livrează către 84,9% din gospodăriile din mediul urban, iar în mediul rural acces au doar 39,6% din gospodării. Aproximativ 87% din gospodăriile urbane dispun de grup sanitar în interior, iar în cazul celor rurale - doar 35%. Puține gospodării au acces la canalizare publică (79,4% – mediul urban și 2,8% – mediul rural), iar la sistem de canalizare propriu – 16,8% din gospodăriile urbane și 56,8% rurale. Acces la baie sau duș au 89,5% din gospodăriile din mediul urban și doar 46,8% din mediul rural.

Accesul la infrastructura utilitară corelează semnificativ cu nivelul de venit. Șansele de conectare la sistemul public de canalizare sunt cu 13,9 puncte procentuale mai mari în cazul gospodăriilor din chintila cea mai bogată comparativ cu cea mai săracă, iar șansele de a dispune de apeduct în interiorul locuinței sunt cu 10,2 puncte procentuale mai mari.

Republica Moldova are un deficit major în asigurarea unei infrastructuri de transport moderne, sigure și eficiente. O evaluare recentă a stării drumurilor publice naționale relevă o înrăutățire a situației¹³. Cota drumurilor publice evaluate drept „excelente” și „bune” s-a redus de la 36,8% în anul 2015 la 30% în anul 2020, în timp ce starea drumurilor „rele” și „foarte rele” s-a extins de la 25,4 până la 46,8% din total. Scăderea calității infrastructurii este însoțită și de o creștere a vârstei medii a mijloacelor de transport, cu consecințe nefaste atât pentru confortul și siguranța oamenilor, cât și pentru calitatea mediului ambiant. Registrul de Stat al Transporturilor relevă creșterea ponderii autovehiculelor cu vârsta de peste 10 ani de la 68,5% în anul 2014 la 80% în 2021.

Reducând mobilitatea internă a oamenilor, capitalului și forței de muncă, infrastructura precară constituie o constrângere majoră pentru dezvoltarea sectorului privat. Conform Raportului

¹² https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_nivelul_trai_2020.pdf

¹³ https://www.asd.md/wp-content/uploads/2021/08/raportul_de_implementare_a_programului_privind_repartizarea_mijloacelor_2020.pdf

Competitivității Globale 2019, Republica Moldova s-a situat pe locul 86 din 141 de state evaluate, una din cele mai dificile fiind situația infrastructurii de transport rutier (locul 129). Subdezvoltarea infrastructurii de transport afectează comerțul, Republica Moldova acumulând unul dintre cele mai scăzute scoruri din Europa Centrală și de Est pentru indicii performanței logistice (2,46 din 5 puncte posibile)¹⁴. Aceste constrângeri subminează nivelul de competitivitate a țării, ceea ce constituie o provocare majoră pentru o economie care depinde vital de comerțul exterior.

Republica Moldova a reușit progrese importante la capitolul accesului la tehnologiile informației și comunicațiilor. În anul 2020 rata de penetrare a serviciilor de acces la Internet fix în bandă largă la 100 gospodării a constituit 81,7%¹⁵ cu o creștere de 22,5 puncte procentuale în ultimii 5 ani. Datele relevă că accesul la Internet al gospodăriilor din mediul rural este cu 23 puncte procentuale mai mic decât al celor din urban. În funcție de tehnologia de acces, 72,3% din numărul abonaților la serviciile de acces la Internet fix în bandă largă erau conectați la rețea prin FTTx, 19,2% - prin xDSL, 8,2% - prin cablu coaxial (DOCSIS) și 0,3% - prin alte tehnologii. Punctele de prezență a rețelelor de fibră optică există în 1143¹⁶ de localități din numărul total de 1532 de localități.

De asemenea, populația poate avea acces la Internet în bandă largă prin rețele de comunicații mobile de generația a 3-a (3G) și de generația a 4-a (4G), rata de penetrare a acestor servicii constituind 89,8% din populația țării. În anul 2020, S.A., „Orange Moldova” asigură acoperirea cu semnalul rețelelor 4G a 97% din teritoriu și a 99% din populația țării, S.A., „Moldcell” – 82% și respectiv, 92,0%, iar S.A., „Moldtelecom” – 28% și respectiv, 41,2%. Rețelele 3G asigură următoarea acoperire cu semnal: S.A., „Orange Moldova” - 99% din teritoriu și din populația țării, S.A., „Moldcell” – 96,6% și respectiv, 99,9%, iar S.A., „Moldtelecom” – 99,7% atât a teritoriului, cât și a populației.

Accesul limitat al oamenilor la infrastructura fizică, utilitățile publice și condițiile de locuit este explicat de carențele în alocarea și valorificarea resurselor. În alocarea resurselor private, problemele de bază sunt legate de insuficiența acestora (în special, în cazul grupurilor vulnerabile) și lipsa motivațiilor oamenilor/companiilor de a investi în proiecte și servicii publice, beneficiile investiției ajungând să fie consumate de oameni care nu neapărat au contribuit la investiție.

În alocarea resurselor publice, problemele țin de insuficiența și ineficiența acestora. Insuficiența este determinată de constrângerile bugetare: în anul 2021, 71% din cheltuielile bugetului public național au fost orientate spre sectoarele sociale (protecția socială, care reprezintă cea mai mare categorie de cheltuieli, învățământ, sănătate, cultură, sport, tineret, culte și odihnă) și doar 13,4% – spre gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale, protecția mediului și servicii în domeniul economiei. Problema este agravată de nivelul relativ scăzut de descentralizare a finanțelor publice, fapt ce limitează capacitatea autorităților publice locale de a răspunde eficient necesităților în comunitate. În bugetele unităților administrativ-teritoriale, cheltuielile pentru gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale, protecția mediului și serviciile în domeniul economiei au constituit în anul 2021 doar 44% din total.

Ineficiența alocării resurselor publice este atestată de numeroasele erori și abateri identificate de Curtea de Conturi în planificarea bugetară, administrarea veniturilor și cheltuielilor bugetare, efectuarea achizițiilor publice, neînregistrarea patrimoniului, organizarea contabilității și raportării

¹⁴ <https://api.worldbank.org/international/global>

¹⁵ https://anrceti.md/files/filefield/Anuar%20statistic_2020.pdf

¹⁶ https://old.mei.gov.md/sites/default/files/raport_evaluare_program_broadband_2018-2020_0.pdf

financiare. Totodată, performanța slabă în infrastructură este condiționată și de lipsa de claritate a rolurilor instituționale și coordonarea slabă a planificării și implementării proiectelor. Aceasta duce la executarea insuficientă a unor funcții critice în managementul proiectelor de infrastructură, inclusiv cele legate de: i) monitorizarea și operaționalizarea politicilor și reformelor; ii) planificarea investițiilor, prioritizarea și asigurarea implementării coerente și eficiente a fondurilor de investiții și a asigurării calității; iii) monitorizarea performanței sectoarelor și dezvoltarea de programe de stimulare pentru o mai bună performanță a furnizorilor de servicii, în special în sectorul utilităților; iv) furnizarea de asistență tehnică operatorilor ce gestionează obiectele investițiilor și autorităților locale (de exemplu, în sprijinul regionalizării furnizorilor de servicii). La aceasta se mai adaugă și deficitul de resurse umane, inclusiv în serviciile de suport aferente proiectelor de infrastructură, precum arhitectura, ingineria sau serviciile de proiectare.

În rezultat, pe lângă deficitul de finanțare, derularea proiectelor de infrastructură este frecvent încetinită și de capacitatea joasă de absorbție. Sub-executarea investițiilor capitale prevăzute în bugetul public a devenit o problemă cronică. În anul 2021, investițiile capitale din bugetul de stat au fost asimilate în proporție de 74%, în timp ce în cazul bugetelor locale - 62%.

Nu în ultimul rând, resursele alocate nu întotdeauna reflectă necesitățile grupurilor vulnerabile, în special ale persoanelor cu dizabilități, grupul cel mai vulnerabil când este vorba de accesul fizic la infrastructură. Cadrul legal nu prevede suficiente garanții de accesibilitate a facilităților și serviciilor publice, în special, a transportului, informației și comunicațiilor și nu include un cadru de sancțiuni eficient pentru încălcarea drepturilor existente. Autoritățile responsabile la nivel central și local nu monitorizează accesul liber al persoanelor cu dizabilități la mediul fizic, informațional și comunicațional. Statul, în ansamblu, nu își asumă ținte concrete de accesibilizare încadrate într-un timp rezonabil (spre exemplu, anul 2030).

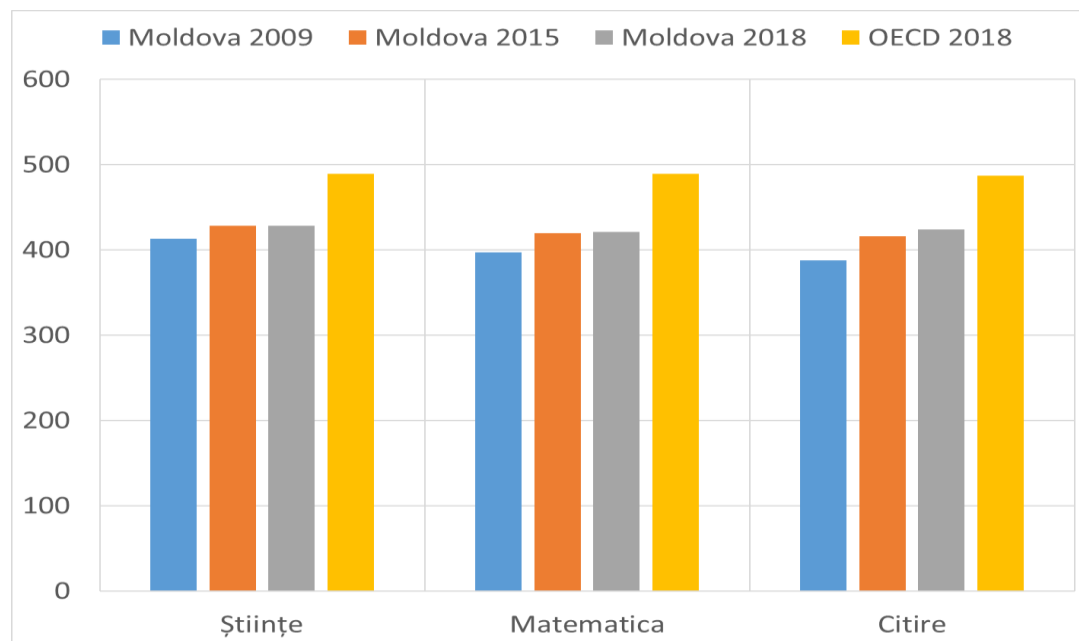
2.4 Nivelul de educație

În lipsa resurselor naturale semnificative, capitalul uman reprezintă pentru Republica Moldova resursa de bază a dezvoltării pe termen lung. Capitalul uman este, în cea mai mare parte, produsul sistemului educațional. Acesta este un sistem inert, fiind necesare perioade lungi pentru ca îmbunătățirile sistemice să se manifeste în nivelul de alfabetizare funcțională, performanțele școlare, abilitățile pe piața muncii și competitivitatea economică. Din același considerent, eforturile insuficiente de îmbunătățire a sistemului educațional au impact pe termen lung asupra calității capitalului uman și, în ultimă instanță, asupra climatului social și economic.

Republica Moldova a obținut anumite succese în domeniul educațional pe parcursul ultimelor două decenii. Dacă la începutul anilor 1990 media anilor de școlarizare a populației cu vârsta de peste 25 de ani era de 8,0 ani, atunci până în anul 2013 aceasta a ajuns la 11,6 ani, care s-a menținut până în anul 2019¹⁷. Republica Moldova a înregistrat anumite progrese și în performanțele educaționale. După cum arată rezultatele Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor, Republica Moldova a obținut rezultate mai bune în anul 2015, comparativ cu propria performanță din anul 2009, dar încă rămâne departe de standardele țărilor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (Figura 13). În runda din 2018 a Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor, Republica Moldova a înregistrat progrese doar la citire.

¹⁷ Rapoartele dezvoltării umane, PNUD, <http://hdr.undp.org/en/indicators/103006>

Figura 13. Rezultatele evaluării elevilor moldoveni și media Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică conform Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor, anii 2009, 2015 și 2018

Sursa: SPG al OCDE în domeniul educației

Potrivit Raportului publicat de Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor 2019, inegalitățile rezultatelor corelează puternic cu statutul socioeconomic al părinților și mediul de reședință. Astfel, elevii dezavantajați din punct de vedere socioeconomic rămân în urma elevilor avantajați cu mai mult de trei ani de școlarizare. Totodată, elevii din instituțiile de învățământ urbane au înregistrat performanțe mai înalte decât elevii din instituțiile de învățământ rurale în toate trei domenii, diferența echivalând cu aproximativ doi ani de școlarizare¹⁸.

Performanța educației influențează în mod cardinal reușita în viață, pe multiple planuri. Potrivit indicelui competitivității globale pentru anul 2019¹⁹, la pilonul „Calificare”, care reflectă calitatea sistemului educațional, Republica Moldova se situează pe locul 109 din 141 la indicatorul privind calificarea forței de muncă existente. În același timp, la capitolul „gândirea critică în procesul educațional”, un atribut important al competențelor necesare pentru viață și calificării forței de muncă viitoare, Republica Moldova acumulează doar 3,3 din 7 puncte, fără îmbunătățiri după anul 2017.

În conformitate cu indicele prosperității pentru anul 2021²⁰, Republica Moldova, la pilonul „Educație”, se plasează pe locul 60 din 167 de state. Conform acestui indice, Republica Moldova

¹⁸ Republica Moldova în PISA 2018, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare, 2019, aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf.

¹⁹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

²⁰ Indicele prosperității este calculat la nivel global de către Institutul Legatum și este un cadru de apreciere a măsurii în care țările promovează prosperitatea și bunăstarea oamenilor în funcție de nouă piloni ai prosperității, conform cărora Republica Moldova ocupa în 2021 locul 72 din 167 de țări, iar România – locul 47. Cea mai bună poziție, Republica Moldova o ocupă la capitolul „Educație”, care reflectă accesul la educație, calitatea educației și capitalul uman. <http://www.prosperity.com/rankings?pinned=MDA&filter=>

se clasează la un nivel mai înalt decât România (locul 64), dar este devansată considerabil de alte țări ale Europei Centrale și de Est, de țările Baltice și de Rusia.

Percepțiile oamenilor reflectă în mare măsură calitatea obiectivă a sistemului educațional. Conform Barometrului Opiniei Publice, în iunie 2021 doar 51,1% din respondenți erau foarte mulțumiți și destul de mulțumiți de „educația pe care o primesc copiii la școală”²¹. Nemulțumiri privind calitatea educației persistă la toate nivelurile sistemului de învățământ.

Lipsa unei viziuni comune a tuturor actorilor privind calitatea educației și paradigma învățământului constituie una din cauzele majore ale intervențiilor disparate în sistemul educațional. În școli continuă separarea artificială a instruirii (predarea conținuturilor academice) de educație (lăsată pe seama diriginților, psihologilor și consilierilor școlari). Subiectele actuale pentru dezvoltarea durabilă, cum sunt problemele protecției mediului, educația pentru sănătate, drepturile copilului și cetățenia activă, echitatea și respectul pentru diversitate, utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicare sunt mai curând predate mecanic decât practicate. Se adaugă noi și noi curriculumuri (deseori opționale), în loc ca acestea să fie integrate în disciplinele de bază, astfel încât acestea să devină mai interactive și mai orientate spre dezvoltarea competențelor transcurriculare.

Sistemul educațional încă nu oferă posibilități de pregătire și evaluare potrivită a abilităților individuale ale copiilor și ale adolescenților. Nivelul de dezvoltare a fiecărui copil la orice vârstă este diferit, însă în instituțiile de învățământ pentru copii de aceeași vârstă sunt prevăzute standarde egale de evaluare. Copiii cu o dezvoltare întârziată, evaluați cu rezultate negative, își vor diminua imaginea de sine și dorința de a studia pe viitor în instituții de învățământ.

Există discrepanțe mari între instituțiile de învățământ primar și secundar din zonele urbane și din cele rurale, atât în ceea ce privește accesul la diferite resurse, cât și condițiile de educație. Calificarea necorespunzătoare și chiar lipsa cadrelor didactice la anumite discipline, precum și imposibilitatea participării la diferite activități extracurriculare se răsfrâng negativ asupra calității competențelor și abilităților obținute de elevi. Aceste discrepanțe se proiectează ulterior asupra încadrării pe piața muncii, venitului obținut și calității vieții în ansamblu. În ceea ce privește instituțiile de învățământ profesional tehnic, baza tehnico-materială și materialele educaționale nu corespund (uneori chiar lipsesc) cu realitatea din cadrul întreprinderilor, acolo unde tinerii specialiști trebuie să meargă și să activeze îndată după absolvire.

Sistemul actual de formare inițială și continuă a cadrelor didactice nu asigură calitatea necesară pentru a răspunde provocărilor unei societăți în schimbare. Cerințele pentru formarea cadrelor didactice sunt definite în mare parte prin cantitatea programelor educaționale și mai puțin prin calitatea acestora. O bună parte a cadrelor didactice este pregătită conform programelor profesionale depășite, iar discrepanța dintre teoria învățată și competențele solicitate la angajare nu motivează studenții să persevereze. Instituțiile pedagogice continuă, în mare parte, să formeze pedagogi conform principiilor învechite, axate pe reproducerea mecanică a subiectelor de către elevi și centrată pe cadrul didactic. În același timp, așteptarea generală a societății față de cadrele didactice este ca ei să utilizeze metode centrate pe copil și să le dezvolte deprinderi de gândire critică, de soluționare a problemelor etc., adică deprinderi pe care ei înșiși nu au avut ocazia să le

²¹ Barometrul Opiniei Publice din Republica Moldova, Institutul de Politici Publice, Iunie 2019, <https://ipp.md/2021-07/barometrul-opiniei-publice-iunie-2021/>

fi fost dezvoltate. Acest neajuns este comun și procesului de formare continuă, axat pe cerințe rigide în bază de cursuri.

Deși adulții și-ar dori să frecventeze cursuri de dezvoltare profesională și personală (gândire critică, activism civic/voluntariat, drepturi, sănătate, dialog intercultural, tehnologia informației și comunicației etc.), acestea nu sunt accesibile fie din punct de vedere financiar (în special, persoanelor din grupurile social vulnerabile), fie geografic (prestatorii de servicii de formare continuă sunt concentrați în orașele Chișinău și Bălți, uneori în alte orașe). Sistemul de acreditare a programelor de formare continuă este anevoios și inaccesibil furnizorilor de servicii din regiunile rurale, mulți renunțând la elaborarea și acreditarea programelor pentru adulți.

2.5 Cultura și dezvoltarea personală

Ținând cont de nivelul general redus de venituri și incidența înaltă a sărăciei, mulți în Republica Moldova privesc oportunitățile culturale și de dezvoltare personală după principiul rezidual. Resursele alocate de gospodării pentru activități legate de cultură sunt foarte mici (Tabelul 1). În 2019, o gospodărie casnică cheltuia în medie 78,6 MDL lunar / persoană pentru recreere și cultură, iar pandemia de COVID-19 a redus și mai mult cheltuielile (65,6 MDL). Decalajul geografic în consumul lunar mediu al produselor culturale este enorm: 147,4 MDL / persoană în mediul urban versus 33,1 MDL / persoană în cel rural, în anul 2019, precum și 124,4 MDL / persoană și, respectiv, 26,9 MDL / persoană în anul 2020. În interpretarea acestor cifre, nu trebuie de făcut abstracție și de faptul că, în absența unor servicii culturale accesibile local, o bună parte din gospodăriile rurale se deplasează în localități urbane pentru consumul produselor culturale.

În perioada 2014-2020, numărul relativ de spectatori la teatru și filarmonică și de vizitatori la muzee demonstrează mai degrabă o tendință de scădere (Tabelul 1). O creștere robustă o demonstrează numărul de spectatori de cinema, iar numărul de utilizatori ai bibliotecilor publice este constant, deși numărul de vizite per utilizator scade. Coroborată cu scăderea tirajelor edițiilor tipărite, intensitatea mai mică a vizitelor la biblioteci atestă schimbările majore în modelul popular de lectură, prin migrarea preferințelor cititorilor de la sursele tipărite la cele electronice și online. În același timp, după cum arată sondajele sociologice, mai bine de 50% din oameni nu citesc defel, mai ales în mediul rural, în straturile sărace și cele cu un nivel de instruire mai puțin avansat²².

Tabelul 1. Indicatori ai consumului de produse culturale, per 1000 oameni populație, dacă nu este indicat altceva

Indicatorul	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Cheltuieli medii lunare pe o persoana pentru agrement, MDL	22.8	27.8	26.9	30.0	35.5	n.a.	n.a.
Cheltuieli medii lunare pe o persoana pentru agrement, % din total cheltuieli gospodării casnice	1.3	1.4	1.3	1.3	1.5	n.a.	n.a.
Cheltuieli medii lunare pe o persoana pentru cultură și recreere, MDL	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	78.6	65.6
Cheltuieli medii lunare pe o persoana pentru cultură și recreere, % din total cheltuieli gospodării casnice	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	2.8	2.4

²² Institutul de Politici Publice, „Barometrul Opiniei Publice”, iulie 2021.

Spectatori teatre	138	147	156	145	137	131	44
Spectatori filarmonică	11	10	8	12	8	9	3
Spectatori colective autonome	37	38	31	27	37	38	16
Spectatori cinematografe	194	152	153	223	181	260	46
Utilizatori biblioteci	293	296	297	294	294	298	221
Vizite biblioteci	2852	2892	2923	2839	2763	2703	1595
Vizite muzee	309	351	301	278	283	301	116
Tiraj anual ziare, milioane	37	34	25	32	40	24	19
Tiraj anual reviste, milioane	3.3	2.7	2.1	1	1.5	1.3	1.5
Tiraj anual cărți, milioane	2.3	2.2	2.3	2.5	2	1.8	2.3

Surse: BNS.

O modalitate de valorificare și apreciere a patrimoniului cultural, de odihnă activă și de dezvoltare personală este turismul. Preferințele declarate ale oamenilor se îndreaptă spre turismul familial, cultural, de ieșire în natură și istoric (fiecare adunând peste 30% din răspunsuri)²³. Circa 70% din oameni ar dori să viziteze locuri turistice din țară. Însă datele statistice privind turismul intern arată că, chiar și în perioada pre-pandemică, doar 5-10% din oameni vizitau careva atracții interne, opțiunile practice orientându-se în mod clar către turismul extern.

Preferințele reduse pentru produse culturale și culturalizare ar putea fi explicate de un cumul de factori. Unii dintre aceștia sunt structurali. Veniturile mici reprezintă o constrângere severă, care nu poate fi direct adresată prin politici culturale. Timpul foarte limitat rămas la dispoziție în afară programului de muncă salariată și casnică este o altă constrângere critică.

Totuși, o serie de explicații țin de absența și inaccesibilitatea infrastructurii și patrimoniului și de calitatea și relevanța limitată a unor produse culturale. Cultura în Republica Moldova încă este privită ca o sferă academică, în timp ce cultura „de masă” este marginalizată. Finanțarea culturii este centrată pe surse publice, deși în mod clar există un sector privat, asociativ și al liber-profesioniștilor foarte creativ, care nici nu este bine documentat, nici nu are acces la oportunitățile importante de finanțare. Modelul de finanțare a culturii este unul rigid, suficient doar pentru întreținerea curentă a infrastructurii și personalului, dar care nu corespunde necesității de dezvoltare, susținere a creativității și originalității, promovării interacțiunilor și mobilității culturale. Majoritatea conducătorilor instituțiilor culturale au un nivel redus de pregătire de management, iar activitățile de diversificare și mobilizare a fondurilor sunt, în multe cazuri, nesistematice sau chiar amatoricești. În același timp, o serie de evenimente culturale organizate pe principii comerciale demonstrează fezabilitatea unor soluții durabile de finanțare care ar putea migra și către sectorul public.

²³ Magenta Consulting, „Studiul național privind percepțiile moldovenilor față de turismul local”, 2020.

Republica Moldova dispune de un important patrimoniu cultural, unul foarte variat și autentic, care ar putea să servească inclusiv ca element-pivot pentru o economie culturală. Neîntâlnind în mod riguros documentat, cercetat, conservat și protejat, patrimoniul, în toate formele sale (arhitectural, construit, imaterial) este într-un proces de degradare și pierdere continuă. În particular, patrimoniului imaterial se pierde vertiginos din cauza dispariției naturale a purtătorilor acestuia.

Prestatorii de produse culturale nu reușesc să răspundă schimbărilor de preferințe culturale ale oamenilor. De exemplu, deși tot mai mulți oameni preferă cărți în format online, bibliotecile și editurile naționale nu răspund acestor tendințe noi. Digitizarea sectorului cultural, inclusiv a patrimoniului, este extrem de redusă, iar majoritatea instituțiilor culturale care experimentează cu prestarea serviciilor online o fac într-un mod neprofesionist, soluțiile propuse nerăspunzând așteptărilor și experienței utilizatorilor.

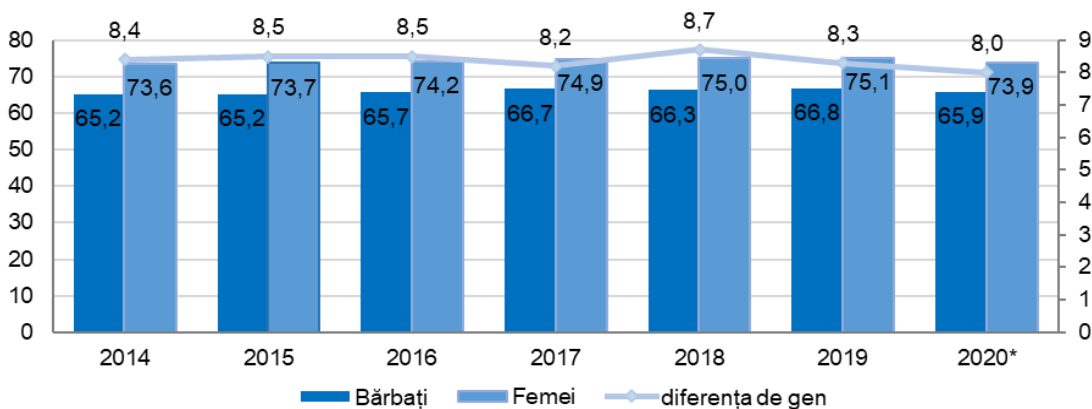
Infrastructura culturală este într-o stare avansată de degradare fizică, ceea ce pune o problemă reală de accesibilitate a produselor culturale. Aproape 1/3 din casele de cultură și 1/2 din bibliotecile publice și clădirile câtorva instituții teatrale necesită reparații capitale. Multe biblioteci sunt deconectate de la sistemele de încălzire și de energie electrică, nu sunt dotate cu mobilă. Aproape jumătate din fondul de carte al bibliotecilor publice este în grafie chirilică. Modelul organizațional, de management și de inserțiune comunitară al multora dintre aceste instituții este anacronic.

O barieră suplimentară în calea valorificării și aprecierii patrimoniului este deficitul de oferte turistice atractive. Prețurile foarte mari aferente atracțiilor turistice interne sunt pentru 43% din oameni principala barieră în organizarea unei vacanțe în Republica Moldova, în timp ce alți 31% invocă lipsa informației despre locurile care ar putea fi vizitate, iar 18% - lipsa obiectivă a unor asemenea locuri atractive²⁴.

2.6 Starea de sănătate

Starea de sănătate a populației a înregistrat anumite îmbunătățiri pe parcursul ultimelor două decenii. Speranța de viață a crescut de la 63/70 de ani pentru bărbați/femei în 1996 la 66/74 de ani în anul 2020. Există o disparitate de gen majoră în ceea ce privește speranța de viață la naștere, femeile trăind, în medie, cu 8 ani mai mult decât bărbații (73,9 ani și 65,9 ani respectiv) (Figura 14).

Figura 14. Speranța de viață la naștere pe sexe și disparitatea de gen, pentru anii 2014-2020*, ani

²⁴ Magenta Consulting, „Studiul național privind percepțiile moldovenilor față de turismul local”, 2020.

Această diferență este explicată în mare parte de stilul de viață mai sănătos în cazul femeilor și de ocupațiile diferite ale celor două sexe și ca o consecință - nivelului mai înalt al mortalității premature în rândul bărbaților. De asemenea, s-a constatat că oamenii de la sate trăiesc mai puțin și au speranța de viață sănătoasă mai mică decât cei din orașe .

În același context, rata mortalității infantile a scăzut de la 21 de cazuri/1000 nou-născuți vii în 1996 la 8,6 în anul 2019. Pandemia a influențat substanțial acest indicator și pentru anul 2020 rata mortalității infantile a constituit 9,7 cazuri. Ambii indicatori, însă, plasează Republica Moldova sub standardele regionale.

Bolile netransmisibile constituie principala cauză a deceselor în rândul populației în vârstă aptă de muncă. Conform datelor din anul 2021, ponderea cea mai mare în structura mortalității generale o au bolile aparatului circulator (52,9%), tumorile (12,6%), bolile aparatului digestiv (6,3%), ciroze (4,5%), accidente, intoxicații și traume (4,2%), bolile aparatului respirator (4,3%). Toți acești indicatori s-au amplificat față de anii precedenți, confirmând vulnerabilitatea față de bolile infecțioase, lucru confirmat pe parcursul pandemiei COVID-19.

Maladiile netransmisibile sunt în mare parte determinate de stilul de viață și comportamente nesănătoase, alimentație, de nivelul general de stres, inactivitatea fizică, dar și de profilul demografic. La aceștia mai pot fi adăugați factorii de mediu (sursele de apă potabilă, poluarea aerului, solului și cea fonică) și condițiile de trai (tehnologie de încălzire a încăperilor, condițiile de sanitație și starea generală a locuințelor etc.). Totodată, în cazul menținerii tendințelor actuale demografice și comportamentale, studiile estimează creșterea poverii bolilor netransmisibile în structura anilor totali de viață de incapacitate până la 87%, către anul 2030.

Bolile netransmisibile în mare măsură pot fi prevenite, iar depistarea precoce și continuitatea tratamentului pot contribui la o bună calitate a vieții și la reducerea morbidității și mortalității. Acest lucru necesită o abordare sistemică complexă care să combine intervenții la scară largă în populație (de exemplu, controlul tutunului) cu servicii individuale de sănătate eficiente (de exemplu, depistarea și gestionarea diabetului).

Structura actuală a sistemului de servicii medicale a trecut printr-un proces de transformare ca rezultat al reformelor în domeniul asistenței medicale primare, asistenței medicale urgente și a serviciilor spitalicești, având ca scop aducerea serviciilor cât mai aproape de cetățean. Cu toate acestea, implementarea practică a reformelor este dificilă din cauza insuficienței resurselor umane pe unele domenii, fondurilor financiare reduse, capacităților limitate la toate nivelurile sistemului de a răspunde la nevoile populației.

Pe parcursul ultimilor două decenii Republica Moldova a îmbunătățit semnificativ finanțarea sistemului de sănătate, implementând cu succes asigurările obligatorii de asistență medicală. Astfel, cheltuielile publice au crescut de la 1105,2 mln. lei în 2003 la 13 527,9 mln. lei în 2021. Introducerea asigurărilor obligatorii de asistență medicală, a asigurat un acces mai egal la serviciile de sănătate și a reprezentat un pas important spre acoperirea universală. Totodată, cheltuielile publice în general și ponderea cheltuielilor publice pentru sănătate nu au ținut pasul cu creșterea economică din ultimii 10 ani, plasând Republica Moldova printre ultimele țări din Europa la capitolul ponderii cheltuielilor publice din totalul cheltuielilor pentru sănătate. Populația țării este nevoită să compenseze acest deficit prin resurse proprii pentru a-și satisface nevoia de bunuri și servicii medicale. Circa 53,7% dintre oameni consideră că asigurarea obligatorie de asistență medicală nu oferă un nivel adecvat de servicii medicale.

O serie de factori sistemici – cum ar fi insuficiența cadrelor medicale, a managerilor calificați în sistemul serviciilor de sănătate, inclusiv din cauza migrației - subminează activitatea întregului sistem. Lipsa de atractivitate a carierei în medicină, în special pentru tineri, este cauzată de nivelul de salarizare a specialiștilor mult sub nivelul țărilor europene dezvoltate, de supraîncărcarea personalului din instituțiile medicale cu multiple activități birocratice și de sistemul managerial orientat într-o măsură insuficientă spre evaluarea și aprecierea performanțelor. Mulți din tinerii specialiști talentați preferă o carieră peste hotare. Avansează fenomenul de îmbătrânire a personalului medical, circa 29% dintre medici și 17% dintre asistenți/asistente deja se încadrează în vârsta de pensionare.

Odată ce sănătatea populației este influențată de factorii socio-economici și de mediu din afara sectorului de sănătate, cooperarea intersectorială este esențială pentru prevenirea bolilor și promovarea sănătății. Astfel, mai multe programe naționale de prevenire (tutun, alcool, nutriție, etc) au fost elaborate cu participarea autorităților din sectoarele precum educație, mediu, social, agricultura, economie și finanțe. În același timp, îmbătrânirea sănătoasă și activă nu este integrată în politicile sectoriale. Politicile nu abordează în mod echitabil grupurile vulnerabile și nu combat stigma și discriminarea cu care se confruntă anumite grupuri sociale. Activitățile de prevenire și reducere a riscurilor de sănătate publică sunt subfinanțate, la fel și cele de promovare a modului sănătos de viață. Elevii și studenții nu sunt informați suficient privind modul sănătos de viață.

Pentru conlucrarea intersectorială să funcționeze în mod mai eficient, este necesar de a spori capacitățile la nivel național și local a profesioniștilor sociali și medicali, responsabililor de aplicare a legii și a celor din domeniul educațional, creându-se mecanisme respective de comunicare.

Pandemia Covid-19 a avut un efect complex asupra sistemului de sănătate, care continua să-l afecteze în perioada post-pandemică. Anumite măsuri introduse în timpul răspunsului - precum supravegherea bolilor, parteneriatele publice-private și telemedicina - au potențialul de a consolida sistemul pe termen lung. Dificultățile (sau lipsa completă) a contactului între medic și pacient, întârzierile în diagnosticare și lipsa accesului la tratament, toate au evidențiat necesitatea digitalizării serviciilor de sănătate și introducerii telemedicinii. Provocările survenite ca rezultat al urgenței de sănătate au evidențiat sau aprofundat problemele sistemice și structurale mai grave care afectează sistemul de sănătate, cum ar fi infrastructura de sănătate supradimensionată, depășită și costisitoare, capacități tehnice reduse și lipsa profesioniștilor în domeniul sănătății, în special în zonele rurale.

2.7 Solidaritatea și protecția socială

Sistemul de protecție socială a Republicii Moldova, deși a trecut prin transformări majore pe durata perioadei de tranziție, rămâne vulnerabil. În pofida ponderii destul de mari în totalul de cheltuieli bugetare (39% în 2021), protejarea populației de riscurile de sărăcie și asigurarea unei tranziții line prin perioadele de viață neproductivă rămâne o provocare fundamentală.

Asistența socială reprezintă o pătrime din anvelopa socială și în proporție de 95% este destinată plăților sociale. Prestațiile de asistență socială sunt fragmentate și oferite unei game largi de beneficiari. Numărul beneficiarilor de alocații este în continuă creștere, de la 50,1 mii în 2010 la 68,9 mii în 2021 (Tabelul 2), în special din contul persoanelor cu dizabilități. A crescut și numărul beneficiarilor de alocații sociale care au atins vârsta de pensionare. Aceasta reflectă atât fenomenul de îmbătrânire a populației, cât și imposibilitatea asigurării unui nivel de venituri adecvat în perioada post-activă, tot mai mulți beneficiari de pensii fiind nevoiți să apeleze la asistența socială.

Țintirea asistenței sociale este slabă, iar valoarea prestațiilor este mică, acestea neavând impact vizibil asupra bunăstării. Deși mărimea medie a alocației a crescut de la 222 MDL în 2010 la 678 MDL în 2021, aceasta rămâne infimă: 6-7% din salariul mediu sau 25% din minimul de existență. Cele mai eficiente în diminuarea sărăciei sunt prestațiile oferite în mod ținut familiilor care au un venit lunar cumulat mai mic decât venitul lunar minim garantat de stat: ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului. Însă corelarea insuficientă dintre asistența socială și politica de ocupare a forței de muncă formează o dependență semnificativă de ajutor. Acoperirea asistenței sociale nu este universală, erorile de excludere fiind mari, în special, al gospodăriilor neasigurate.

Tabelul 2. Numărul de beneficiari de alocații sociale și mărimea medie a alocațiilor sociale, situația la 1 ianuarie

	2010	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021
<i>Numărul de beneficiari de alocații sociale, mii persoane</i>								
Total pe categorii	50,1	51,4	55,3	57,3	61,0	61,3	66,0	68,9
Persoane cu dizabilitate	4,1	4,6	6,1	7,2	9,6	10,0	12,7	14,1
Persoane cu dizabilitate din copilărie	24,2	25,4	26,9	27,2	27,3	27,0	27,4	27,7
Copii cu dizabilitate până la 18 ani	15,2	14,0	14,0	12,9	11,7	10,6	10,7	10,4
Copii care au pierdut întreținătorul	3,4	3,9	3,9	4,3	5,0	5,5	6,1	6,2
Persoane care au atins vârsta de pensionare	3,2	3,5	4,4	5,7	7,4	8,2	9,1	10,4
<i>Mărimea medie a alocațiilor sociale, MDL</i>								
Persoane cu dizabilitate	92,4	99,2	110,9	162,6	197,6	260,8	271,8	562,5
Persoane cu dizabilitate din copilărie	252,8	271,3	304,5	443,5	543,7	677,8	712,7	753,5
Copii cu dizabilitate până la 18 ani	259,7	277,4	307,3	452,4	562,5	702,2	737,5	770,1
Copii care au pierdut întreținătorul	115,8	125,3	139,7	364,4	436,7	577,4	599,6	630,2
Persoane care au atins vârsta de pensionare	89,7	96,2	108,2	129,1	153,8	204,6	215,6	570,9

Surse: BNS.

Designul programelor de asistență socială și procedurile administrative conexe trebuie revizuite. Variabilele *proxy*, utilizate în prezent, de multe ori nu țin cont de particularitățile solicitanților, de exemplu, de condițiile și nevoile de trai ale celor care locuiesc în gospodării complexe, compuse din reprezentanții mai multor generații. Accesarea programelor necesită costuri suplimentare de transport, o povară pentru gospodăriile vulnerabile din mediul rural. În același timp, conștientizarea societății privind diferite programe de asistență socială disponibile este limitată.

Cel de-al doilea pilon al protecției sociale - asigurările sociale - reprezintă trei pătrimi din transferurile sociale. Funcția principală a acestuia este asigurarea unui venit persoanelor asigurate aflate în imposibilitatea obținerii veniturilor salariale la survenirea anumitor riscuri (incapacitate

de muncă, maternitate, bătrânețe, șomaj etc.). În Republica Moldova, ponderea principală din cheltuielile destinate prestațiilor de asigurări sociale revine pensiilor de asigurări sociale (preponderent, pensiilor pentru limita de vârstă). Mărimea mică a pensiilor rămâne o problemă majoră, cauzată de nivelul scăzut al salariilor, rata mică de ocupare și ponderea înaltă a economiei informale. În pofida dublării nivelului pensiei pentru limita de vârstă pe parcursul ultimilor 10 ani, nivelul acesteia încă rămâne sub minimul de existență (Tabelul 3). Situația ar putea să se schimbe ca efect al majorării în anul 2021 a pensiei minime până la 2000 MDL, deși creșterea prețurilor din a doua jumătate a anului 2021 și începutul anului 2022 va disipa o parte din câștigurile de putere de cumpărare.

Alături de ocuparea redusă și informalitatea înaltă, alți doi factori care erodează sustenabilitatea sistemului de pensii sunt îmbătrânirea și emigrarea populației. Raportul dintre numărul celor care contribuie la sistemul de pensii și al celor care beneficiază de pensii este în scădere (Tabelul 3). Pe parcursul perioadei 2010-2020 numărul persoanelor asigurate a crescut cu doar 4%, în timp ce numărul beneficiarilor de pensii pentru limita de vârstă - cu 15%. Problema este agravată de caracterul completament redistributiv al sistemului bazat pe un singur pilon, toate acumulările de la asigurați fiind imediat redistribuite pensionarilor actuali. În contextul unei baze reduse de venituri reale care formează resursele sistemului de pensionare, nivelul pensiilor rămâne redus.

Tabelul 3. Indicatori-cheie privind sistemul public de asigurări sociale

	2010	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Număr persoane asigurate	864,2	873,2	877,4	872,2	911,1	921,1	900,6	n.a.
Număr persoane care primesc pensii	643,4	658,4	679,9	700,2	716,0	703,9	696,0	686,2
<i>Pentru limita de vârstă</i>	457,9	473,1	495,9	518,9	533,0	526,7	524,5	522,8
<i>Pentru limita de vârstă în pensionare anticipată</i>	-	-	-	-	8,4	7,6	5,4	2,1
<i>De dizabilitate</i>	134,1	136,6	137,3	137,2	131,9	128,4	126,1	122,2
<i>De urmaș</i>	27,5	23,2	20,6	17,2	14,7	13,6	12,7	12,4
<i>Pentru vechime în muncă</i>	16,9	17,8	17,3	17,6	18,8	19,1	19,2	19,2
<i>Alte categorii de pensii</i>	7,0	7,7	8,8	9,3	9,2	8,5	8,1	7,5
Numărul persoanelor asigurate / numărul persoanelor care primesc pensii	1,34	1,33	1,29	1,25	1,27	1,31	1,29	n.a.
Numărul persoanelor asigurate / numărul persoanelor care primesc pensii pentru limita de vârstă	1,89	1,85	1,77	1,68	1,71	1,75	1,72	n.a.
Ponderea pensionarilor angajați în câmpul muncii,%	23,1	19,2	21,8	23,0	23,3	23,0	23,4	23,7
Mărimea medie a pensiei limitată de vârstă, MDL	800,8	900,6	1049,9	1191,8	1456,9	1643,7	1843,0	2067,6
Pensia limitată de vârstă / minimul de existență, %	59,0	63,5	64,5	66,2	77,0	80,9	88,2	96,3

Surse: BNS.

Presiunile asupra sistemului de protecție socială, în special, asupra celui de asigurări sociale, vor crește pe fondul îmbătrânirii populației. În anul 2030, aproximativ 29% din populația țării va avea vârsta de peste 60 de ani, iar către 2050 ponderea va ajunge la 34%. Vulnerabilitatea persoanelor vârstnice se va mări ca urmare a sarcinii demografice în creștere, gradului mare de dependență, speranței la o viață sănătoasă scăzută și calității insuficiente a serviciilor de sănătate. Aceste lucruri vor avea un efect major atât asupra sistemului de asigurări sociale de stat, cât și asupra sistemului de asistență socială.

2.8 Încrederea în administrația publică

O precondiție decisivă a dezvoltării durabile este existența unei administrații publice profesioniste, eficiente, responsabile și transparente la toate nivelurile. Importanța unui sistem cu asemenea calități derivă din necesitatea asigurării un proces decizional incluziv, participativ și reprezentativ și, respectiv, furnizării unor servicii publice de calitate și accesibile pentru toți oamenii. Reformele structurale și politicile publice pentru dezvoltarea durabilă sunt concepute și promovate de instituțiile statului, chiar dacă implementarea eficientă a acestora cere aportul întregii societăți. Încrederea în guvern și în instituțiile administrației publice are o importanță semnificativă pentru mobilizarea resurselor din societate, direcționarea ideilor, activităților și comportamentelor mediului de afaceri, mediului academic, societății civile și a oamenilor în scopul îmbunătățirii calității vieții.

Eficiența guvernării este măsurată, în ultimă instanță, prin gradul de încredere a oamenilor în instituțiile statului și în administrația publică centrală și locală. Potrivit Barometrului Opiniei Publice²⁵, cea mai înaltă încredere în autoritățile centrale ale statului, începând cu anul 2001, a fost înregistrată în perioada 2002-2005, cu excepția anului 2003. Începând cu anul 2005 până în anul 2020, nivelul de încredere în cele trei autorități supreme de conducere (Parlament, Guvern, Președinte) a avut o tendință de scădere, cel mai redus nivel fiind atins în anii 2015-2016, ca urmare a crizei politice din anul 2015. Acest lucru ar putea explica ne-sustenabilitatea și impactul redus al reformelor și acțiunilor promovate de instituțiile publice de-a lungul anilor.

Cel mai înalt nivel de încredere cetățenii îl manifestă față de autoritățile locale – în medie 55% de la ultimele alegeri locale din noiembrie 2018 (Figura 15). Acesta este un semn clar că reforma administrației publice locale ar trebui avansată, pentru a împuternici autoritățile publice locale să ia decizii conform așteptărilor cetățenilor.

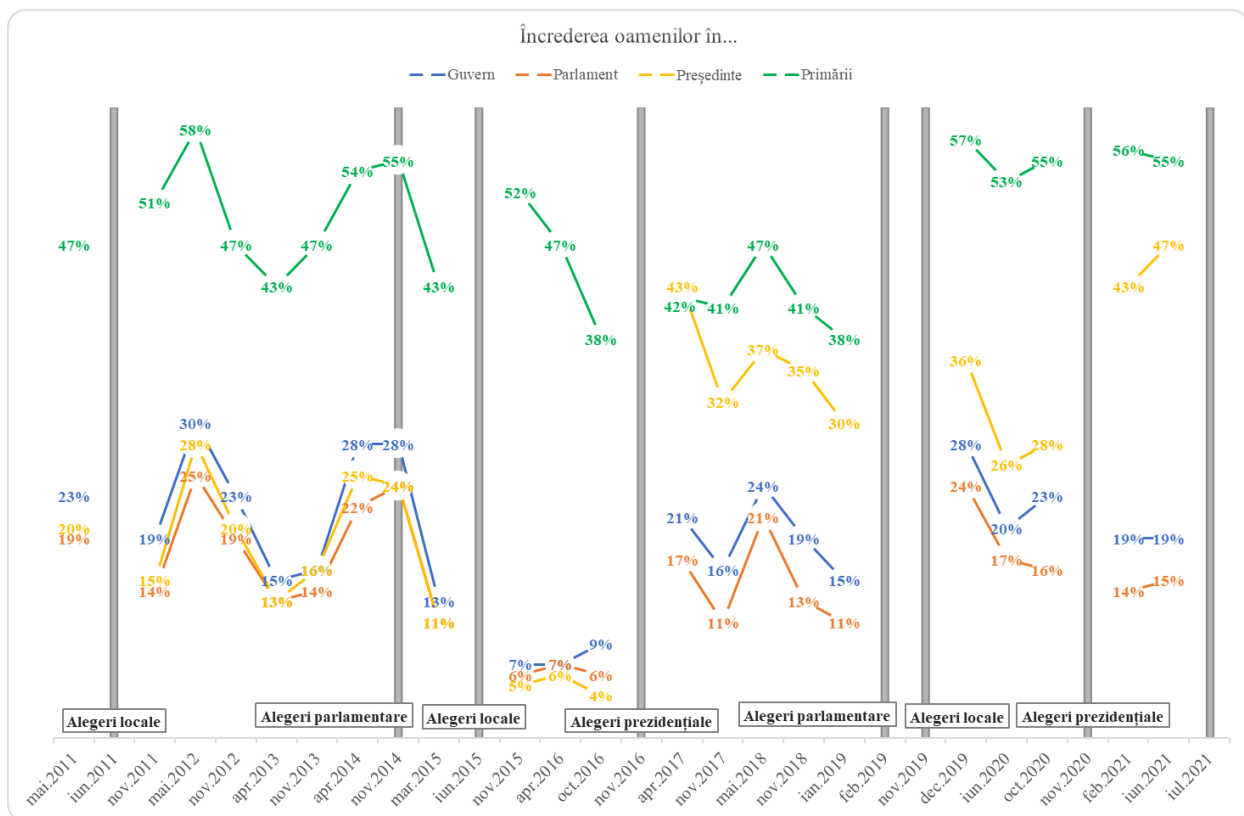
Încrederea în autoritățile publice este una dintre cele mai importante baze pe care se construiește legitimitatea și sustenabilitatea sistemelor administrative și politice. Un nivel înalt de încredere în instituțiile statului, în special în Guvern, este indicatorul că instituțiile publice funcționează corect și eficient – este asigurat statul de drept, sunt prestate servicii de calitate sau infrastructura se dezvoltă. Încrederea în instituțiile publice influențează, în același timp, comportamentul individual în moduri care ar putea susține rezultatele dorite de guvernare, îmbunătățind nivelul de conformare cu regulile și reglementările și reducând costurile de aplicare. De asemenea, încrederea în instituțiile publice poate ajuta autoritățile să implementeze reforme structurale cu beneficii pe termen lung și ar putea contribui la creșterea încrederii în economie. Percepția oamenilor este confirmată de indicele prosperității pentru anul 2021²⁶, care plasează guvernarea din Republica

²⁵ <http://bop.ipp.md/>

²⁶ Acesta măsoară performanța guvernării unei țări în baza a șase dimensiuni: constrângerile executivului, responsabilitatea politică, eficiența guvernării, integritatea guvernării, statul de drept și calitatea regulatorie. Calculat de Legatum Institute, <http://www.prosperity.com/rankings>

Moldova pe locul 89 din 167 de țări, cu șapte poziții mai jos decât în anul 2018, iar în țările Europei de Est e situată pe locul 19 din 23.

Figura 15. Nivelul de încredere a oamenilor în administrația publică

Percepția negativă a oamenilor asupra modului de funcționare a instituțiilor statului reflectă multitudinea de probleme în funcționarea administrației publice, atât la nivel central, cât și local. Acestea țin de deprecierea prestigiului și atractivității poziției de funcționar public din cauza salarizării necompetitive, politizării instituțiilor statului, promovării intereselor obscure prin intermediul instituțiilor publice, a multitudinii de restructurări și „reforme” care au indus incertitudine și au subminat continuu capacitățile administrației publice centrale și locale. La nivel local problema respectivă este și mai gravă din cauza amânării permanente a reformei teritorial-administrative și erodării continue a autonomiei financiare locale. Problemele respective de capacitate și reputație sunt agravate de calitatea slabă a actului de guvernare, manifestată prin încălcarea frecventă a principiilor de transparență decizională, management defectuos al patrimoniului public și corupție endemică.

Salarizarea joasă în cadrul sistemului de administrare publică a generat un reflux înalt de personal, iar responsabilizarea redusă pentru managementul defectuos al resurselor publice, nivelul scăzut de profesionalism și pregătirea insuficientă a funcționarilor publici din cadrul administrației publice centrale sau locale au dus la diminuarea eficienței actului de guvernare. Un impact cu totul nefast la produs și neinspirata „reformă” a administrației publice centrale din 2017. Această stare este agravată de tolerarea lipsei de integritate a reprezentanților instituțiilor publice și de impunitatea agenților publici.

Strategia de reformă a administrației publice pentru anii 2016-2020 și Strategia națională de descentralizare pentru anii 2012-2018, care au avut scopul de a îmbunătăți semnificativ calitatea administrației publice la toate nivelurile în conformitate cu rigorile UE și pentru care au fost alocate surse semnificative din partea partenerilor de dezvoltare, au fost implementate doar în proporție de până la 25%. Multe dintre activitățile realizate nu au avut finalitate și sustenabilitate. Se impune regândirea profundă a modului de funcționare a administrației publice și a proceselor administrative, pentru a asigura integritatea deplină a decidenților politici și funcționarilor publici, profesionalismul instituțiilor statului și responsabilizarea autorităților pentru deciziile pe care le iau.

În același timp, potrivit indicelui libertății economice pentru anul 2021²⁷, Republica Moldova acumulează la categoria „Integritatea Guvernului” 38,7%, în creștere cu 13,3 p.p., după o continuă scădere începând cu 2016. Aceasta poate fi o premisă favorabilă pentru accelerarea transformărilor calitative în societate.

2.9 Încrederea în justiție

Activitatea cotidiană a instituțiilor statului trebuie să se bazeze pe respectarea principiilor statului de drept, complementate cu eforturi pentru promovarea supremației legii, accesul egal la justiție și combaterea tuturor formelor de corupție. Potrivit Barometrului Opiniei Publice, cel mai înalt nivel al încrederii în justiție a fost în anul 2005, la un nivel de 41%. Neîncrederea în justiție a atins cota maximă, 92%, în anul 2016. În ultimii ani, încrederea oamenilor în justiție a cunoscut o ușoară ameliorare, în prezent 19% din oameni având acest sentiment de încredere. Neîncrederea prevalentă în sistemul justiției generează un nivel scăzut de încredere în stat și instituțiile acestuia, ceea ce duce la crearea unui cerc vicios în relația stat și oameni. De asemenea, aceasta reduce puternic capacitatea productivă a economiei și potențialul creativ al societății, neîncrederea în justiție reducând și motivațiile oamenilor de a intra în tranzacții contractuale și de a iniția proiecte pe termen lung.

Justiția este în continuare percepută în societate drept un mecanism de represiune corupt, inefficient în protecția intereselor oamenilor. Această percepție trebuie substituită cu o imagine a justiției prietenoase omului care nu este în conflict cu legea și celui care a avut de suferit în urma acțiunilor ilegale. Justiția urmează să devină una restaurativă (de restabilire a drepturilor și a intereselor încălcate), de resocializare a persoanelor în conflict cu legea și doar apoi represivă (de sancționare a persoanelor vinovate). Deși încrederea oamenilor în instanțele judecătorești este la un nivel scăzut, soluționarea litigiilor pe cale alternativă (extrajudiciară) rămâne lipsită de popularitate, constituind o cale pentru mai puțin de 1% din numărul total de litigii.

Vulnerabilitatea instituțiilor statului la ingerințele politicului, în mod special a instituțiilor de drept, afectează în mod direct independența puterii judecătorești de cea legislativă și executivă. Totodată, volumul de lucru al judecătorilor continuă să fie o provocare în realizarea eficientă a actului de justiție. În anul 2018, sarcina medie lunară efectiv lucrată a unui judecător a fost la nivel de circa 60 de dosare și materiale per judecător, asistența judecătorilor în gestionarea corespunzătoare a acestora fiind limitată. Numărul mare de dosare, în special în anumite instanțe, generează, în mod direct, o eficiență scăzută a instanțelor judecătorești.

²⁷ <https://www.heritage.org/index/country/moldova>

O problemă majoră rămâne a fi asigurarea accesului tuturor oamenilor la justiție. Nu sunt suficienți profesioniști specializați în cauzele cu implicarea copiilor (procurori, judecători, avocați), inclusiv, în cauzele de violență contra copiilor. Și persoanele cu dizabilități au un acces mai limitat la justiție, cauzat de capacitățile reduse ale prestatorilor publici de asistență juridică în acordarea asistenței juridice specializate bazate pe drepturile persoanelor cu dizabilități, pe de o parte, și de imposibilitatea persoanelor cu dizabilități intelectuale sau psihosociale de a accesa în mod independent serviciile de asistență juridică. Problemele cu care persoanele cu dizabilități se adresează pentru asistență juridică se referă la: tratament discriminatoriu pe criteriu de dizabilitate; încălcarea dreptului de acces la servicii sociale și de sănătate; încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități de către angajați în cadrul instituțiilor rezidențiale; încălcarea drepturilor patrimoniale; violarea dreptului la viața în comunitate (persoane izolate la domiciliu sau instituționalizate în instituții rezidențiale); limitarea dreptului la libertatea de circulație; discriminarea la angajare în câmpul muncii; inaccesibilitatea fizică în sediile instanțelor de judecată.

Potrivit indicelui libertății economice pentru anul 2021²⁸, „Eficiența justiției” acumulează 29,9%, cu mult în urma mediei țărilor europene de 60%. Potrivit raportului, motivul scorului modest, care califică justiția din Republica Moldova drept una „reprimată”, este nivelul înalt al corupției. Respectiv, un aspect important în procesul de consolidare a unei guvernări eficiente, responsabile și transparente este combaterea fenomenului corupției și asigurarea integrității decidenților politici și funcționarilor publici.

Lupta cu flagelul corupției este un proces continuu de la independența Republicii Moldova, în mod special, fiind considerată o prioritate în ultimii ani, odată cu negocierea și semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Corupția, prezentă la toate nivelurile în societate, constituie una din îngrijorările majore ale oamenilor, alături de șomaj, sărăcie și prețuri mari. Potrivit Freedom House²⁹, în 2021 corupția rămâne înrădăcinată la toate nivelurile de guvernare, iar legile anticorupție existente sunt aplicate inadecvat.

2.10 Securitatea umană

În pofida tuturor greutăților cu care se confruntă oamenii, Republica Moldova rămâne o societate pașnică, unde lipsesc violențele comunitare religioase, etnice și amenințările teroriste interne. Cataclismele naturale cu caracter distructiv, cum ar fi cutremurele de pământ, sunt extrem de rare. În termeni de securitate umană, cele mai importante riscuri sunt în adresa securității economice, alimentare, energetice și personale.

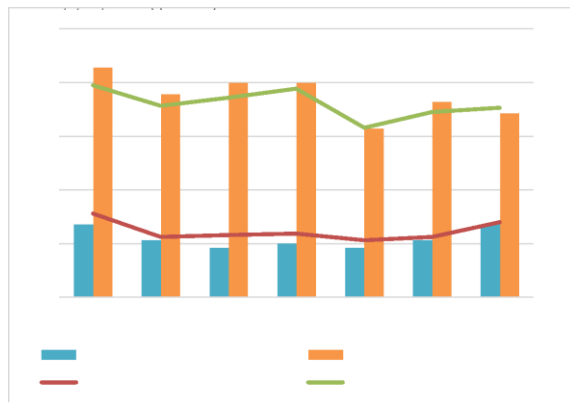
Problema securității economice este reflectată de indicatorii sărăciei. Sărăcia este o formă extremă de insecuritate economică, care reflectă eșecurile mecanismelor de piață și de protecție socială. Incidența sărăciei absolute în perioada 2014-2020 a fost înaltă, circa 25%, o ușoară tendință de scădere făcându-se observată până la pandemia de COVID-19 (Figura 16). Profunzimea generală a sărăciei este relativ redusă, puțin sub 4%, ceea ce atestă mai degrabă o vulnerabilitate constantă, decât o sărăcie cronică. În condițiile unor programe de suport bine ținute, sărăcia poate fi practic eradicată. Estimările pentru anul 2019 sugerează că pentru a ridica venitul tuturor persoanelor sărace până la pragul sărăciei erau necesare circa 800 milioane MDL. Conform datelor pentru anul

²⁸ <https://www.heritage.org/index/country/moldova>

²⁹ <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2021>

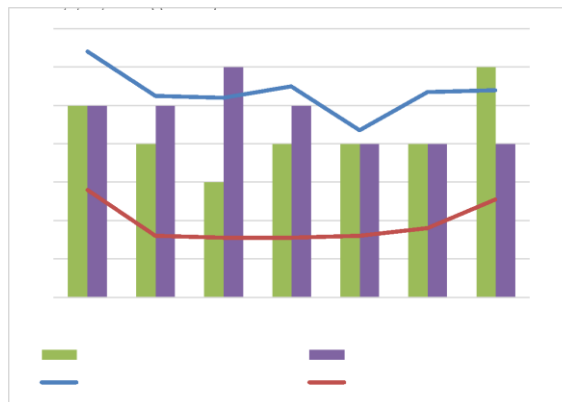
2020, în mediul rural incidența și profunzimea sărăciei sunt substanțial mai mari (35,3% și, respectiv, 4,8%) în comparație cu cel urban (14% și, respectiv, 1,9%).

Figura 16. Incidența și profunzimea sărăciei absolute, %

Surse: BNS.

Figura 17. Incidența și profunzimea sărăciei extreme, %

Surse: BNS.

Securitatea alimentară rămâne o problemă reală pentru circa 10% din populație, care în perioada 2014-2020 s-a aflat în sărăcie extremă (Figura 17), situație care denotă insuficiență de resurse pentru procurarea unui coș alimentar adecvat. În mediul rural riscul de sărăcie extremă este de 4 ori mai mare decât în cel urban. Totodată, cu riscuri majore se confruntă persoanele vârstnice solitare și gospodăriile casnice cu mulți membri, conduse de persoane cu nivele inferioare de studii și al căror principală sursă de venit provine din activitatea agricolă. Creșterea generalizată a prețurilor din anul 2021 și riscurile inflaționiste pun presiuni mari pe bugetele gospodăriilor și amplifică insecuritatea alimentară (Tabelul 4). În anul 2022, cheltuielile pentru produse alimentare și băuturi nealcoolice ar putea să ajungă la 48,8% din total în gospodăriile casnice rurale și la 41,9 în cele urbane.

Tabelul 4. Structura cheltuielilor de consum a gospodăriilor casnice pe medii de reședință în perioada 2019-2022, %, dacă nu este indicat altceva

Destinația cheltuielilor	Rural				Urban			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Cheltuieli de consum totale, MDL	2336	2331	2676	3108	3469	3489	3971	4575
Produse alimentare și băuturi nealcoolice	44.5	47.2	48.3	48.8	36.6	39.8	41.1	41.9
Băuturi alcoolice și tutun	2.0	1.8	1.6	1.5	1.6	2.2	2.0	1.9
Îmbrăcăminte și încălțăminte	9.9	9.3	8.9	8.5	9.4	8.4	8.1	7.8
Locuință, apa, electricitate și gaze	16.6	16.6	17.1	18.4	15.8	15.6	16.2	17.6
Mobilier, dotarea și întreținerea locuinței	5.5	5.7	6.0	6.1	4.7	5.5	5.7	6.0

Sănătate	4.8	4.1	3.8	3.5	5.6	5.3	5.0	4.6
Transport	5.4	4.7	4.3	4.0	6.9	6.3	5.9	5.5
Telecomunicație	4.6	4.9	4.3	3.8	4.5	4.5	4.0	3.6
Recreere si cultura	1.4	1.2	1.0	0.9	4.3	3.6	3.2	2.8
Educație	0.7	0.5	0.5	0.4	1.6	1.0	0.9	0.8
Restaurante si hoteluri	0.8	0.6	0.6	0.6	4.4	3.3	3.2	3.0
Diverse produse si servicii	4.0	3.6	3.6	3.5	4.6	4.5	4.5	4.5

Surse: BNS, estimări 2021 și prognoze 2022 autorii.

Securitatea energetică poate fi operaționalizată prin conceptul de sărăcie energetică, adică incapacitatea oamenilor de a suporta costurile energiei necesare pentru un trai decent. În Republica Moldova problema sărăciei energetice se manifestă în mod pregnant mai ales în lunile de iarnă și a fost readusă în prim-plan de criza livrărilor de gaze naturale prin care a trecut Republica Moldova în sezonul rece 2021-2022 și de creșterea generalizată a prețurilor la sursele energetice. Statisticile sărăciei energetice nu sunt încă suficient de dezvoltate, dar estimările de experți sugerează că circa 65% din gospodăriile casnice se confruntă cu sărăcia energetică³⁰. Pe baza creșterii prețurilor, se poate de estimat că ponderea cheltuielilor legate de întreținerea locuinței, energie, apă caldă și gaze va crește, în mediul urban, la circa 16,2% în 2021 și la 17,6% în 2022 (Tabelul 4). În mediul rural, ponderea va ajunge la 17,1% și, respectiv, 18,4%.

Securitatea personală se referă la riscurile și vulnerabilitățile în fața infracțiunilor, accidentelor și hazardurilor. În perioada 2014-2021 s-a înregistrat o scădere vizibilă a numărului absolut al infracțiunilor (de la 41783 la 27159) și a ratei infracționalității (de la 1469/100 mii oameni la 1057/100 mii), inclusiv a infracțiunilor grele contra vieții și sănătății omului. O altă evoluție pozitivă este scăderea cu circa 1/3 a infracțiunilor comise de minori. Deși lipsesc cercetările empirice, printre cauzele posibile care au determinat această evoluție ar putea fi creșterea numărului de camere de supraveghere în spațiile publice și private, timpul tot mai puțin petrecut de minori în grupuri de influență (și timpul tot mai mult petrecut în Internet) și posibil impactul creșterii eficienței și prezenței poliției. Totodată, într-o serie de unități administrativ-teritoriale dinamica infracțiunilor în ultimul deceniu este în mod clar nefavorabilă – Cahul, Florești, Râșcani, Nisporeni, Cantemir, Cimișlia, Drochia.

În 2014-2019, numărul absolut al accidentelor rutiere și al persoanelor care au avut de suferit (decedate și traumatizate) nu a demonstrat o tendință univocă, dar rata acestora a atestat o creștere clară. Măsurile restrictive adoptate în anul 2020 pentru combaterea pandemiei de COVID-19 au restricționat circulația oamenilor și îmbunătățit indicatorii de siguranță rutieră, dar în 2021 aceștia s-au înrăutățit din nou. Dinamica, și perspectivele, nefavorabile sunt cauzate de creșterea numărului de autoturisme, a parcursului mediu, înrăutățirea culturii conducerii, precum și o serie de probleme de infrastructură (iluminatul stradal insuficient, absența marcajelor rutiere, defectele

³⁰ Alexandru Ciudin, „Republica Moldova și sărăcia energetică”, comentariu, <https://www.aee.md/index.php/en/news/comentariu-alexandru-ciudin-director-aee-republica-moldova-si-saracia-energetica>.

pavajului etc.). Creșterea numărului de cazuri de violență în trafic este îngrijorătoare, reflectând și un nivel foarte înalt de stres cotidian în societate.

Statistica incendiilor și pierderilor materiale și victimelor asociate acestora atestă o vulnerabilitate persistentă a populației. În pofida unei scăderi a numărului de cazuri raportate în ultimul deceniu și a ratei deceselor asociate, pierderile materiale sunt în creștere. Munițiile neexplodate rămase pe teritoriul țării în urma conflictelor militare reprezintă o sursă constantă de amenințare în adresa vieții și sănătății oamenilor. Este îngrijorătoare și statistica situațiilor excepționale care se produc în casele de locuit (explozii și prăbușiri). Oamenii rămân vulnerabili și în fața unei multitudini de cataclisme naturale, ploile torențiale, grindina, inundațiile, înghețurile și seceta fiind situațiile excepționale care produc pagube deosebit de mari la scară națională și locală. Astfel, seceta din 2020 a provocat pagube materiale directe estimate la circa 5,9 miliarde MDL, iar înghețurile de primăvară din același an, 248 milioane MDL, prejudiciile cumulative ridicându-se la 3% din PIB.

2.11 Calitatea mediului ambiant

Componentele de mediu au un impact direct asupra omului pe tot parcursul vieții, determinând starea sănătății, productivitatea muncii, potențialul de creștere economică etc. Nivelul scăzut de trai face ca populația să nu conștientizeze importanța resurselor naturale și a mediului curat pentru sănătatea și bunăstarea proprie, punând în prim-plan problemele sociale și economice și contribuind la poluare și nerespectarea legislației de mediu. La educația ecologică precară a populației mai poate fi adăugată și obișnuința din trecut de a dispune de resurse energetice sau acvatice ieftine, care a stimulat un comportament de risipă.

Apa este una dintre cele mai importante resurse naturale, care asigură existența și calitatea vieții. Pe teritoriul Republicii Moldova sunt disponibile resurse de apă de suprafață în volum aproximativ de 12 km³, dintre care în bazinul fluviului Nistru – 9,8 km³ și în bazinul râului Prut-Dunăre și Marea Neagră – 2,7 km³. Până la 75-80% din volumul scurgerii apelor de suprafață de pe teritoriul Republicii Moldova se formează pe teritoriul Ucrainei. Starea și evoluția apelor de suprafață sunt determinate de factorii naturali (schimbările climei) și antropici (construcții hidrotehnice și utilizarea nerațională). În acest context, extinderea nodului hidrotehnic de la Novodnestrovsk și modul de derulare în continuare a proiectului dat de către Ucraina reprezintă o preocupare majoră prin prisma asigurării suficiente a țării cu apă.

Astfel, un aspect problematic cu care se confruntă populația Republicii Moldova este cantitatea apei disponibile pentru utilizare. Volumul de apă disponibil este de aproximativ 500 m³ pe cap de locuitor pe an sau chiar mai puțin. Standardele internaționale definesc volumul de 1700 m³ pe cap de locuitor pe an ca un prag al siguranței în disponibilitatea apei dulci regenerabile. La un volum mai mic de 1000 m³ pe cap de locuitor pe an, lipsa apei poate împiedica dezvoltarea economică și poate afecta sănătatea și viața populației³¹.

Calitatea apei este determinată de sursele de poluare și modul în care sunt administrate aceste surse. Principalele surse de poluare a apelor și a solurilor din Republica Moldova sunt apele uzate neepurate sau parțial epurate, deșeurile municipale, precum și substanțele chimice. Un factor de risc major pentru sănătatea oamenilor sunt fântânile de mină care reprezintă o sursă esențială de apă în mediul rural. Conform datelor ANSP, în 84% din fântâni apa nu satisface normele sanitare stabilite de lege. Evoluțiile din ultimii ani nu sunt încurajatoare din perspectiva asigurării calității

³¹ Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 și a Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia (Hotărârea Guvernului nr. 301/2014).

apei. Reieșind din constrângerile financiare, în Republica Moldova extinderea rețelelor publice de alimentare cu apă nu este însoțită de o extindere corespunzătoare a rețelelor publice de canalizare: între 2010 și 2020 lungimea rețelelor de aprovizionare cu apă a crescut cu 81,4%, iar lungimea rețelelor de canalizare s-a majorat doar cu 14,8%. Discrepanța face ca doar o parte din apa captată pentru necesitățile umane să revină în formă epurată în circuitul natural ceea ce pune o presiune suplimentară asupra resurselor naturale, sporește costurile de tratare a apei și creează riscuri adiționale pentru sănătatea populației.

În anul 2020, la cele 15,3 mii km de apeducte și rețele publice de distribuție a apei, reveneau doar 2,9 mii km rețele publice de canalizare. Circa 71% din sistemele publice de canalizare sunt dotate cu stații de epurare. Din cele 92 stații de epurare, funcționale sunt 81 unități³². Majoritatea stațiilor de epurare, fiind exploatate deja timp de 25-30 de ani, au un grad sporit de uzură și funcționează la capacitate redusă, deversând apele reziduale neepurate nemijlocit în râuri. Rezultatele controalelor efectuate în ultimii ani arată că numărul stațiilor care efectuează epurarea insuficientă este în continuă creștere. Volumul deversărilor depinde direct de mărimea demografică și economică a unităților teritorial-administrative³³.

Calitatea mediului depinde în mare măsură de practicile de management a deșeurilor. Eliminarea deșeurilor municipale, la moment, se realizează preponderent prin depozitarea pe sol. În anul 2020 funcționau 1136 depozite de deșeuri cu suprafața de 1220 ha³⁴. Depozitele de deșeuri sunt organizate de autoritățile publice locale și, în general, nu respectă standardele de protecție a mediului, iar în unele cazuri depozitele de deșeuri sunt localizate chiar în zona de protecție a obiectivelor acvatice sau în zona sanitară a sectorului locativ. Cantitatea de deșeuri municipale colectate de la populație, instituții și agenți economici este în continuă creștere, de la 2130,8 mii m³ în 2008 la 2915,5 mii m³ în 2016 și 3555,0 mii m³ în 2020³⁵. Circa 90% din cantitatea de deșeuri municipale colectate de serviciile de salubritate au fost eliminate prin depozitare, colectarea selectivă fiind organizată parțial în municipiul Chișinău și unele centre raionale. Ratele de reciclare și valorificare a deșeurilor sunt încă foarte reduse³⁶.

Substanțele chimice reprezintă o sursă de risc major pentru mediu. Majoritatea substanțelor și produselor chimice utilizate în Republica Moldova provin din importuri. Cantități semnificative de substanțe și produse chimice sunt utilizate în toate sectoarele economiei naționale, inclusiv în sectorul agricol (produse de uz fitosanitar și fertilizanți). Din 2009 până în 2017, cantitatea utilizată în întreprinderile agricole și gospodăriile țărănești (de fermier) mari a crescut de aproape 4 ori, de la 17,0 mii de tone la 65,6 mii de tone, ceea ce înseamnă 69,1 kg pe fiecare hectar de semănături³⁷. Tendința exploatării intensive a continuat și în ultimii ani, în 2020 indicatorul dat depășind în premieră cantitatea de 100 mii tone (100,9)³⁸. Reducerea riscurilor asociate utilizării substanțelor chimice pe tot parcursul vieții și a produselor de protecție a plantelor impune funcționarea eficientă și la standardele Uniunii Europene a procesului de autorizare, clasificare, etichetare, restricționare, inclusiv gestionare a acestora.

³² <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6997>

³³ http://ipm.gov.md/sites/default/files/2021-09/IPM_ANUAR_2020.pdf

³⁴ http://ipm.gov.md/sites/default/files/2021-09/IPM_ANUAR_2020.pdf

³⁵

https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/10%20Mediul%20inconjurator/10%20Mediul%20inconjurator__MED040__Municipale/MED060300reg.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a77

³⁶ Anuarul IPM - 2020, „Protecția mediului în Republica Moldova”, 2021

³⁷ <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=315&id=2279>

³⁸ https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2021/16_AS.pdf

Resursele funciare în Republica Moldova sunt valorificate foarte intens. Cota terenurilor cu destinație agricolă este una dintre cele mai mari în lume (61,8% din teritoriu la 1 ianuarie 2020), în timp ce ariile cu vegetație naturală (păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră) - doar 13,4%³⁹. Solurile care au un nivel înalt de calitate și productivitate sunt supuse proceselor de degradare, eroziunea fiind cea mai gravă dintre ele. Reformele în sectorul agrar și schimbul formei de proprietate asupra pământului au intensificat procesul de degradare. Anual circa 6400 ha de terenuri agricole degradează și pierd fertilitatea (potențialul de producere) ori sunt scoase din circuitul agricol.

Pădurile și alte terenuri cu vegetație forestieră acopereau la 1 ianuarie 2020 doar 13,4% din suprafața totală a Republicii Moldova, înregistrând o creștere minoră de doar 0,4% din 2010⁴⁰. În țările Uniunii Europene, pădurile și alte terenuri împădurite acoperă peste 40% din suprafața terestră⁴¹. Păstrarea și extinderea suprafețelor forestiere contribuie la diminuarea efectelor schimbărilor climatice, previn eroziunea și degradarea continuă a solurilor și restabilesc nivelul corespunzător al apelor freatice în sol. Nu în ultimul rând, pădurile sunt o sursă alternativă de energie, atunci când sunt folosite rațional și conform unei planificări riguroase de consum și regenerare a terenurilor împădurite.

Poluarea aerului are impact asupra speranței de viață, deoarece efectele pe termen lung generează boli pulmonare și cardiace. În medie pe țară, transportului îi revin 86,2% din volumul sumar al substanțelor nocive emise în aerul atmosferic. Numărul unităților de transport este în continuă creștere (anul 2011 – 689 mii de unități de transport, anul 2021 – 1128 mii de unități), iar importul vehiculelor învechite, cu un grad sporit de emisii, contribuie enorm la poluarea aerului atmosferic.

Schimbările climatice au un impact profund asupra disponibilității resurselor și a activităților economice. În ultimul deceniu, Republica Moldova a cunoscut o serie de evenimente extreme, cum ar fi secetele și inundațiile majore, împreună cu efectele incrementale cauzate de creșterea temperaturii medii și distribuția inegală a precipitațiilor pe tot parcursul anului, ceea ce a avut consecințe negative asupra economiei țării, bunăstării și sănătății populației. Secetele severe se repetă tot mai frecvent, provocând pierderi economice semnificative. Scopul și intensitatea crescândă a evenimentelor extreme a dus, de asemenea, la creșterea frecvenței situațiilor cu risc sporit. În acest context, promovarea măsurilor de adaptare la fenomenul schimbărilor climatice și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră este imperios necesară.

În condițiile schimbărilor climatice, neglijarea problemelor de mediu pe parcursul ultimilor ani, manifestată preponderent prin sacrificarea obiectivelor de mediu în favoarea celor economice sau a intereselor înguste de grup a vulnerabilizat și mai mult societatea. În lipsa unor intervenții mai ferme, repercusiunile asupra sectorului agricol, mediului înconjurător și finanțelor publice vor fi tot mai grave.

Republica Moldova rămâne codașă printre țările europene în ceea ce privește investițiile publice și private în domeniul protecției mediului înconjurător. Cheltuieli totale pentru protecția mediului abia dacă se ridică la 0,5% din PIB, media pe țările UE fiind de 1,9%. Instrumentele economice

³⁹

https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/10%20Mediul%20inconjurator/10%20Mediul%20inconjurator__MED050/MED050100.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

⁴⁰

http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/10%20Mediul%20inconjurator/10%20Mediul%20inconjurator_MED050/MED050200.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

⁴¹http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2c1c71af-8384-11e3-9b7d-01aa75ed71a1.0003.01/DOC_1&format=PDF

de mediu existente la moment (ex. taxe și autorizații de mediu) nu sunt în măsură să schimbe situația. Insuficiența resurselor financiare pune în dificultate autoritățile publice locale să întreprindă toate măsurile necesare pentru îmbunătățirea sau construcția infrastructurii de gestionare a apelor uzate și de gestionare a deșeurilor. Asistența tehnică acordată de către partenerii de dezvoltare în domeniul managementului resurselor de apă și managementului deșeurilor este importantă, însă aceasta nu acoperă toate necesitățile pentru îmbunătățirea semnificativă a calității mediului. Nivelul scăzut de venituri ale populației și ale agricultorilor menține parcul auto învechit, cu emisii mari în aerul atmosferic. De asemenea, deși agenții economici, din activitățile care o impun, ar trebui să-și construiască stație de epurare locală, iar deversarea apelor uzate în sistemul de canalizare să corespundă normelor, nivelul de competitivitate redus și accesul slab diversificat la finanțări face ca acest lucru ca regulă să nu se întâmple.

În general, schimbările climatice au fost abordate într-o măsură insuficientă în documentele de politici, mai ales în inițiativele de politici din sectorul agricol. Sectorul agricol, contribuind cu circa 10% la PIB, este identificat la moment ca cel mai vulnerabil la schimbările climatice din cauza capacității reduse de adaptare. Poziția financiară limitată și capacitatea instituțională a Moldovei de a răspunde la pericolele climatice naturale reprezintă un risc pentru producția agricolă durabilă și dezvoltarea rurală viitoare. Cu niveluri scăzute de productivitate, un climat foarte variabil și o dependență ridicată de agricultura pluvială, Republica Moldova se confruntă cu riscuri semnificative pentru sustenabilitatea și securitatea alimentară.

3 Viziunea de dezvoltare 2030

Viziunea și obiectivul strategic major al Strategiei „Moldova 2030” este centrat pe calitatea vieții. Astfel, către anul 2030, Republica Moldova aspiră să obțină îmbunătățiri tangibile și durabile pe toate dimensiunile calității vieții, în corespundere cu Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) și aspirațiile europene stabilite în Acordul de Asociere cu Uniune Europeană. Aceste îmbunătățiri se vor baza pe câteva elemente-cheie, care vor pune omul în centrul proceselor de politici publice, reforme și dezvoltare și vor avea drept obiectiv final îmbunătățirea nivelului de trai al oamenilor:

- educația relevantă și calitativă;
- utilizarea unor tehnologii de înaltă performanță în toate sferile publice și private;
- guvernanta transparentă și eficientă la toate nivelele;
- crearea locurilor de muncă decente și creșterea gradului de calificare și productivitate;
- diversificarea economică accelerată și facilitarea tranziției de la procesele tehnologice tradiționale la cele moderne și a mobilități geografice;
- incluziunea socioeconomică, sistemul economic trebuind să ofere oportunități pentru încadrarea tuturor persoanelor, inclusiv a celor din grupuri vulnerabile;
- redistribuirea justă a veniturilor, statul având obligația să creeze un sistem de impozitare și subvenționare echitabil și transparent;
- durabilitatea, prin utilizare responsabilă a resurselor naturale, minimizarea impactului ecologic și responsabilitatea față de viitoarele generații;
- sănătatea și siguranța publică.

Această combinație de factori pentru dezvoltare va permite abilitarea forțelor productive și creative care există în societate și îndreptarea resurselor publice și private către utilizări care vor asigura câștiguri maximal posibile de bunăstare pentru generațiile actuale și viitoare.

4 Obiectivele de dezvoltare 2030

Obiectivele de dezvoltare generale și specifice pe care le propune SND pentru orizontul anului 2030 reflectă aspirațiile de creștere a bunăstării oamenilor Republicii Moldova și de depășire a celor mai importante probleme de dezvoltare. Operaționalizarea acestor obiective este realizată prin stabilirea unor ținte tangibile pe toate dimensiunile relevante ale conceptului de calitate a vieții umane.

Obiectivul general 1. Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților.

Obiectivul specific 1.1. Creșterea accelerată a productivității muncii

Obiectivul specific 1.2. Dezvoltarea oportunităților pentru inovații și antreprenoriat.

Obiectivul specific 1.3. Ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- reducerea cu 50% a nivelului de sărăcie absolută și sărăcie în toate dimensiunile sale potrivit pragului național și pragului internațional pentru bărbați, femei și copii de toate vârstele, cu accent pe cele mai dezavantajate grupuri (ODD 1.2);
- având în vedere dependența populației de sectorul agricol, precum și potențialul larg care a rămas încă neexplorat al acestui sector, creșterea productivității agricole și veniturilor producătorilor agricoli mici prin accesul sigur și egal la factori de producție, cunoștințe, servicii financiare și piețe (ODD 2.3);
- implementarea politicilor orientate spre dezvoltare care susțin activitățile productive, crearea locurilor de muncă decente, antreprenoriatul, creativitatea și inovația și care încurajează formalizarea și creșterea întreprinderilor micro, mici și mijlocii, inclusiv prin acces la servicii financiare (Obiectivul de dezvoltare durabilă 8.3);
- stimularea creșterii productivității cu ritmuri mai rapide față de creșterea salariului real, prin diversificare, modernizarea tehnologică și inovație (Obiectivul de dezvoltare durabilă 8.2).
- până în 2030, atingerea unui nivel al ocupării similar cu media țărilor din Europa Centrală și de Est și stimularea ocupării productive și a muncii decente pentru toate femeile și bărbații, inclusiv pentru tineri, persoanele în etate și persoanele cu dizabilități, precum și remunerarea egală pentru munca de valoare egală (ODD 8.5);
- eradicarea muncii forțate, traficului de ființe umane și a muncii copiilor (ODD 8.7);
- protecția drepturilor la muncă și promovarea mediilor de lucru sigure și securizate pentru toți angajații (ODD 8.8);
- sporirea gradului de mulțumire al angajaților prin ameliorarea condițiilor de muncă în toate sectoarele economiei Republicii Moldova.

Pe termen scurt, este necesară minimizarea impactului inflației asupra veniturilor reale ale populației și, respectiv, a capacității de cumpărare și nivelului de bunăstare. În acest sens, sunt necesare mecanisme de compensare a creșterii prețurilor pentru cele mai sensibile produse (tarifele la resursele energetice și produsele alimentare de bază) bine țintite pe cele mai vulnerabile categorii de populație. Sunt necesare mecanisme de compensații și pentru antreprenori, în special cei mici, în contextul creșterii prețurilor la materia primă (ex: resurse energetice, fertilizanți, serviciile logistice etc.). Totodată, respectând independența instituțională, este necesară asigurarea unei coordonări eficiente a politicilor monetare promovate de banca centrală și cea economică și bugetară promovată de Guvern pentru a asigura combinația necesară de politici pentru atenuarea repercusiunilor șocurilor inflaționiste și a stimula recuperarea economică rapidă.

Pe termen mediu și lung, majorarea durabilă a veniturilor poate fi atinsă prin sporirea competitivității firmelor, creșterea productivității muncii și integrarea persoanelor și grupurilor marginalizate în procesele de creare a valorii economice. Precondiția de bază în acest sens este încurajarea de către stat a oamenilor să-și realizeze aspirațiile și potențialul profesional, atât în calitate de angajați, cât și în calitate de angajatori prin dezvoltarea oportunităților pentru inovații și antreprenoriat, precum și dezvoltare profesională. Este crucială sprijinirea activă a intrării în antreprenoriat a tinerilor și femeilor și a adoptării inovațiilor relevante pe o scară cât mai largă. Nu în ultimul rând, creșterea veniturilor trebuie să se bazeze pe activități economice și de ocupare formale, fiind încurajată conformarea fiscală și tranziția din sectorul informal în cel formal, în paralel cu descurajarea și, după caz, penalizarea practicilor economice și de ocupare informală. În vederea atenuării inegalităților, politicile publice vor pune accent pe abilitarea economică a populației cu venituri mici.

Obiectivul general 2. Îmbunătățirea condițiilor de trai.

Obiectivul specific 2.1. Sporirea mobilității prin sisteme eficiente, durabile și sigure de transport.

Obiectivul specific 2.2. Asigurarea accesului universal la Internet și servicii electronice.

Obiectivul specific 2.3. Asigurarea accesului universal la ape ducte și sisteme de sanitație sigure.

Obiectivul specific 2.4. Îmbunătățirea condițiilor de locuit.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- până în 2023 va fi asigurat accesul universal la condiții sanitare adecvate și echitabile pentru 65% din populație și comunități și până în 2030 – pentru toți, acordând o atenție specială nevoilor femeilor și fetelor și celor în situații vulnerabile (ODD 6.2);
- va fi asigurată dezvoltarea infrastructurii de calitate, fiabile, durabile și reziliente în întreaga țară pentru a susține dezvoltarea economică și creșterea bunăstării populației, cu accent pe accesul larg și echitabil pentru toți (ODD 9.1);
- având în vedere situația dificilă a infrastructurii de transport, va fi asigurat accesul la sisteme de transport sigure, la prețuri echitabile, accesibile și durabile pentru toți, precum și îmbunătățirea siguranței rutiere, în special prin extinderea rețelelor de transport public (ODD 11.2).

Obiectivele de creștere a bunăstării materiale oamenilor vizate de SND se bazează pe câțiva piloni. Anvelopa financiară alocată pentru proiectele publice de infrastructură trebuie să crească în mod

durabil și programat. O altă premisă este selecția strategic corectă a priorităților, acordând prioritate proiectelor capabile să sporească potențialul economic local, regional sau național și să interconecteze comunități, procese de producție, servicii și infrastructuri existente. Al treilea pilon ține de îmbunătățirea esențială a calității managementului la nivelul fiecărui proiect în parte, cu un accent special pe asigurarea calității și durabilității, și a portofoliului de proiecte în ansamblu. În cadrul fiecărui proiect vor fi selectate soluțiile tehnice inovative care răspund cel mai bine necesităților comunităților date. În sfârșit, politicile vor favoriza aportul de resurse private (cofinanțare din partea beneficiarilor) și răspunsul de ofertă din partea producătorilor locali pentru programele de îmbunătățire a condițiilor de trai (izolarea termică a blocurilor și caselor, înlocuirea ardeziei cu materiale sigure, soluții sigure de canalizare etc.).

Obiectivul general 3. Garantarea educației relevante și de calitate pentru toți.

Obiectivul specific 3.1. Dezvoltarea holistică a copiilor în educația timpurie pentru învățarea și bunăstarea pe tot parcursul vieții.

Obiectivul specific 3.2. Formarea competențelor transformative în sistemul educațional.

Obiectivul specific 3.3. Dezvoltarea unui sistem accesibil, flexibil și relevant de educație continuă a adulților în perspectiva învățării pe tot parcursul vieții.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- până în 2030 vor fi asigurate condițiile necesare pentru ca toate fetele și băieții să aibă acces la învățământul primar și secundar gratuit, echitabil și calitativ, care să conducă la rezultate relevante și eficiente ale învățării (ODD 4.1);
- până în 2030 va crește înrolarea în învățământul profesional tehnic și superior accesibil și de calitate (ODD 4.3);
- până în 2030 va crește substanțial numărul de tineri și adulți ce dețin competențe relevante pentru angajare (ODD 4.4);
- până în 2030 va fi asigurat accesul egal la toate nivelurile de învățământ și formare profesională a persoanelor vulnerabile, inclusiv persoanelor cu dizabilități, copiilor în situații vulnerabile și copiilor de etnie romă (ODD 4.5);
- toți elevii/studentii vor obține cunoștințe și competențe necesare pentru promovarea dezvoltării durabile și a stilurilor de viață durabile, protecției mediului, modului sănătos de viață, drepturilor omului, egalității de gen, culturii păcii și nonviolentei, cetățeniei globale și aprecierii diversității culturale, precum și a contribuției culturii la dezvoltarea durabilă (ODD 4.7).

Scopul strategic în domeniul educației este oferirea oportunităților tuturor oamenilor, de a-și dezvolta de la vârstă fragedă, pe tot parcursul vieții, deprinderi, cunoștințe, abilități și competențe necesare pentru a-și valorifica cât mai bine potențialul atât în viața personală, cât și în cea profesională. Educația de calitate, de la o vârstă timpurie, este asociată cu un șir de beneficii noneconomice, precum îmbunătățirea stării de sănătate, implicarea civică și socială, un climat de securitate și de confort social mai bun, protecția mediului, intoleranța față de corupție, ceea ce implicit are și o contribuție majoră în creșterea productivității economiei naționale. Calitatea procesului educațional și competențele care sunt dezvoltate de către școală, nu doar calificările și certificatele, vor face oamenii să fie mai pregătiți în viața lor profesională și în cea privată, mai

rezilienți și mai adaptabili la schimbările din jur. După părăsirea sistemului educației formale, oamenii vor avea posibilitatea de învățare pe tot parcursul vieții, corelând învățarea și competențele dobândite în instituțiile de învățământ formal cu dezvoltarea competențelor în contexte nonformale și informale, în special la locul de muncă. Astfel, reformarea sistemului educațional va fi vital pentru accelerarea implementării celorlalte obiective pe termen lung din prezenta strategie.

Obiectivul general 4. Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală.

Obiectivul specific 4.1. Extinderea accesului la oportunități și activități culturale.

Obiectivul specific 4.2. Punerea în valoare a patrimoniului, tradițiilor și diversității culturale.

Obiectivul specific 4.3. Asigurarea oportunităților pentru dezvoltare personală și cetățenie activă.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- Până în 2030, asigurarea că toți elevii/studentii obțin cunoștințe și competențe necesare pentru promovarea dezvoltării durabile, stilurilor de viață durabile, protecției mediului, drepturilor omului, egalității de gen, a culturii păcii și non-violenței, cetățeniei globale și aprecierea diversității culturale și a contribuției culturii la dezvoltarea durabilă (ODD 4.7);
- Până în 2030, elaborarea și implementarea politicilor pentru promovarea turismului durabil, care facilitează crearea de parteneriate publice private, dezvoltă capacitățile instituționale în domeniu ale autorităților publice locale, respectiv care creează locuri de muncă și promovează cultura și produsele locale (ODD 8.9).

Obiectivul dat urmează a fi atins prin sporirea accesibilității, calității și relevanței ofertei culturale, ceea ce, la rândul său, implică cheltuieli curente și investiționale mai mari, mai bine țintite și valorificate în mod mai eficient, la nivelul fiecărei instituții și organizații culturale. Contribuind la dezvoltarea culturii ca valoare intrinsecă, aceste resurse vor produce importante randamente economice și sociale. Un mediu cultural mai intens, mai calitativ și mai divers va oferi oamenilor o satisfacție mai înaltă de viață, noi repere pentru dezvoltare și aspirație personală și va fortifica sentimentul de apartenență și de comunitate. Pentru aceasta, este extrem de important de asigurat intrarea culturii în „mase”, inclusiv în mediul rural și în regiunile periferice ale țării. Pusă în valoare în mod corect și integrată în sistemul educațional, cultura va consolida economia creativă și va produce efecte socioeconomice importante, prin intermediul locurilor de muncă create în mod direct și indirect, sporirea atractivității turistice a comunităților și a țării în ansamblu, diversificarea oportunităților de relaxare și petrecere a timpului liber și reducerea conflictelor, tensiunilor, violenței și devianțelor sociale.

Obiectivul general 5. Îmbunătățirea sănătății populației prin contribuția activă a unui sistem de sănătate modern și eficient, care răspunde nevoilor fiecărui individ

Obiectivul specific 5.1. Asigurarea acoperirii universale cu servicii medicale de înaltă calitate.

Obiectivul specific 5.2. Îmbunătățirea stării de sănătate a populației prin abordarea holistică și trans-sectorială a determinantilor sănătății.

Obiectivul specific 5.3. Sporirea (creșterea) rezilienței la situații care pun în pericol sănătatea oamenilor.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- Până în 2030, va fi redusă cu 30% mortalitatea prematură cauzată de boli netransmisibile prin prevenire și tratare (ODD 3.4).
- Va fi fortificată prevenirea și tratamentul abuzului de substanțe, inclusiv abuzul de stupefiante și consumul de alcool (ODD 3.5).
- Până în 2030, va fi asigurat accesul universal la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă, inclusiv pentru planificarea familiei, informare și educație, suport continuu și specializat (ODD 3.7).
- Va fi realizată acoperirea universală în sănătate, inclusiv protecția riscurilor financiare, accesul la servicii esențiale de sănătate calitative și accesul la medicamente de bază și vaccinuri sigure, eficiente, calitative și la prețuri accesibile pentru toți (ODD 3.8).

În scopul îmbunătățirii sănătății fizice și mintale pe termen lung, accentul major va fi pus pe promovarea unui mod de viață sănătos și activ pe toată durata vieții. În acest sens, sistemul de sănătate trebuie să dezvolte o colaborare permanentă cu alte sectoare pentru a populariza un mod sănătos de viață prin intermediul educației și pentru a diminua influența factorilor de risc, precum poluarea mediului ambiant, produsele alimentare nesănătoase, condițiile precare de muncă, factorii de stres, creând cele mai bune mecanisme de reacție la influențele acestora asupra stării de sănătate a populației. De rând cu promovarea modului sănătos de viață, o prioritate rămâne profilaxia/prevenirea, diagnosticarea de calitate și intervenția timpurie și continuă, în special a bolilor care au o incidență sporită în societate, ținând cont de specificul fiecărei grupe vulnerabile. Astfel, pe termen lung va fi îmbunătățită semnificativ starea de sănătate a oamenilor, calitatea vieții și speranța de viață, ceea ce va duce la diminuarea presiunii asupra sistemului medical. Acest lucru va permite îmbunătățirea calității serviciilor medicale pentru toți cei care au nevoie, diminuând inechitățile în sănătate, în special în ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate în mediul rural și acoperirea cu asigurări medicale.

Obiectivul general 6. Un sistem de protecție socială solid și incluziv.

Obiectivul specific 6.1. Furnizarea unui spectru calitativ și relevant de servicii de asistență socială.

Obiectivul specific 6.2. Consolidarea durabilității sistemului de asigurări sociale.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- Implementarea unui sistem de protecție socială adecvat la nivel național pentru o acoperire substanțială a celor mai săraci și vulnerabili până în 2030 (ODD 1.3);
- Până în 2030, crearea rezilienței celor săraci și celor în situații vulnerabile și reducerea expunerii și vulnerabilității acestora la evenimente extreme legate de climă, inclusiv secetă și inundații (ODD 1.5);
- Asigurarea unui cadru național de politici adecvat, bazat pe strategii sensibile la dimensiunea de sărăcie și gen, ce ar susține investițiile în eradicarea sărăciei (ODD 1.b.).

Scopul strategic urmărit este de a dezvolta un sistem de protecție socială durabil și social responsabil, care să susțină adecvat populația să depășească situațiile de risc și să devină rezilientă,

precum și să se adapteze la diverse șocuri și riscuri la nivel de persoană, gospodărie și comunitate, iar obiectivul de lungă durată rămâne atenuarea sărăciei și asigurarea oportunităților egale pentru grupurile vulnerabile ale societății. În acest sens, sistemul de protecție socială trebuie să ofere un set complex și coerent de măsuri de protecție pentru toate persoanele pe tot parcursul vieții lor: 1) naștere (și maternitate) – suport financiar, îngrijire pre- și postnatală; 2) creșă/grădiniță – dezvoltare cognitivă și prevenirea malnutriției; 3) școală – sprijin adecvat pentru educație incluzivă, îngrijirea copilului aflat în dificultate, îmbunătățirea condițiilor de trai; 4) universitate/adolescență – programe pentru dezvoltarea abilităților, suport financiar; 5) familie – scheme de reducere a sărăciei, suport de maternitate, plăți pentru îngrijirea copilului și alte măsuri de prevenire a abandonului copilului, politici împotriva violenței față de femei și violenței în familie, a violenței, neglijării și exploatarei copilului, discriminării și excluziunii sociale și politici privind concilierea vieții de familie cu cea profesională; 6) perioada economică activă – suport pentru șomaj, dizabilitate, boală, servicii de reabilitare medicală și profesională etc.; 7) pensionare – pensia pentru limită de vârstă, servicii de îngrijire și incluziune; 8) abordarea discriminării și excluziunii sociale pe tot parcursul vieții.

Obiectivul general 7. Asigurarea unei guvernări eficiente, incluzive și transparente.

Obiectivul specific 7.1. Edificarea administrației publice integre, responsabile și eficiente.

Obiectivul specific 7.2. Centrarea serviciilor publice pe necesitățile oamenilor.

Obiectivul specific 7.3. Integrarea științei, tehnologiilor și datelor în procesul de guvernare.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- Reducerea semnificativă a corupției și mituirii în toate formele sale (ODD 16.5).
- Dezvoltarea eficienței, responsabilității și transparenței instituțiilor la toate nivelurile (ODD 16.6).
- Asigurarea procesului decizional receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile (ODD 16.7).

Buna guvernare începe prin aplicarea statului de drept, în care autoritățile publice centrale și locale respectă pe deplin cadrul legal, iar deciziile și reglementările sunt aprobate în strictă corespundere cu procedurile stabilite prin lege și sunt puse în aplicare în mod imparțial. Astfel, reforma administrației publice este o condiție pentru promovarea politicilor și reformelor de calitate în orice sector prevăzute în SND și pentru implementarea angajamentelor importante asumate atât prin documentele strategice naționale, cât și cele internaționale. Prin reformarea administrației publice se va urmări crearea unei administrații publice moderne, profesioniste și orientate spre oferirea serviciilor publice de calitate, în corespundere cu necesitățile și așteptările oamenilor și cele ale entităților sociale și economice. În acest scop, vor fi responsabilizate autoritățile administrative și instituțiile publice la toate nivelurile în ceea ce privește luarea deciziilor conform necesității oamenilor și gestionarea resurselor publice în mod eficient; procesul decizional va fi transparentizat și va fi organizat mai aproape de oameni, asigurându-se coerența, eficiența și predictibilitatea acestuia; accesul la servicii publice prestate la nivel central și local va fi îmbunătățit prin diverse modalități, inclusiv prin digitalizare, va fi îmbunătățită calitatea și eficiența serviciilor publice, în conformitate cu nevoile și cerințele beneficiarilor.

Obiectivul general 8. Edificarea unui sistem de justiție echitabil, incoruptibil și independent.

Obiectivul specific 8.1. Dezvoltarea mecanismelor extrajudiciare de soluționare a litigiilor.

Obiectivul specific 8.2. Promovarea supremației legii și asigurarea accesului egal la justiție.

Obiectivul specific 8.3. Reducerea semnificativă a corupției în toate formele sale.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementată următoarea țintă strategică:

- Promovarea supremației legii și asigurarea accesului egal la justiție pentru toate femeile, toți bărbații și copiii, în special a celor din grupurile vulnerabile (ODD 16.3, ODD 5.2).

Ținând cont că accesul la instanțe uneori poate fi costisitor, iar împovărarea instanțelor cu cazuri duce la ineficiența acestora, va fi pus accent pe dezvoltarea și promovarea aplicării în practică a mecanismelor extrajudiciare care să asigure accesul echitabil la justiție. Organismele administrative extrajudiciare, precum cele de promovare a egalității și anti-discriminare, instituțiile pentru drepturile omului, Avocatul Poporului, autoritatea pentru protecția datelor cu caracter personal și altele pot facilita accesul la justiție prin furnizarea de modalități mai rapide de a obține repararea prejudiciului sau prin permiterea acțiunii colective. Totodată, vor fi promovate intens și procedurile de soluționare alternativă a litigiilor, cum ar fi medierea și arbitrajul, care oferă alternative la accesul la justiție prin intermediul căilor judiciare ordinare. În acest fel va fi redusă presiunea asupra instanțelor de judecată, iar reformarea sectorului justiției se va concentra pe consolidarea independenței, responsabilității, imparțialității, eficienței și transparenței sistemului judecătoresc și asigurarea accesului egal al oamenilor la actul de justiție. Concomitent va fi aplicat principiul toleranței zero pentru manifestările de corupție, în special în justiție și administrația publică, cu scopul de a dezrădăcina corupția în toate formele sale.

Obiectivul general 9. Promovarea unei societăți pașnice și sigure.

Obiectivul specific 9.1. Reducerea violenței în societate în toate manifestările și aspectele.

Obiectivul specific 9.2. Reducerea vulnerabilității în fața amenințărilor și riscurilor de toate tipurile.

Obiectivul specific 9.3. Sporirea securității în funcționarea infrastructurilor și sistemelor critice.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarea ținte strategice:

- Reducerea continuă și dinamică a tuturor formelor de violență, în special a violenței în familie și a violenței sexuale (ODD 16.1).
- Stoparea abuzului, neglijării, exploatării, traficului și a tuturor formelor de violență și torturii copiilor (ODD 16.2).
- Combaterea tuturor formelor de crimă organizată și traficului de armament (ODD 16.4).

Strategia atingerii acestui obiectiv pornește de la demotivarea comportamentelor deviate care conduc la apariția și menținerea violenței în societate, cu un accent major pe prevenirea violenței în familie și violenței contra copiilor. Protecția copiilor de sursele directe și indirecte de violență va asigura, pe termen lung, un strat social mai puțin fertil pentru agresivitate. În esență, protejarea interesului legitim al cetățeanului și prestarea serviciilor de calitate vor constitui dezideratele principale în procesul de implementare a conceptului de securitate europeană care va reduce dezvoltarea coridoarelor de import-export a criminalității. Totodată, activitățile de reducere a

vulnerabilităților în fața amenințărilor și a riscurilor de toate tipurile, de sporire a securității funcționării infrastructurilor și sistemelor critice vor contribui la crearea unui mediu unde cetățenii, indiferent de vârstă, gen, etnie sau religie, să se simtă protejați și în siguranță.

Obiectivul general 10. Asigurarea unui mediu ambiant sănătos și sigur.

Obiectivul specific 10.1. Îmbunătățirea calității apei, aerului și solurilor.

Obiectivul specific 10.2. Creșterea durabilă a suprafeței pădurilor și ariilor protejate.

Obiectivul specific 10.3. Asigurarea consumului responsabil al resurselor naturale.

Obiectivul specific 10.4. Tranziția activă spre economia verde și circulară.

Conform angajamentelor în cadrul Agendei 2030 privind dezvoltarea durabilă, până în anul 2030 urmează să fie implementate următoarele ținte strategice:

- Asigurarea rezistenței la schimbările climatice prin reducerea riscurilor legate de schimbările climatice (ODD 13.1).
- Reducerea poluării apelor, inclusiv prin activități terestre (ODD 14.1)
- Combaterea degradării solurilor (ODD 15.3)
- Integrarea valorilor biodiversității în politici (ODD 15.9).

Obiectivul de îmbunătățire tangibilă a calității componentelor mediului va fi atinsă prin promovare activă a principiului „poluatorul plătește” și prin impunerea internalizării efectelor negative ale activităților economice, inclusiv prin taxare și impozitare corectă și subvenționarea practicilor prietenoase mediului. Integrarea măsurilor și principiilor economiei circulare în procesele de producție din ramurile economiei naționale va contribui la îmbunătățirea calității mediului și, respectiv, a nivelului de trai al populației Republicii Moldova. Vor fi susținute ideile, soluțiile și proiectele inovative de gestionare integrată a deșeurilor. Aceasta va permite o reală decuplare a creșterii economice de degradarea mediului.

5 Direcții de politici și intervenții prioritare

Direcțiile și intervențiile prioritare incluse în SND vor contribui la mai multe obiective. Legătura dintre intervențiile prioritare și obiectivele specifice la care acestea contribuie este arătată prin includerea în paranteze a codului numeric al obiectivului specific.

5.1 Activitatea Parlamentului

- Consolidarea capacităților de analiză, monitorizare și evaluare ex-post a impactului politicilor (O7.1).
- Consolidarea funcției de control parlamentar, inclusiv de supervizare a autorităților de reglementare independente (O7.1).
- Asigurarea respectării prevederilor legislației privind transparența în procesul decizional și de evaluare ex-ante a impactului inițiativelor legislative (O7.1, O8.2., O8.3.).
- Consolidarea structurilor permanente de prezență parlamentară teritorială (O7.1, O8.3).

5.2 Reforma administrației publice

- Asigurarea unui proces decizional transparent, receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile (O7.1).
- Asigurarea unui mecanism clar de punere în aplicare a deciziilor conform principiilor subsidiarității și de monitorizare a implementării acestora (O7.1).
- Implementarea sistemelor de monitorizare a activității autorităților publice de către cetățeni, inclusiv mecanisme de raportare a gradului de satisfacție a cetățenilor față de serviciile oferite și informația acordată (O7.1).
- Reformarea modului de angajare și de pregătire a funcționarilor publici, de evaluare a performanței și de responsabilizare a acestora, concomitent cu regândirea sistemului de salarizare și motivare (O7.1).
- Crearea unei administrații publice locale eficiente și mai aproape de oameni, adoptând un model optim bazat pe descentralizarea administrativă (O7.1).
- Asigurarea unor servicii publice integrate, accesibile (nondiscriminatorii din punct de vedere fizic, economic, geografic și informațional), acceptabile și de calitate la fiecare etapă a vieții, care să corespundă necesităților individuale ale persoanelor, inclusiv a persoanelor care fac parte din grupurile vulnerabile (O7.2).
- Consolidarea integrității în sectorul public, asigurat prin cultivarea climatului de toleranță zero la corupție prin sporirea controlului asupra responsabilității, transparenței și rezistenței față de riscurile de corupție a agenților publici (O8.3).
- Cooptarea managerilor din instituțiile private și din agențiile de dezvoltare în vederea transferului de experiență managerială în sectorul public (O1.1, O7.1, O8.3).
- Stimularea concurenței, inclusiv prin facilitarea importurilor de servicii critice pentru proiectele de infrastructură (O1.1, O7.1, O8.3).
- Preluarea bunelor practici ale agențiilor de dezvoltare internațională în derularea achizițiilor publice (O1.1, O7.1, O8.3).
- Introducerea disciplinelor de evaluare sistemică și elaborare a studiilor de fezabilitate în programele de formare inițială în cursurile Academiei de Studii Economice din Moldova, Universității Tehnice din Moldova, Universității de Stat din Moldova și de formare continuă (Academia de Administrație Publică) (O1.1, O7.1, O8.3).

5.3 E-Transformarea guvernării, societății și economiei

- Promovarea digitalizării plene a serviciilor publice (O1.1, O1.2, O2.2, O7.1, O7.2, O8.3).
- Interconectarea obligatorie, asigurarea accesului la sursele de date administrative pentru toate autoritățile și excluderea obligativității prezentării de către cetățeni și antreprenori a actelor oficiale pe suport fizic (O1.1, O1.2, O2.2, O7.1, O7.2, O8.3).
- Sporirea accesibilității serviciilor publice administrative și datelor guvernamentale deschise, inclusiv prin puncte alternative, social incluzive de acces la nivel local (O7.2).

- Promovarea principiilor transparenței, trasabilității datelor deschise și a informațiilor oficiale, receptivității autorităților/instituțiilor publice la solicitările cetățenilor și mediului de afaceri (O7.2).
- Digitalizarea plenară a proceselor administrative în administrația publică la nivel central și local, excluderea hârtiei din circuitul documentelor și emiterea documentelor fizice doar la solicitarea explicită a solicitantului (O1.1, O1.2, O2.2, O7.1, O7.2, O8.3).
- Revizuirea cadrului regulator al procedurilor vamale, serviciilor poștale și de curierat și plăților on-line pentru facilitarea comerțului electronic (O1.1, O1.2, O2.2, O7.1, O7.2, O8.3).
- Asigurarea accesului la internet de bandă largă, la prețuri accesibile pentru toate categoriile de populație, în fiecare localitate și legiferarea dreptului la internet pentru fiecare (O2.2, O7.2).
- Unificarea sistemului de registre administrative, asigurarea interoperabilității și compatibilităților sistemelor informaționale și accesului autorităților statistice și fiscale la datele administrative (O1.1, O1.2, O2.2, O7.1, O7.2, O8.3).

5.4 Politici și management în domeniul bugetar-fiscal

- Tranziția la un sistem fiscal simplu, universal, just și cu derogări minime, care să elimine motivațiile de evaziune a contribuabililor și de abuz din partea autorităților fiscale (O1.1-O1.3, O7.1, O8.3).
- Dezvoltarea unor mecanisme de asigurare a accesului autorităților publice locale la surse bugetare pentru cofinanțarea proiectelor de dezvoltare locală susținute de partenerii de dezvoltare (O2.3, O7.1, O10.1).
- Fortificarea capacităților de prognoză și planificare macrofinanciară (O7.1).
- Reformarea cuprinzătoare a managementului financiar al întreprinderilor de stat (O7.1, O7.3).
- Dezvoltarea resurselor umane pentru managementul profesionist al achizițiilor publice (O7.1, O7.3).
- Revizuirea cuprinzătoare a cadrului normativ și instituțional în vederea asigurării transparenței drepturilor efective de proprietate - beneficiarii reali (O1.3, O7.1, O7.3).
- Impozitarea justă a beneficiarilor efectivi ai marilor averi și a proprietăților de lux pentru asigurarea progresivității taxării și asigurarea recuperării / compensării veniturilor fiscale ratate de pe urma evaziunilor (O1.3, O7.1, O7.3).
- Revizuirea, uniformizarea și legiferarea sistemului de interpretări a legislației fiscale (O1.3, O7.1, O7.3, O8.3).

5.5 Guvernare eficientă bazată pe evidențe și știință

- Integrarea datelor statistice oficiale și altor evidențe pe întreg ciclul de politici publice (O7.1, O7.3, O2.1-O2.4).
- Asigurarea tratamentului juridic și accesului echitabil al organizațiilor de cercetare de drept public și privat la oportunitățile de finanțare în cadrul programelor naționale și internaționale (O7.1, O7.3).

- Monitorizarea și evaluarea participativă, transparentă și documentată a efectelor actelor de reglementare (O7.1, O7.3, O8.3).
- Promovarea principiului de evaluare obligatorie și independentă a impactului actelor normative, politicilor, proiectelor de dezvoltare, subvențiilor, ajutoarelor stat și reglementărilor (O1.1, O1.2, O7.1, O7.3, O8.3).

5.6 Reforma justiției

- Promovarea educației juridice a populației și popularizarea practicilor de soluționare extrajudiciară a litigiilor (O8.1).
- Asigurarea profesionalismului, independenței și integrității judecătorilor și procurorilor pentru a răspunde corespunzător provocărilor existente în societate, pentru a asigura supremația legii și pentru a crește încrederea în sistemul judecătoresc (O8.2).
- Asigurarea calității de executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal și sporirea serviciilor de corecție (O8.2).
- Edificarea unui sistem echitabil și accesibil al justiției, adaptat necesităților și nivelului de dezvoltare ale tuturor categoriilor de persoane, în special ale grupurilor vulnerabile (O8.2).
- Dezvoltarea noilor genuri de expertiză judiciară (în domeniul proprietății intelectuale, culturii și artei, ecologiei, lingvisticii etc.), inclusiv dezvoltarea activității de cercetare științifică în instituțiile de expertiză judiciară (O8.2).
- Reintegrarea socială a persoanelor aflate în sistemul de probațiune și sistemul penitenciar (O8.2).

5.7 Susținerea și implicarea diasporei

- Promovarea transferului de cunoștințe și de competențe ale diasporei și migranților prin constituirea parteneriatelor dintre autoritățile publice locale, comunități, diasporă și asociațiile de băștinași (O7.1).
- Reintegrarea eficientă a persoanelor reîntoarse de peste hotare și valorificarea potențialului diasporei în materie de competențe și calificări prin dezvoltarea instrumentelor de stimulare a creării de afaceri și asigurarea transferabilității beneficiilor și recunoașterea cunoștințelor și a calificărilor dobândite (O1.1, O3.3, O7.1).
- Promovarea unor modalități noi de învățare continuă în serviciul public, prin acordarea de suport tehnic din partea profesioniștilor din diaspora moldovenească (O3.3).

5.8 Cultură și politici culturale

- Documentarea, unificarea și digitalizarea fondului de carte din bibliotecile publice (O1.2, O4.1-O4.4).
- Regândirea modelului organizațional, avansarea rolului de integrator comunitar al bibliotecilor publice (O1.2, O4.1-O4.4, O7.1, O7.3, O9.1).
- Asigurarea accesului echitabil a tuturor prestatorilor de servicii culturale la locurile și spațiile publice (O1.2, O4.1-O4.4, O7.1, O8.3, O9.1).
- Integrarea sectoarelor culturale și creative în politicile de dezvoltare rurală și urbană și în rutele turistice naționale (O1.1-O1.3, O4.1-O4.4, O7.1, O8.3, O9.1).

- Profesionalizarea managerilor din sectorul cultural și creativ prin îmbunătățirea ofertei de formare inițială și continuă (O1.1, O1.2, O4.1-O4.4, O7.1, O8.3).
- Susținerea activă a internaționalizării sectorului cultural și creativ, inclusiv prin valorificarea capacităților și prezenței diasporei (O4.1-O4.4).
- Includerea în programele de sprijin de stat a IMM-urilor a măsurilor de sprijin pentru inițiativele antreprenoriale în sectorul cultural și creativ (O1.1, O1.2, O4.1-O4.4, O7.1, O8.3).
- Definierea standardelor de accesibilitate și mobilitate geografică pentru prestatorii publici de produse culturale (O1.2, O4.1-O4.4, O9.1).

5.9 Politici și management în domeniul macroeconomic și de dezvoltare a economiei

- Descurajarea tranzacțiilor în numerar și formalizarea activității deținătorilor de patente de întreprinzător (O1.1-1.3, O7.1).
- Încurajarea tranziției la ocuparea formală prin intermediul mecanismelor de suport pentru afaceri (O1.1-1.3, O7.1).
- Educarea moralității fiscale a populației și fortificarea puterii de negociere a angajaților în raport cu angajatorii (O4.3, O7.1).
- Revizuirea politicii statului vizavi de întreprinderile de stat în vederea stabilirii condițiilor pentru participarea statului în întreprinderi, precum și în vederea sporirii impactului social și de mediu, a eficienței și transparenței economice, financiare și fiscale (O1.1, O1.2, O7.1, O8.3).
- Separarea univocă a funcțiilor de elaborare a politicilor de funcțiile de administrare a proprietăților și supraveghere a întreprinderilor de stat în cadrul autorităților publice (O1.1, O1.2, O7.1, O8.3).
- Fortificarea guvernantei corporative în întreprinderile de stat și cele cu capital de stat prin profesionalizarea consiliilor de administrare, sporirea transparenței întreprinderilor, eficientizare activității acestora (O1.1-O1.3, O7.1, O8.3).
- Îmbunătățirea cadrului legal și asigurarea procedurilor de control pentru transparentizarea procesului de achiziții în întreprinderile de stat (O1.1-O1.3, O7.1, O8.3).
- Separarea clară a obiectivelor comerciale și necomerciale în activitatea întreprinderilor de stat (O7.1, O8.3).
- Evaluarea și evidența corectă și includerea proprietății de stat în circuitul economic (O1.1-O1.3, O7.1, O8.3).
- Recunoașterea și înregistrarea de stat a dreptului de proprietate a Republicii Moldova asupra proprietăților amplasate în alte state (O1.1-O1.3, O7.1, O8.3).

5.10 Susținerea întreprinderilor mici și mijlocii

- Optimizarea, standardizarea și automatizarea interacțiunilor dintre autoritățile publice și mediul de afaceri (O1.1-1.3, O2.3, O7.1, O8.3).
- Simplificarea cerințelor de evidență contabilă pentru întreprinderile micro și mici (O1.2, O2.3, O7.1, O8.3).

- Promovarea produselor autohtone pe piața locală și piețele de export, în conformitate cu prevederile Acordului de Asociere cu UE și a Acordurile a OMC (O1.2, O7.1, O9.2).
- Ancorarea tuturor programelor de suport financiar direct mediului de afaceri în obiectivul de generare de valoare adăugată sporită, creare a locurilor de muncă și promovare a exporturilor sau substituirii importurilor (O1.2, O7.1, O9.1, O9.2).
- Simplificarea procedurilor vamale prin reducerea birocrăției, digitalizarea proceselor și asigurarea funcționării neîntrerupte (24/7) a vămii pentru fluidizarea și securizarea tranzacțiilor comerciale (O1.2, O7.1, O8.3).
- Simplificarea, debirocratizarea și fluidizarea procedurilor de restituire a TVA (O1.2, O7.1, O8.3).
- Suport pentru creșterea capacităților de inovare a companiilor, inclusiv prin abilitarea ecosistemului inovațional (clustere, hub-uri, parcurilor industriale), încurajarea investițiilor private în sectorul de cercetare și dezvoltare și formarea parteneriatelor tehnologice dintre companii și instituții educaționale și de cercetare (O1.1, O1.2, O7.3).
- Decriminalizarea sancțiunilor economice și aplicarea unei scale graduale de sancțiuni, începând cu notificare și acordarea de suport pentru conformare (O1.1-O1.3., O7.1, O7.2, O8.3).
- Stimularea tranziției din sectorul informal spre sectorul formal a cheltuielilor aferente formalizării activității antreprenoriale (O1.1-1.3, O7.1).

5.11 Protecția concurenței și ajutoarele de stat

- Legiferarea principiului de evaluare externă periodică a autorităților de reglementare a piețelor sub aspectul eficienței, neutralității și integrității reglementărilor (O7.2, O8.3).
- Revizuirea sistemului de restricții administrative la intrarea pe piață, cu un accept pe activitățile farmaceutice, telecomunicații, comerț cu produse petroliere (O1.2, O7.1, O8.3).
- Tranziția de la sistemul de control al prețurilor și marjei comerciale la plăți directe, substanțiale, către populația vulnerabilă (O1.2, O6.1, O7.1, O8.3).
- Interzicerea participării societăților comerciale din jurisdicții necooperante în scopuri fiscale la capitalurile sociale ale entităților din sectoarele-critice - financiar, energetic, infrastructură civilă, mass-media (O1.2, O6.1, O7.1, O8.3, O9.1-O9.3).
- Tranziția graduală de la subvenții acordate sectoarelor economice / de activitate la subvenții acordate pe baza principiului de inovare, durabilitate a afacerilor, incluziune socială (O1.1-1.3, O7.1).
- Eliminarea graduală a subvențiilor firmelor pentru cheltuielile curente și reorientarea către cheltuielile de capital / investiționale (O1.1-1.3, O7.1, O8.3).
- Reducerea corupției în alocarea subvențiilor prin automatizarea și anonimizarea procesului de evaluare inițială a dosarelor (O1.1-1.3, O7.1, O8.3).

5.12 Promovarea oportunităților investiționale

- Evaluarea cuprinzătoare a contencioaselor și precedentelor juridice și a cadrului normativ și instituțional în vederea asigurării protecției legale a investițiilor private (O1.2, O8.2, O8.3).

- Dezvoltarea pieței de capital și sporirea varietății, accesibilității și calității instrumentelor de finanțare (O1.1-O1.3).
- Dezvoltarea politicilor, programelor și a instrumentelor financiare inovative pentru canalizarea remitențelor și economiilor emigranților în finanțarea investițiilor private și de infrastructură publică (O1.2, O2.1-O2.4).
- Poziționarea țării ca locație competitivă pentru producerea și asamblarea componentelor pentru instalațiile de energie regenerabilă (O1.1, O2.4, O9.2, O9.3, O10.1, O10.3).

5.13 Dezvoltarea durabilă a agriculturii

- Subvenționarea capacităților noi de achiziții, procesare și depozitare agricolă (O1.1, O1.2, O7.1, O9.2).
- Definierea unui sistem integrat de finanțare agricolă pe baza certificatelor de depozit (O1.1, O1.2, O7.1, O9.2).
- Promovarea agriculturii ecologice prin implementarea principiilor economiei „verzi” și prin subvenționarea extinderii / conversiei suprafețelor de teren agricol pentru agricultura ecologică (O1.2, O10.1-O10.4).
- Implementarea protocoalelor obligatorii de management durabil al solului (O1.2, O10.1-O10.4).
- Finanțarea prioritară a elaborării soluțiilor tehnologice adaptate sistemului agricol național pentru reducerea eroziunii și degradării solului (O1.1, O1.2, O7.3, O10.1-O10.4).
- Asigurarea finanțării pe termen lung a cercetărilor pentru dezvoltarea de noi soiuri autohtone rezistente la schimbările climatice (O1.1, O1.2, O7.3, O10.1-O10.4).
- Alocarea resurselor pentru cercetare științifică și dezvoltarea unui sistem național integrat de lacuri de acumulare a apei pentru irigare, inclusiv prin racordarea sistemelor municipale de canalizare a apelor pluviale (O1.1, O1.2, O7.3, O10.1-O10.4).

5.14 Politici și management în domeniul sectorului forestier

- Elaborarea proiectului național de împădurire și extinderea cu cel puțin 50 mii ha a suprafețelor împădurite prin valorificarea terenurilor degradate din fondul terenurilor cu destinație agricolă și alte categorii de terenuri (O1.1, O1.2, O4.3, O5.1, O9.2, O10.1-O10.4).
- Reducerea barierelor administrative și crearea mecanismelor de subvenționare pentru înființarea de plantații forestiere pe terenuri private și implicarea populației, societății civile și mediului privat în extinderea suprafețelor forestiere și gestiunea adecvată a acestora (O1.1, O1.2, O4.3, O5.1, O9.2, O10.1-O10.4).
- Crearea unor ecosisteme forestiere înalt productive și stabile, prin respectarea la toate etapele a principiilor-cheie de durabilitate - potențialul adaptiv, valorificarea fondului genetic autohton, reprezentativitatea maximă a diversității genético-populaționale, etc. (O9.2, O10.1-O10.4).
- Ameliorarea metodelor și tehnicilor de îngrijire și gestionare a pădurilor și crearea coridoarelor de interconexiune între trunchiurile de pădure (O9.2, O10.1-O10.4).

- Definitivarea transmiterii fondului forestier gestionat de autoritățile publice locale în subordinea organelor silvice de stat și crearea plantațiilor de arbori cu creștere rapidă pentru necesitățile energetice ale populației (O7.1, O8.3, O9.2, O10.1-O10.4).

5.15 Securitate și eficiență energetică, energie din surse regenerabile

- Facilitarea creării centrelor regionale ecoenergetice în scopul ridicării gradului de autonomie energetică la nivel local prin utilizarea resurselor energetice regenerabile (O1.1, O2.4, O9.2, O9.3, O10.1, O10.3).
- Asigurarea condițiilor necesare pentru instalarea a circa 400 MW capacități noi de generare a energiei electrice din surse regenerabile și accelerarea ritmului de instalare
- Complementarea plăților curente în cadrul programului de ajutor pentru perioada rece a anului cu subvenții pentru implementarea măsurilor de eficiență energetică (O1.2, O2.4, O5.1, O6.1, O7.2, O9.3, O10.1-O10.3).
- Accelerarea implementării proiectului „Interconectarea sistemelor electroenergetice Moldova-România” (O1.1, O1.2, O2.4, O9.2, O10.1, O10.3).

5.16 Dezvoltarea sectorului industrial

- Crearea, pe baza universităților și colegiilor relevante, a centrelor regionale de eficientizare a utilizării resurselor și producție industrială mai pură (O1.1-O1.2, O3.2, O7.3, O10.1-O10.4).
- Încurajarea băncilor pentru acordarea unor linii de credit preferențiale întreprinderilor industriale pentru proiectele de eficientizare a utilizării resurselor și producție industrială mai pură (O1.1-O1.2, O10.1-O10.4).
- Asigurarea legislativă a aplicării universale a principiului responsabilității extinse a producătorului (O10.1-O10.4).
- Acordarea de suport financiar și de infrastructură pentru dezvoltarea „micii” industrii alimentare în mediul rural (O1.1-O1.2, O10.1-O10.4).
- Evaluarea fezabilității proiectelor public-private pentru dezvoltarea industrială, inclusiv reabilitarea industriei microelectronice, producției transportului electric urban de capacitate mică și medie, biotehnologii, medicamente, etc. (O1.1, O1.2, O7.1, O8.3).

5.17 Politici și management în domeniul dezvoltării regionale și construcțiilor

- Extinderea infrastructurii alimentare cu apă și sanitație pe baza unor criterii extinse de asigurare a fezabilității proiectelor: consensul și angajamentul comunității, evidențe credibile privind situația resurselor de apă și starea infrastructurii existente, potențialul demografic și de consum al comunității, durabilitatea financiară etc (O2.3-O2.4, O10.1-O10.4).
- Revizuirea cuprinzătoare și participativă a cadrului normativ și instituțional pentru eliminarea barierelor birocratice în obținerea actelor permise în construcții (O1.1, O1.2, O7.1, O7.2, O8.3).
- Armonizarea reglementărilor tehnice și a standardelor naționale în domeniul construcțiilor cu legislația și standardele europene (O1.1, O1.2, O7.1, O7.2, O8.3).

5.18 Politici și management în domeniul transporturilor și infrastructurii drumurilor

- Elaborarea unui Master-Plan General de Transport al Republicii Moldova și integrarea unei abordări coerente a politicilor de transport pe termen lung (O1.1, O1.2, O2.1, O7.1).
- Dezvoltarea hub-urilor logistice multimodale în regiunile țării în conformitate cu Master-Planul General (O1.1, O1.2, O2.1, O7.1).
- Adaptarea infrastructurii rutiere municipale și integrarea pistelor pentru bicicliști și alte mijloace de mobilitate individuală în arterele principale din toate municipiile din Moldova și amenajarea traseelor suburbane (O1.1, O2.1, O4.3, O10.1).
- Extinderea rețelei electrice pentru transportul urban în municipiile Chișinău și Bălți și construcția acestor rețele în municipiile și raioanele Edineț, Soroca, Orhei, Ungheni, Hâncești, Comrat, Strășeni, Ceadăr-Lunga și Cahul și migrarea spre modelul de transport public urban integral electric.

5.19 Dezvoltarea drumurilor și transporturilor rutiere

- Creșterea alocărilor bugetare pentru asigurarea unei infrastructuri rutiere sigure, inclusiv pentru reabilitarea indicatoarelor, marcajelor și trecerilor pentru pietoni (O2.1, O7.1, O9.2).
- Asigurarea continuității și valorificării eficiente a suportului finanțatorilor externi pentru modernizarea și reabilitarea drumurilor (O2.1, O7.1).
- Majorarea considerabilă a resurselor alocate în Fondul Rutier pentru întreținere, reabilitare și modernizare (O2.1, O7.1).
- Integrarea standardelor de accesibilitate pentru persoanele cu dizabilități în politicile de infrastructură și transport (O1.1, O1.3, O6.1, O9.2).
- Elaborarea și realizarea Proiectului Național „Construirea autostrăzii Chișinău-Iași” pentru integrarea în rețeaua europeană de transport (O1.1-O1.3, O2.1, O7.1).
- Construirea / reabilitarea a 3 poduri rutiere între Republica Moldova și România la Giurgiulești, Leova și Ungheni.
- Stabilirea parteneriatelor cu organizațiile societății civile și școli pentru desfășurarea campaniilor de promovare a siguranței rutiere, descurajării conducerii agresive, promovării solidarității și regulilor de conduită sigură la volan (O4.3, O5.1, O7.1, O8.2, O9.1).
- Stimularea reînnoirii parcului de vehicule antrenat la efectuarea transportului de persoane prin servicii regulate.
- Identificarea mecanismelor de susținere a operatorilor de transport rutier care efectuează servicii regulate, în special în cazul celor în trafic raional.

5.20 Dezvoltarea transportului feroviar

- Restructurarea sectorului feroviar în conformitate cu standardele de bună guvernare și revitalizarea financiară și economică a acestuia (O1.2, O2.1, O7.1, O10.1).
- Elaborarea și realizarea Programului Național „Extinderea rețelei de cale ferată” pentru asigurarea interconexiunii municipiilor din țară (O1.1, O1.2, O2.1, O7.1, O10.1).

5.21 Dezvoltarea transportului naval

- În cadrul programelor de cooperare transfrontalieră cu România, curățarea și amenajarea albiei râului Prut pentru asigurarea navigației fluviale de la estuar până la portul fluvial Ungheni și reabilitarea elementelor portuare și de acostament (O1.1, O1.2, O2.1, O10.1).
- Elaborarea studiului de fiabilitate pentru extinderea portului Giurgiulești (mai sus de poduri) și construcția unui port uscat, cu examinarea posibilității de conectare la infrastructura feroviară (O1.2).
- Elaborarea bazei legislative în domeniul portuar (Legea porturilor) și dezvoltarea transportului naval intern (O2.1).

5.22 Dezvoltarea transportului aerian

- Sporirea accesului oamenilor la serviciile de transport aerian prin deschiderea unui aeroport regional (O1.1, 1.2, O2.1, O7.1, O7.2).
- Continuarea politicilor Open Sky de diversificare a destinațiilor în funcție de interesele socio-economice (O1.1, 1.2, O2.1, O7.1, O7.2).
- Dezvoltarea unui terminal cargo aerian ce ar presta serviciile la nivelul standardelor internaționale (O1.1, 1.2, O2.1, O7.1, O7.2, O9.2, O9.3).

5.23 Politici și management în domeniul protecției mediului

- Asigurarea funcționării complexului hidroenergetic Nistean (O9.2, O9.3, O10.3).
- Realizarea de evaluări cuprinzătoare bazate pe evidențe privind impactul complexului hidroenergetic și sensibilizarea opiniei publice, inclusiv a comunității internaționale (O9.2, O9.3, O10.3).
- Elaborarea și realizarea Proiectului Național „Decolmatare a Lacului de acumulare Dubăsari” în vederea asigurării securității aprovizionării cu apă a populației (O9.2, O9.3, O10.1, O10.3).
- Elaborarea și realizarea Proiectului Național „Curățarea râului Răut” pentru asigurarea serviciilor calitative de canalizare și aprovizionare cu apă, crearea zonelor naturale și culturale protejate în bazinul râului (O2.3, O4.2, O4.3, O5.1, O10.1, O10.3).
- Implementarea principiilor de management integrat al resurselor de apă pe toate bazinele și subbazinele hidrografice, inclusiv prin aplicarea practicilor prietenoase mediului în toate sectoarele economiei naționale (O1.2, O10.1, O10.3).
- Elaborarea și realizarea Proiectului Național „Construcția și reabilitarea sistemelor de canalizare și stațiilor de epurare” în toate localitățile cu un număr mai mare de 15 mii de locuitori (O2.3, O4.2, O4.3, O5.1, O10.1, O10.3).
- Implementarea unui sistem centralizat de monitoring automatizat al indicatorilor de calitate a apelor uzate industriale evacuate în rețelele centralizate de canalizare și în corpurile de apă de către toți agenții economici (O2.3, O4.2, O4.3, O5.1, O10.1, O10.3).
- Crearea sistemelor integrate de gestionare a deșeurilor și substanțelor chimice și dezvoltarea protocoalelor de clasificare, etichetare, autorizare, circulație și restricționare pentru reducerea cantităților de deșeuri depozitate și creșterea ratei de reciclare (O5.1, O10.1-O10.4).

- Crearea sistemului de management integrat al calității aerului, reducerea emisiilor de poluanți în atmosferă și a gazelor cu efect de seră comparativ cu anul de referință 1990 (O2.3, O4.2, O4.3, O5.1, O10.1, O10.3).
- Promovarea modernizării parcului auto prin introducerea taxei de mediu diferențiate în funcție de nivelul de poluare (O2.1, O5.1, O10.1-O10.3).
- Integrarea principiilor de dezvoltare durabilă și adaptare la schimbările climatice în toate sectoarele economiei naționale, inclusiv în sistemul fiscal, politicile comerciale, achiziții publice, subvenționare și ajutor de stat (O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).
- Promovarea la nivel național a standardelor și tehnologiilor UE în materie de energie, agricultură, transport, industrie și alinierea la Pactul Verde European (O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).
- Reglementarea intrării autovehiculelor poluante în anumite zone din centrele orașelor pentru a reduce ambuteiajele și poluarea aerului (O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).
- Elaborarea stimulentei pentru importul autovehiculelor cu motor electric și hibrid și pentru dezvoltarea infrastructurii naționale necesare pentru autovehiculele electrice (O1.1, O1.2, O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).
- Încurajarea întreprinderilor și tehnologiilor ecologice (care țintesc în mod direct îmbunătățirea condițiilor de mediu) prin oferirea diverselor facilități, inclusiv a accesului la finanțare și la stimulente fiscale (O1.1, O1.2, O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).
- Majorarea suprafețelor ocupate de spațiile verzi urbane în 20 de orașe până la nivelul de minimum 50 m²/locuitori (O2.4, O5.1, O10.1-O10.4).
- Suport pentru ideile inovatoare de valorificare economică a deșeurilor agricole, industriei construcțiilor, municipale și pentru coagularea economiei circulare (O1.1, O1.2, O2.1, O5.1, O10.1-O10.4).

5.24 Politici și management în domeniile locuințelor, serviciilor comunale, utilităților publice și dezvoltării comunitare

- Fortificarea capacității operatorilor de apă-canal de prestare a serviciilor de alimentare cu apă și de canalizare la nivel regional în baza cooperării intercomunitare (O1.1, O1.2, O2.1, O5.1, O7.1, O10.1-O10.4).
- Dezvoltarea unor mecanisme adaptate la nivel local pentru inventarierea, delimitarea, asigurarea evidenței și actualizării seturilor de date referitoare la infrastructura fizică (O1.1, O1.2, O2.1, O5.1, O7.1, O10.1-O10.4).
- Elaborarea și realizarea Programului Național „Asigurarea grupurilor sanitare moderne și sigure în fiecare școală și grădiniță” (O1.1, O1.2, O2.3, O3.1, O5.1, O7.1, O10.1, O10.3).
- Mobilizarea resurselor de finanțare naționale și externe pentru investițiile în infrastructura de alimentare cu apă și sanitație și o mai bună coordonare între instituțiile guvernamentale și structurile subordonate și autoritățile publice locale (O2,1-O2,4).
- Instituirea managementului integrat al resursei de apă prin: i) coordonarea diferitelor cerințe de apă pentru menținerea echilibrului economico-social și distribuirea ei adecvată între diverse sectoare (agricultură, industrie); ii) alimentarea cu apă și sanitația și sănătatea

ecosistemelor; iii) inventarierea resurselor de apă care pot fi utilizate în sectorul de alimentare cu apă și sanitație pe baza unor planuri de management la nivel de districte ale bazinelor hidrografice; iv) introducerea planurilor de siguranță a apei ca instrument de management preventiv de la captare la consumator (O1.1, O1.2, O2.3, O3.1, O5.1, O7.1, O10.1, O10.3).

- Elaborarea și realizarea Programului Național „Acoperire universală cu serviciul de iluminare stradală”, prioritar bazat pe alimentare din surse regenerabile (O1.1, O1.2, O2.4, O4.1-O4.3, O7.1, O9.1, O10.3).
- Elaborarea și realizarea Programului Național „Înlocuirea ardezii cu materiale moderne și sigure” (O1.1, O1.2, O2.4, O5.1, O9.2).
- Instalarea terenurilor de joacă sigure și adaptate în fiecare comunitate, în proporția de 1 teren / 20 copii din segmentele de vârstă 3-6, 7-12 și 13+ ani (O2.4, O9.1).
- Asigurarea cofinanțării publice a sistemelor de canalizare descentralizate și semicentralizate pentru canalizarea și epurarea apelor reziduale în localitățile mici (O1.2, O2.3, O2.4, O10.1).

5.25 Politici și management în domeniul ocrotirii sănătății

- Fortificarea prevenirii și tratamentului abuzului de substanțe stupefiante, consumului de alcool și de tutun, inclusiv în rândul adolescenților, prin activități de informare și educare a populației la toate nivelurile, începând cu învățământul preșcolar, primar și secundar, precum și prin implicarea familiei și comunității (O5.2).
- Integrarea și implementarea politicilor de sănătate în toate domeniile care generează factori determinanți ai sănătății (O5.2)
- Fortificarea controlului integrat a factorilor de risc pentru sănătatea populației în scopul reducerii mortalității premature prin bolile netransmisibile prioritare, inclusiv sporirea speranței de viață (O5.2).
- Implementarea mecanismelor de verificare a produselor alimentare (semaforizarea/ etichetarea cromatică) (O5.2).
- Fortificarea sistemului de supraveghere de stat a bolilor transmisibile și integrarea și interoperabilitatea sistemelor M&E a serviciilor medicale specializate de ambulator, spitalicesc și profilactic pentru bolile transmisibile (O5.1).
- Fortificarea asistenței medicale primare pe principiul medicinei de familie, inclusiv revizuirea atribuțiilor asistenților medicali și comunitari, medicul de familie și echipa acestuia fiind personalul responsabil de supravegherea și protecția sănătății populației prin intermediul măsurilor integrate care pun accentul pe prevenire/profilaxie la toate etapele vieții (O5.1).
- Reducerea mortalității premature cauzate de boli transmisibile și netransmisibile prin extinderea activităților de screening și vaccinare (O5.2).
- Îmbunătățirea mecanismelor de recrutare, menținere și dezvoltare a resurselor umane în sănătate și fortificarea capacității autorităților naționale, locale și instituționale implicate în gestionarea resurselor umane (O5.1, O5.2).

- Îmbunătățirea comunicării instituțiilor medicale cu pacientul prin crearea unui mecanism de feedback axat pe calitatea serviciilor prestate/primate, adresărilor, circulației informației și integrarea acestuia ca instrument obligatoriu în evaluările profesionale periodice și de acreditare (O5.1).
- Eficientizarea circuitului pacientului în sistem și simplificarea procedurilor pentru a spori accesul oamenilor la servicii de sănătate (O5.1).
- Implementarea unui Program National de Modernizare a instituțiilor medicale în vederea renovării, dotării, și restructurării tehnice, logistice și informaționale a instituțiilor medicale, în special raionale cu scopul de a asigura accesul întregii populații la tratament în regim de urgență și de a reduce mortalitatea pacienților aflați în stare critică, cu accent pe evenimente de criză și pandemice, cât și a monitorizării eficiente și în timp optim a pacienților cronici (O5.1, O5.3).
- Revizuirea politicilor de formare a prețurilor la medicamente și de achiziționare a acestora (O5.1).
- Elaborarea conceptului de modernizare și regionalizare a serviciului spitalicesc, dotarea cu echipamente moderne, aplicarea metodelor inovatoare, desconcentrarea unor servicii, și ca efect, îmbunătățirea calității și accesului pacienților la serviciile spitalicești (O5.1).
- Construirea și dotarea corespunzătoare a spitalelor regionale Bălți și Cahul (O1.1, O1.2, O5.1, O5.3, O7.1-O7.3, O8.3, O10.1).
- Organizarea și punerea în funcțiune a mai multor secții pentru bătrâni în spitale de îngrijiri cronice, inclusiv secții pentru servicii paliative, astfel ca bolile cronice să fie tratate cât mai aproape de casă (O5.1).
- Dezvoltarea serviciilor de telemedicină, integrarea infrastructurii corespunzătoare în serviciile publice locale și adaptarea protocoalelor de tratament și politicile de sănătate (O1.1, O1.2, O5.1-O5.2, O7.1-O7.3, O8.3, O10.1).
- Asigurarea acoperirii universale în sănătate prin elemente de asigurare individuală și criterii stimulative (O5.3).

5.26 Politici de tineret, educație și cercetare

- Susținerea tinerilor din grupul NEET, în special, a celor din zonele rurale, în afirmarea profesională, prin stimularea, inclusiv financiară, a ocupării, revenirii în educație și instruire (O1.1-O1.3, O3.2, O3.3, O7.1, O9.1).
- Elaborarea programelor de suport țintit pentru start-up-urile inițiate de tineri în sectoarele tehnologice avansate (O1.1-O1.3, O3.1-O3.3, O9.1, O10.1-10.4).
- Recunoașterea business-planurilor și a proiectelor de consultanță elaborate de studenți în calitate de teză de licență sau masterat în domeniile de formare profesională (O1.1-O1.3, O3.2, O7.1).
- Recunoașterea start-up-urilor active lansate de masteranzi în calitate de teză de masterat în domeniile economice, financiare și de management (O1.1-O1.3, O3.3, O7.1).
- Revizuirea și perfecționarea sistemului de acreditare și atestare în educație și cercetare (O3.1-O3.3, O7.1, O8.3).

- Elaborarea unei viziuni integrate de dezvoltare a educației pe termen lung, care să includă (i) conceptul de calitate a serviciilor educaționale, (ii) rolul și conexiunea educației cu alte domenii, precum piața muncii, ocrotirea sănătății, protecția mediului, participarea în procesul decizional etc., (iii) competențele și abilitățile care trebuie dezvoltate de sistemul educațional, (iv) pregătirea copiilor potrivit abilităților individuale (O3.1-O3.3).
- Facilitarea dezvoltării creșelor și grădinițelor private și de întreprindere prin simplificarea cadrului regulator, facilități fiscale, subvenții și promovarea activă a acestor servicii în rândul populației (O1.1-O1.3, O3.1-O3.3, O7.1, O8.3).
- Asigurarea accesului echitabil tuturor copiilor la educație de calitate, în special în zonele rurale, prin crearea condițiilor adecvate de studii, oferirea posibilităților de pregătire a copiilor potrivit abilităților individuale ale acestora și asigurarea unui mediu școlar prietenos, protectiv și incluziv, prevenind și combătând violența și comportamentul de tip „bullying” și agresiv (O3.1).
- Includerea în curriculumul obligatoriu școlar a programelor durabile complexe de educație pentru sănătate, inclusiv privind modul sănătos de viață, nutriția, educația sexuală și reproductivă (O3.1, O5.1.).
- Integrarea modulelor de orientare profesională și ghidare în carieră pentru elevi în curriculumul gimnazial și liceal (O1.1-O1.3, O3.1-O3.3).
- Elaborarea și realizarea Programului Național „Licee-model în orașele-poli de dezvoltare regională” (O1.1-O1.3, O3.1-O3.3).
- Tranzitarea la învățământul dual ca principala formă de instruire în învățământul profesional-tehnic secundar (O1.1-O1.3, O3.1-O3.3).
- Facilitarea deschiderii sucursalelor și extensiunilor universitare externe și stabilirii parteneriatelor universitare internaționale (O1.1-O1.2, O3.2, O3.3, O7.1).
- Promovarea parteneriatelor instituțiilor de învățământ cu întreprinderile în vederea instruirii practice a cadrelor didactice (O3.1-O3.3).
- Diversificarea ofertei educaționale publice și private prin integrarea programelor de formare pe tot parcursul vieții și de incluziune digitală, inclusiv pentru grupurile vulnerabile și persoanele cu nevoi speciale, precum și pentru recalificarea personalului (O1.1-O1.3, O3.2, O3.3, O7.1).
- Stimularea concurenței în sistemul educațional pentru a ridica nivelul minimal al performanțelor educaționale (O3.1).
- Dezvoltarea unor oportunități de progres educațional individual pentru copii dotați și superdotați (O3.1, O3.2).
- Legiferarea revizuirii și actualizării periodice a curriculumului și ofertei educaționale în cadrul unor exerciții participative de evaluare și foresight economic și tehnologic, cu implicarea unui spectru larg de actori interesați, inclusiv elevi, părinți, studenți, cadre didactice, angajatori, sindicate, Comitetele Sectoriale (O1.1-O1.3, O3.2, O3.3, O7.1).
- Modernizarea curriculei pentru promovarea educației centrate pe elev, reieșind din provocările dezvoltării durabile (automatizarea locurilor de muncă, utilizarea eficientă a resurselor, protecția mediului, atenuarea efectelor schimbării climei, schimbările

demografice, drepturile omului și egalitatea de gen, nediscriminarea, cetățenia activă etc.), dezvoltând aptitudini, abilități și competențe soft („soft skills”), precum gândirea critică și creativă, colaborarea, flexibilitatea, tehnologiile informaționale, antreprenoriat, care îl vor ajuta să ia decizii, să soluționeze probleme, să comunice eficient, să își cunoască și să își exercite drepturile, să construiască relații sănătoase, să gestioneze timpul, să facă față stresului și să își trăiască viața într-o manieră sănătoasă și productivă, precum și abilități de viață („life skills”), care vor contribui la prevenirea comportamentelor de risc legate de starea de sănătate fizică și mintală a tinerilor și vor influența direct capacitatea acestora de învățare și realizare (O2.1, O2.2).

- Integrarea educației pentru dezvoltare durabilă în programele de studii pentru învățământul primar, secundar general, profesional tehnic și superior (O3.1-O3.3, O4.1-O4.3, O5.1, O10.1-O10.4).
- Formarea și susținerea parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ profesional tehnic și agenții economici, cu implicarea acestora în asigurarea unei instruiți profesionale bazate pe cerere prin implementarea programelor de formare profesională prin sistem dual și realizarea stagiilor de practică în cadrul întreprinderilor (O3.1).
- Promovarea în rândul practicienilor a oportunităților de predare în cadrul instituțiilor de învățământ, adoptarea formatelor inovative de predare și flexibilizarea procedurilor de angajare (O1.1, O3.1-O3.3).
- Raționalizarea programelor de formare inițială în domeniul IT, adaptarea programelor și modalităților de predare la necesitățile persoanelor cu dizabilități (O1.1, O3.2, O7.1, O9.1-O9.3).
- Crearea unui sistem efectiv de feedback privind calitatea educației și de implicare și participare autentică a părinților, copiilor, elevilor și studenților în procesul de guvernare a instituțiilor de învățământ și în procesul de luare a deciziilor care îi vizează (O3.1).
- Dezvoltarea competențelor cadrelor didactice și celor manageriale în domeniul dezvoltării durabile, în particular abordarea bazată pe drepturile omului și egalității de gen, protecția mediului, promovarea modului sănătos de viață, predarea cu suportul tehnologiilor digitale în scop informativ, aplicativ și creativ (O3.1).
- Crearea oportunităților pentru participarea cadrelor didactice la activități științifice și de perfecționare profesională, și creșterea mobilității cadrelor profesionale (O3.2).
- Evaluarea sistemului de subvenționare în domeniul cercetării aplicative și asigurarea orientării acestuia la teme relevante pentru dezvoltarea socioeconomică, cum ar fi valorificarea deșeurilor, eficientizarea consumului de apă, prezervarea fondului silvic, specii și rase rezistente la schimbările climatice etc. (O1.1-O10.4).
- Revizuirea modalităților de finanțare a științei în baza performanțelor și a cercetărilor conform utilității rezultatelor acestora (O3.2, O7.3).
- Impulsionarea implementării conceptului de educație continuă și învățare pe tot parcursul vieții în corespundere cu cerințele pieței muncii; asigurarea (re)profesionalizării periodice a populației apte de muncă pentru asigurarea competitivității acestora pe piața muncii (O3.3).

- Dezvoltarea cadrului normativ în domeniul învățării pe tot parcursul vieții și educației adulților, care fie stabil, să definească rolul diferitor prestatori de servicii educaționale, obligațiile financiare, să fixeze, în mod clar, drepturile cetățenilor la învățare pe tot parcursul vieții, normarea standardelor și monitorizarea acestora (O3.3).
- Punerea în aplicare a unui mecanism de recunoaștere a rezultatelor obținute în cadrul învățării nonformale și informale, asemănător cu cel de validare a rezultatelor obținute în cadrul învățării formale (O3.3).

5.27 Politici și management în domeniul muncii și incluziunii

- Consolidarea capacităților instituționale în domeniul combaterii ocupării informale, în conformitate cu Convențiile ILO la care a aderat Republica Moldova (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Sporirea nivelului de informare și de conștientizare privind drepturile legale ale angajaților în raport cu angajatorii și riscurile ocupării informale și ale securității scăzute la locul de muncă (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Dezvoltarea serviciilor sociale la nivel local care ar încuraja grupurile vulnerabile identificate să se încadreze mai ușor pe piața muncii, inclusiv prin servicii de instruire, recalificare, angajare asistată sau mentorat în afaceri (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Dezvoltarea unui mediu bi- și tripartit de negocieri și consultări, favorabil pentru consolidarea încrederii reciproce și cooperarea dintre angajatori, salariați și autoritățile publice centrale și locale (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Elaborarea standardelor obligatorii pentru adaptarea programelor și infrastructurii educaționale la necesitățile persoanelor cu dizabilități (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Stabilirea parteneriatelor cu organizațiile neguvernamentale și angajatori pentru integrarea economică a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin valorificarea tehnologiilor noi (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Reformarea concediului de îngrijire a copilului pentru a permite o mai mare flexibilitate a acestuia și a facilita reintegrarea mai rapidă pe piața muncii a părinților (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).

5.28 Protecție socială

- Consolidarea funcției preventive a asistenței sociale în scopul reducerii vulnerabilității și sărăciei prin măsurarea adecvată a deprivărilor sociale, elaborarea criteriilor integrate de asistență socială, fortificarea legăturii dintre programele de plăți, serviciile sociale și statutul ocupațional, îmbunătățirea eficienței schemelor de plăți sociale prin reducerea fragmentării, duplicării și renunțarea la instituirea de plăți sociale fără analiza impactului (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Îmbunătățirea accesibilității și transparenței schemelor de asistență socială prin: dezvoltarea mecanismelor de responsabilizare privind livrarea beneficiilor; reducerea nivelului abuzului de asistență socială; creșterea gradului de conștientizare și îmbunătățirea informațiilor privind drepturile de protecție socială, în special în zonele rurale și greu accesibile; consolidarea capacităților structurilor de asistență socială, inclusiv la nivel

local, prin dezvoltarea instrumentelor inovatoare de colectare a datelor, alocarea beneficiilor și consolidarea resurselor umane (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).

- Consolidarea potențialului de protecție socială al schemelor de asistență socială prin consolidarea monitorizării impactului protecției sociale asupra celor mai vulnerabile grupuri de populație (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Îmbunătățirea accesului la servicii sociale al grupurilor defavorizate prin oferirea serviciilor relevante, cu distribuție geografică omogenă, ținând cont de necesitățile, oportunitățile și potențialul fiecărui beneficiar în mod individual (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Fortificarea instituțiilor din domeniul asistenței sociale prin ajustarea infrastructurii sociale, instituirea unor mecanisme funcționale intersectoriale și instrumente de colectare a datelor și luarea deciziilor în baza evidențelor, dezvoltarea instrumentelor/mecanismelor clare de intrare în sistem, acreditarea serviciilor sociale, atât publice, cât și private, precum și prin aplicarea regulamentelor de funcționare și standardelor minime de calitate realiste, clare și uniforme (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Reforma sistemului public de asigurări sociale prin unificarea condițiilor de pensionare pentru toate categoriile de asigurați, minimizarea excepțiilor referitoare la contribuții și beneficii și creșterea transparenței privind acumularea contribuțiilor de asigurări sociale, administrarea acestora și modalitatea de formare a pensiei (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Stabilirea unui cadru clar și previzibil privind ajustarea vârstei de pensionare în funcție de speranța de viață la naștere, speranța de viață la pensionare și de alți parametri demografici și financiari relevanți (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Dezvoltarea sistemului de pensii multi-pilon funcțional și sustenabil, prin asigurarea unui cadru regulator și fiscal facil și prudent (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).
- Informarea activă a populației despre legătura dintre contribuții și beneficii în vederea stimulării acumulării de contribuții și includerii cât mai largi a populației în sistemul asigurărilor sociale (O1.1-O1.3, O6.1, O6.2).

5.29 Politici și management de securitate și ordine publică

- Consolidarea activității psihologului în instituțiile educaționale, pentru identificarea, controlarea și consilierea în raport cu factorii de personalitate ce pot crea predispoziții pentru comportament violent sau riscant (O3.1-O3.3, O9.1).
- Crearea oportunităților pentru petrecerea timpului liber în activități extrașcolare și de socializare civilizată, pentru a reduce incidența fenomenului delincvenței juvenile (O3.1-O3.3, O4.1-O4.4, O9.1).
- Elaborarea și implementarea programelor de cultivare și îmbunătățire a abilităților parentale cu scopul creării unui mediu propice și sigur pentru dezvoltarea copiilor (O3.1-O3.3, O4.4, O9.1).
- Monitorizarea conținutului mediatic și online pentru a minimiza expunerea copiilor și adolescenților la violența, abuzul și exploatarea sexuală reflectată în mijloace de informare în masă și promovată în media și online (filme, știri, jocuri, conținutul rețelelor sociale) și pentru a reduce pe termen mediu și lung violența și agresivitatea din partea spectatorilor/utilizatorilor minori (O3.1-O3.3, O4.4, O9.1, O9.2).

- Sporirea gradului de siguranță a tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de vârstă, gen, etnie sau religie. Promovarea campaniilor educaționale pentru reducerea consumului de alcool, substanțelor narcotice și psihotrope în rândul copiilor și adolescenților (O3.1-O3.3, O4.4, O9.1).
- Eficientizarea acțiunilor de combatere a criminalității și protecție a victimelor, inclusiv eliminarea violenței, neglijării, exploatării și traficării copiilor și femeilor prin înlăturarea lacunelor în cadrul legal cu privire la incriminarea, sancționarea, prevenirea și combaterea faptelor care lezează sau pun în pericol viața și sănătatea persoanei, violenței în familie și prin dezvoltarea serviciilor sociale pentru victimele infracțiunilor (O3.1-O3.3, O4.4, O6.1, O9.1, O9.2).
- Elaborarea protocoalelor standard pentru asigurarea unui răspuns multisectorial la cazurile de violență față de femei și violență în familie (O6.1, O7.1, O9.1).
- Screening-ul, prevenirea și combaterea adecvată a infracțiunilor motivate de prejudecată, etnie, discriminare, ținând cont de vulnerabilitatea persoanelor (O6.1, O7.1, O9.1).
- Cercetarea sociologică a factorilor criminalității cu un accent special pe măsurile de prevenție a delincvenței juvenile și dezvoltare a unor noi tipuri de senzori pentru monitorizarea în timp real a climatului de securitate comunitar (O6.1, O7.1, O9.1, O9.2.).
- Abordarea cauzelor primare ale extremismului și combaterea multiplicării discursurilor de incitare la ură și diseminare online a materialelor teroriste sau extremiste, precum și dezvoltarea rezilienței individuale la astfel de propagandă (O3.1-O3.3, O4.4, O6.1, O7.1, O9.1, O9.2., O9.3).
- Eficientizarea măsurilor de menținere și asigurare a ordinii publice și îmbunătățirea relației comunitate-poliție prin activitatea în comun cu comunitatea în soluționarea problemelor ce țin de infracționalitate și securitate publică și sporirea rolului femeilor în poliția comunitară pentru a oferi un sentiment mai mare de securitate pentru populație, în special pentru femei și copii (O3.1-O3.3, O4.4, O6.1, O7.1, O9.1, O9.2., O9.3).
- Reacționarea rapidă și calitativă la apelurile cetățenilor pentru garantarea unui mediu sigur de ordine și securitate publică (O9.1, O9.2., O9.3).
- Dezvoltarea capacităților și instrumentelor de furnizare a securității la nivel național și regional pentru gestionarea situațiilor de criză și excepționale (O9.1, O9.2., O9.3).
- Crearea condițiilor de muncă de calitate înaltă pentru a stimula creșterea eficienței angajaților în sectorul de securitate, motivarea personalului, eliminarea barierelor legate de discriminare, creșterea numărului femeilor în sectoarele de securitate și dezvoltarea sistemului de învățământ și consolidarea resurselor umane în domeniul afacerilor interne (O3.2, O3.3, O7.1, O9.1-O9.3).
- Revizuirea mecanismului cu privire la accesul la arme din perspectiva restricționării acestuia și stabilirea unei proceduri riguroase de monitorizare, marcare și control asupra armelor din circuitul civil (O9.1-O9.3).
- Dezvoltarea unui sistem eficient de management al frontierei de stat și asigurarea unui proces migrațional ordonat, sigur și reglementat (O9.2, O9.3);

- Reducerea numărului de victime și a pagubelor cauzate de situațiile de urgență și excepționale, inclusiv prin elaborarea, adaptarea sau transferul soluțiilor tehnologice noi pentru prevenirea situațiilor de urgență și excepționale și incendiilor în sectorul casnic (O9.2, O9.3).
- Automatizarea proceselor informaționale și de lucru și digitalizarea serviciilor pe domeniul afacerilor interne acordate cetățenilor, inclusiv adoptarea soluțiilor tehnologice inteligente pentru sporirea nivelului de securitate a circulației rutiere (O9.2, O9.3).
- Evaluarea continuă a riscurilor meteo climatice, geomorfologice, radiologice și seismice, evaluarea vulnerabilității fondului de clădiri și infrastructurilor critice și ajustarea standardelor tehnice și de securitate relevante (O9.2, O9.3).
- Impactul

Impactul SND urmează a fi evaluat în raport cu indicatorii care în mod direct relatează dimensiunile calității vieții oamenilor (Tabelul 5). În procesul de elaborare a strategiilor sectoriale, precum și de monitorizare și evaluare, fiecare indicator urmează a fi dezagregat după criteriile relevante pentru a reflecta gradul efectiv de cuprindere a oamenilor în procesul de dezvoltare. Aceste criterii includ, dar nu se limitează, la sex, vârstă, regiune, medii de reședință, statut de dizabilitate.

Tabelul 5. Indicatorii de evaluare a impactului de dezvoltare a SND „Moldova 2030”

	Obiectivul general / Indicatorul	Sursa	Valoarea de referință	Ținta intermediară (media 2022-25)	Ținta finală (media 2026-30)
1.	Rata medie anuală de creștere a PIB-ului, %	Biroul Național de Statistică (BNS)	1,9 (media pentru 2016-2020)	5,0	5,0
2.	Incidența sărăcie, %	BNS	25,8 (media pentru 2016-2020)	23,7	10,0
3.	Indicele Gini	Banca Mondială	25,7 (2018)	25	23,0
4.	Contul curent, pondere în PIB, %	Banca Națională a Moldovei (BNM)	-7,3 (media pentru 2016-2020)	-5,0	-4,0
5.	PIB produs în afara municipiului Chișinău, % din PIB-ul total	BNS	40,1 (2019)	55	60
6.	Rata de ocupare, media anuală, %	BNS	38,8 (2020)	45,0	55,0
7.	Populația ocupată de 15-34 de ani, ponderea în total populație ocupată, %	BNS	24,2 (2020)	30,0	35,0
8.	Economisirile brute, pondere în PIB, %	Banca Mondială	16,8 (2020)	20,0	22,0
9.	Volumul remiterilor personale recepționate, pondere în PIB, %	BNS, BNM	15,7 (2020)	14,0	13,0

10.	Influxul net al investițiilor străine directe, pondere în PIB, %	Banca Mondială	2,3 (media 2016-2019)	4,0	5,0
11.	Volumul exporturilor de bunuri și servicii, creștere medie, %	BNM	5,8 (media pentru 2016-2020)	10,0	10,0
12.	Indicele libertății economice, scor total, scara de la 0 (cel mai rău) la 100 (cel mai bine)	Fundația „Heritage”	61,3 (2022)	70,0	80,0
13.	Indicele global al inovațiilor (Global Innovation Index), scara de la 0 (cel mai rău) la 100 (cel mai bine)	Global Innovation Index	32,3 (2021)	42,0	45,0
14.	Calitatea concurenței interne, puncte conform Raportului Competitivității Globale (100% maxim)	FEM	48,9 (2019)	53,0	55
15.	Ponderea IMM în total venituri din vânzări, %	BNS	39,3 (2020)	45,0	55,0
16.	Credite acordate sectorului privat, pondere în PIB, %	Banca Mondială	27,8 (2020)	35,0	40,0
17.	Ponderea gospodăriilor cu acces la apeduct, în total populație, % din total	BNS	83,1 (2020)	90	95
18.	Ponderea gospodăriilor cu acces la sistemul de canalizare, % din total	BNS	74,4 (2020)	85	90
19.	Ponderea autoturismelor electrice și hibride în total autoturisme, %	ASP	1,2 (2020)	8,0	15,0
20.	Rata accidentelor rutiere la 100 de mii de populație	Ministerul Afacerilor Interne (MAI)	98 (2021)	80	70
21.	Numărul deceselor cauzate de accidentele rutiere la 100 mii de populație	Ministerul Afacerilor Interne (MAI)	10,3 (2019)	7,3	5,1
22.	Starea drumurilor publice naționale, ponderea drumurilor în starea „rea” și „foarte rea”	ASD	46,8 (2020)	25	10
23.	Transparența bugetară, conform Open Budget Survey, scara de la 0 (cel mai rău) la 100 (cel mai bine)	Open Budget Survey	57 (2019)	65	70
24.	Calitatea infrastructurii rutiere, puncte conform Raportului Competitivității Globale, scara de la 0 (cel mai rău) la 7 (cel mai bine)	FEM	2,6 (2019)	4,5	5,5
25.	Ponderea veniturilor autorităților publice locale din impozite și taxe în totalul de venituri ale bugetelor locale, %	Ministerul Finanțelor	26,3 (2019)	32,0	35,0

26.	Ponderea resurselor regenerabile în consumul final de energie electrică %	AEE	0,23 (2016)	10,0	10,0
27.	Ponderea populației cu acces la Internet, în total populație, %	BNS	76,1 (2017)	80,0	90,0
28.	Ponderea locurilor de muncă informale în totalul locurilor de muncă, %	BNS	22,4 (2020)	20,0	18,0
29.	Procentul tinerilor NEET (15-29 ani) în total populație de aceeași vârstă cu reședință obișnuită	BNS	4,9 (2018)	4,0	3,5
30.	Rata accidentelor, victime la 1000 de salariați	BNS	0,7 (2016)	0,3	0,2
31.	Raportul dintre salariul lunar mediu al femeilor față de cel al bărbaților	BNS	85,6 (2018)	90,0	95,0
32.	Ponderea copiilor și tinerilor din învățământul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul știință (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)	57,8 (2018)	73	80
33.	Ponderea copiilor și tinerilor din învățământul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul citirii/lecturii (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	OCDE	54,2 (2018)	71	80
34.	Ponderea copiilor și tinerilor din învățământul gimnazial cu cunoștințe minime în domeniul matematicii (Programul pentru Evaluarea Internațională a Elevilor), %	OCDE	49,7 (2018)	70	80
35.	Rata de cuprindere în învățământul preșcolar, %	BNS	94,2 (2019/20)	96	98
36.	Rata brută de înrolare în învățământul primar, %	BNS	107,8 (2020/21)	105	105
37.	Rata brută de cuprindere în învățământul gimnazial, %	BNS	105,2 (2020/21)	104	104
38.	Rata de cuprindere în învățământ a persoanelor cu vârsta de până la 19 ani, %	BNS	82,1 (2020/21)	94	98
39.	Rata de participare a tinerilor și adulților (15-64 ani) în educația formală și nonformală pe parcursul vieții (în ultimele patru săptămâni precedente interviului)	BNS	31,2 (2020)	60	70
40.	Indicele parității pe sexe, nivel terțiar	BNS	1,33 (2020/21)	1,1	1,0

41.	Câștigul salarial mediu net lunar în învățământ, lei, % din câștigul salarial mediu net pe economie	BNS	84,6 (2020)	110,0	140,0
42.	Speranța de viață la naștere	BNS	69,8 (2020)	71,5	72
43.	Rata mortalității materne la 100 de mii de nou-născuți vii	BNS	16,3 (2020)	5	2
44.	Rata mortalității infantile la 1000 de nou-născuți vii	BNS	8,7 (2020)	5	2
45.	Rata mortalității prin traumatisme, intoxicații la 100 de mii de populație	ANSP	64,0 (2018)	50	40
46.	Rata mortalității prin boli ale aparatului circulator, tumori maligne și boli ale aparatului digestiv la 100 de mii de populație	ANSP	877,9 (2018)	650	400
47.	Rata totală a nașterilor timpurii la vârsta de 15-19 ani la 1000 de femei de vârsta respectivă	BNS	27,34 (2020)	15	9
48.	Ponderea populației încadrate în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală	CNAM	87,8 (2020)	90	92
49.	Coraportul dintre pensia medie pentru limită de vârstă și câștigul salarial mediu lunar nominal brut, %	BNS	23,2 (2020)	25,0	30,0
50.	Coraportul dintre pensia medie pentru limită de vârstă și minimul de existență pentru pensionari, %	BNS	88,2 (2020)	100,0	115,0
51.	Ponderea cererilor comunicate Guvernului din numărul celor depuse, %	Ministerul Justiției (MJ)	1,19 (2017)	0,7	0,5
52.	Ponderea cazurilor pierdute la CEDO din numărul cererilor comunicate în fiecare an, %	MJ	34,33 (2017)	15	10
53.	Lipsa corupției în justiție (de la 0 la 1)	World Justice Project	0,36 (2021)	0,7	0,8
54.	Ponderea persoanelor care au efectuat plăți neoficiale (mită) în ultimele 12 luni	Centrul Național Anticorupție (CNA)	11,3 (2017)	4	0
55.	Ponderea antreprenorilor care au efectuat plăți neoficiale (mită) în ultimele 12 luni	CNA	3,6 (2017)	1,2	0
56.	Indicatorul privind „Controlul asupra corupției” (de la -2,5 la 2,5)	Banca Mondială	-0,57 (2020)	1,0	1,5

57.	Indicatorul privind „Calitatea regulatorie” (de la -2,5 la 2,5)	Banca Mondială	-0,04 (2020)	1,0	1,5
58.	Ponderea cheltuielilor publice executate în totalul cheltuielilor publice aprobate, %	Ministerul Finanțelor	84,2 (2021)	99,5	100
59.	Ponderea femeilor în serviciul public la poziții de conducere de nivel superior, %	Cancelaria de Stat	40,9 (2020)	45	50
60.	Ponderea femeilor alese în Parlament, % din total deputați aleși	Comisia Electorală Centrală (CEC)	24,8 (2020)	40	50
61.	Ponderea femeilor alese în funcții primar, % din total primari	CEC	21,8 (2019)	40	50
62.	Ponderea femeilor alese în funcții consilier în consiliile locale, % din total consilieri	CEC	36,5 (2019)	45	50
63.	Ponderea femeilor alese în funcții consilier în consiliile raionale / municipale, % din total consilieri	CEC	27,1 (2019)	43	50
64.	Număr de adresări pentru soluționarea litigiilor pe cale extrajudiciară	MJ, Consiliul de Mediere (CM)	277 (2017)	877	1077
65.	Număr de litigii soluționate pe cale extrajudiciară	MJ, CM	164 (2017)	487	687
66.	Numărul noilor genuri de expertiză judiciară dezvoltate conform Nomenclatorului de expertize judiciare	MJ; Centrul Național de Expertize Judiciare	30 (media pentru 2016- 2020)	38	42
67.	Ponderea spațiilor de detenție din instituțiile penitenciare care corespund standardelor internaționale, %	MJ; Administrația Națională a Penitenciarelor	25% (2017)	41%	49%
68.	Sporirea serviciilor de corecție și reintegrare socială a persoanelor aflate în sistemul de probațiune, %	MJ; Inspectoratul Național de Probațiune	60% (2017)	80%	90%
69.	Numărul victimelor omorului intenționat la 100 de mii de populație	MAI	6,7 (2016)	5,7	4,7
70.	Incidența violenței fizice sau sexuale în rândul femeilor și copiilor, în ultimele 12 luni	BNS	9,6 (2012)	4	2,5
71.	Percepția populației privind siguranța	MAI; Barometrul Opinieii Publice	30,2 (2021)	40	50

72.	Numărul victimelor traficului de ființe umane la 100 de mii de populație	MAI	7,0 (2018)	4,5	3,5
73.	Numărul victimelor infracțiunilor de violență sexuală la 100 de mii de populație	MAI	11,9 (2019)	9,0	8,0
74.	Ape normativ epurate, ponderea din volumul total al apelor uzate evacuate în corpurile de apă, %	Agenția de Mediu (AM)	14,11 (2016)	30,0	40,0
75.	Clasa de calitate a apelor de suprafață din bazinul râului Nistru (I – foarte bună, II – bună, III – poluată moderat, IV – poluată, V – foarte poluată)	Serviciul Hidrometeorologic de Stat (SHS)	III (2017)	II	II
76.	Clasa de calitate a apelor de suprafață din bazinul râului Prut (I – foarte bună, II – bună, III – poluată moderat, IV – poluată, V – foarte poluată)	SHS	III (2017)	II	II
77.	Clasa de calitate a apelor de suprafață din sub-bazine hidrografice (I – foarte bună, II – bună, III – poluată moderat, IV – poluată, V – foarte poluată)	SHS	IV/V (2017)	III/IV	III/IV
78.	Deșeuri eliminate prin nimicire au depozitare la gunoiști depozitare, ponderea din volumul total de deșeuri formate, %	AM	62,9 (2018)	57	52
79.	Deșeuri reciclate, ponderea din volumul total de deșeuri formate, %	AM	44,4 (2018)	50	56
80.	Suprafețe acoperite cu păduri și alte terenuri cu vegetație forestieră, ponderea din suprafața țării, %	AM	13,4 (2020)	14,8	16,3
81.	Suprafața terenurilor ariilor protejate, ponderea din suprafața țării, %	AM	5,8 (2018)	8	8
82.	Emisii de poluanți în atmosferă, ponderea comparativ cu anul de referință (1990), %	AM	100 (media pentru 2016-2020)	60	40
83.	Gaze cu efect de seră, ponderea comparativ cu anul de referință (1990), %	AM	100 (media pentru 2016-2020)	75	67
84.	Rata de conectare a populației la servicii de salubritate, %	BNS	52,9 (2020)	65	75
85.	Populația conectată la serviciul public de canalizare, pondere din numărul total al populației, %	BNS	40,3 (2019)	60	70

6 Riscuri în implementare

Riscuri anticipate	Probabilitatea (joasă/medie/înaltă)	Impact (mic/mediu/mare)	Măsuri de atenuare a riscului
Apariția diferitor șocuri exogene negative care subminează capacitatea autorităților relevante de a implementa angajamentele din SND (ex: criză de securitate, secetă, pandemia, recesiune economică, inflație înaltă etc.)	mare	mare	- Asigurarea că SND va fi un document aflat în continuă monitorizare și, la necesitate, revizuire, în funcție de dinamica contextului extern. - Având în vedere creșterea frecvenței șocurilor din ultimii ani, o atenție sporită va fi atribuită obiectivelor de securitate și reziliență, cu accent pe prevenire și identificare timpurie a riscurilor.
Finanțare insuficientă a SND din surse bugetare și de asistență tehnică și financiară din partea partenerilor de dezvoltare	mare	mare	- Integrarea priorităților din SND în cadrul de planificare bugetară. - Asigurarea unei comunicări intense și a unei coordonări eficiente permanente cu comunitatea donatorilor pe marginea priorităților de finanțare din cadrul SND.
Pierderea în timp a suportului politic pentru SND	medie	mare	- Focusarea SND pe priorități care întrunesc consens larg în societate: creștere economică, ameliorarea condițiilor de trai, servicii publice calitative, mediu curat sau bună guvernare.
Apariția și în continuare a multor documentelor de politici publice slab corelate între ele și cu SND.	medie	mediu	- Cancelaria de Stat, în procesul de evaluare a conceptelor documentelor de politici publice va verifica corelarea cu SND și posibilele suprapuneri cu alte documente de planificare strategică. - Asigurarea unei legături strânse între SND și CBTM.

7 Proceduri de raportare

Principiile care vor sta la baza implementării prezentei Strategii

Lecțiile oferite de implementarea precedentelor documente naționale de planificare strategică indică necesitatea elaborării unor intervenții care să promoveze și să asigure respectarea drepturilor omului. Astfel, prin imperativul intervențiilor centrate pe om, Guvernul își propune:

- elaborarea politicilor și a documentelor de politici în baza unei colaborări fundamentate pe încredere cu oamenii asupra cărora deciziile și politicile Guvernului au impact, implicarea oamenilor în înțelegerea profundă a problemelor care trebuie soluționate și a cauzelor acestora, precum și urmărirea impactului tuturor politicilor asupra oamenilor;
- direcționarea și aplicarea pe larg a cercetărilor științifice și a abordărilor inovatoare pentru formularea opțiunilor de politici bazate pe evidențe;
- ancorarea documentelor de politici sectoriale pentru implementarea prezentei Strategii la principiile (interdependență, egalitate și nediscriminare, participare și abilitare, responsabilizare) și la standardele privind drepturile omului și egalitatea de gen;

Coerența politicilor

Succesul implementării prezentei Strategii depinde de coerența cadrului de planificare strategică, care este, în prezent, destul de problematică. În Republica Moldova a existat în mod tradițional un număr excesiv de documente de planificare strategică, care adesea se suprapuneau sau se contraziceau, pentru domenii de politici prea înguste, nefiind corelate cu strategiile sectoriale și integrate în procesele de planificare bugetară. Aceste documente, în mare parte, nu erau monitorizate corespunzător și nici evaluate corect, iar responsabilitățile între partenerii de implementare nu erau clar repartizate.

Prezenta Strategie devine documentul strategic de referință pe termen lung pentru asigurarea coerenței dintre politicile naționale, sectoriale și cadrul bugetar. Strategia include un șir de priorități și ținte interconectate, care, implementate de diverși actori, trebuie să ducă la atingerea Obiectivelor de dezvoltare durabilă. Totodată, aceasta ține cont de angajamentele Republicii Moldova pentru implementarea prevederilor Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, în special cele care pot influența atingerea acestor obiective. Astfel, pentru implementarea obiectivelor, este inerent un sistem integrat de planificare strategică, cooperare la diferite niveluri și includerea tuturor părților interesate în procesul de planificare, implementare și monitorizare a politicilor.

Implementarea prezentei Strategii

Prezenta Strategie, cu scopul său major de a spori în mod vizibil calitatea vieții oamenilor, împreună cu obiectivele sale, formează cadrul primordial de planificare strategică a dezvoltării țării. Fiecare obiectiv dintre cele 10 conține o serie de obiective specifice și acțiuni prioritare, clasificate în funcție de programele bugetare existente, care are menirea de a seta repere și direcții de acțiune care vor sta la baza elaborării documentelor de politici sectoriale.

Autoritățile publice vor ajusta/elabora strategiile sectoriale, ținând cont de obiectivele specifice și acțiunile prioritare incluse în prezenta Strategie. Strategiile sectoriale vor conține o analiză plenară a sectorului, vor oferi opțiuni detaliate de politici, urmând principiile și standardele privind drepturile omului, și vor fi centrate pe reducerea inegalităților de șanse care pot să existe în diferite

domenii în funcție de gen, vârstă, mediu de reședință (rural/urban), dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită. Strategiile sectoriale vor include, de asemenea, toate țintele și indicatorii relevanți sectorului respectiv, adaptați la contextul național al Republicii Moldova.

Pentru raționalizarea numărului documentelor de politici sectoriale, asigurarea corelării și sinergiei între acestea și abordării sistemice dintre diverse domenii de politici, precum și pentru alinierea acestora la cadrul bugetar, se recomandă elaborarea strategiilor în mod prioritar doar pentru domeniile de activitate indicate în Legea nr. 136/2017 cu privire la Guvern.

În conformitate cu prevederile Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, precum și conform altor tratate internaționale, pot fi prevăzute angajamente privind dezvoltarea și punerea în aplicare a unor strategii pentru anumite domenii. Însă, în acest caz, cuvântul „strategie” trebuie interpretat mai degrabă ca o modalitate propusă la nivel strategic pentru soluționarea problemelor și/sau atingerea obiectivelor asumate decât în sensul documentului de politici „Strategia”, reglementat prin cadrul normativ al Republicii Moldova. Astfel, angajamentele internaționale de a dezvolta abordări și soluții strategice pe anumite domenii („strategii”) trebuie incluse în documentele de politici pentru sectoarele menționate mai sus, urmând exigențele naționale pentru raționalizarea și eficientizarea procesului de planificare strategică. Totuși, dacă angajamentele internaționale prevăd expres unele documentele de politici care nu se încadrează în domeniile menționate sau ținesc subiecte intersectoriale, precum combaterea corupției, poate fi analizată oportunitatea elaborării și aprobării acestora. Cu toate acestea, pentru asigurarea coerenței în procesul de planificare strategică se recomandă integrarea aspectelor intersectoriale în strategiile sectoriale elaborate pentru domeniile stabilite în Legea cu privire la Guvern.

Experiența implementării precedentei strategii naționale de dezvoltare arată că succesul implementării acesteia depinde de instrumentele de operaționalizare. Prin urmare, documentul operațional de implementare a prezentei Strategii va fi Planul național de dezvoltare, care va include acțiunile și sursele financiare corespunzătoare necesare pentru implementarea obiectivelor strategiei, în conformitate cu strategiile sectoriale.

Planul național de dezvoltare va fi elaborat pentru o perioadă de trei ani, în baza priorităților incluse în strategiile sectoriale elaborate pentru implementarea prezentei Strategii, va fi documentul de referință în procesul de elaborare a cadrului bugetar pe termen mediu și, respectiv, va fi extins anual până la elaborarea Cadrului bugetar pe termen mediu. Prin urmare, structura și destinația cheltuielilor publice urmează a fi adaptate la obiectivele strategice de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova. În timp, va fi analizată oportunitatea combinării Planului național de dezvoltare cu Cadrul bugetar pe termen mediu, pentru a asigura o planificare mai riguroasă a politicilor, pe deplin aliniată la posibilitățile și angajamentele financiare, dar și pentru a raționaliza procesul de planificare strategică.

Cancelaria de Stat va fi responsabilă de coordonarea procesului de elaborare a Planului național de dezvoltare în conformitate cu prevederile prezentei Strategii, care va fi sincronizat cu procesul de elaborare a Cadrului bugetar pe termen mediu și de monitorizare și evaluare a acestuia, implicit a prezentei Strategii. Ministerul Finanțelor va asigura elaborarea și adaptarea Cadrului bugetar pe termen mediu, urmând prioritățile stabilite în prezenta Strategie.

Monitorizarea și evaluarea prezentei Strategii

Pentru fiecare obiectiv general sunt stabiliți o serie de indicatori, care relevă valoarea de referință și ținta intermediară pentru 2025 și ținta finală pentru anul 2030⁴². Acești indicatori vor fi considerați de bază în elaborarea strategiilor sectoriale și, alături de alți indicatori considerați relevanți, vor fi incluși în Planul național de dezvoltare. În strategiile sectoriale, indicatorii de referință din prezenta Strategie vor fi dezagregați conform unor criterii relevante: gen, vârstă, dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită, reședință, zonă geografică, statut socioeconomic. Pentru asigurarea unei monitorizări corespunzătoare, sistemul statistic național, care include Biroul Național de Statistică, precum și alți producători de statistici oficiale și deținători de date administrative, vor asigura colectarea datelor dezagregate conform criteriilor menționate.

Ținând cont de orizontul pe termen lung al prezentei Strategii, valorile de referință se vor actualiza pe întreaga perioadă de implementare a strategiei. Prin urmare, va fi necesară o analiză continuă a scenariilor și proiecțiilor de dezvoltare pe termen lung la nivel național și internațional, precum și de monitorizare a tendințelor și vulnerabilităților prognozate, toate acestea fiind luate în considerare în planificarea politicilor de dezvoltare. În rapoartele de monitorizare și evaluare vor fi formulate recomandări privind îmbunătățirea eficienței implementării obiectivelor și oricare alte modificări necesare.

Pe parcursul implementării prezentei Strategii vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare și evaluare:

- *monitorizarea anuală* – în baza monitorizării trimestriale, va fi generat raportul anual privind implementarea Planului național de dezvoltare. Raportul anual va avea un caracter analitic. Acesta va fi un document de referință pentru planificarea următorului ciclu al Planului național de dezvoltare și, respectiv, al Cadrului bugetar pe termen mediu. Rapoartele anuale vor include analiza dinamicii indicatorilor (outcomes – *rezultatele*), dezagregați după criterii de gen, vârstă, dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită, reședință, zonă geografică, statut socioeconomic. Structura rapoartelor anuale va reflecta structura prezentei Strategii, analiza la nivelul fiecărui obiectiv general fiind asigurată de către ministerul responsabil de domeniul de politici corespunzător în baza informației furnizate de către celelalte autorități implicate, și va include analiza nivelului de implementare a obiectivelor specifice, a acțiunilor prioritare și a indicatorilor de monitorizare din perspectiva acțiunilor întreprinse de autorități pe parcursul anului.
- *evaluările intermediare* – în 2026 va fi elaborat un raport de evaluare, care va analiza impactul implementării prezentei Strategii în baza țăintelor intermediare, precum și va propune o ajustare a obiectivelor finale în funcție de progresul realizat și de tendințele social-economice la nivel național și internațional. În procesul de evaluare intermediară va fi analizat Indicele Integral Teritorial de Securitate Demografică, care este un instrument de măsurare a nivelului de bunăstare demografică la nivel local, pentru a evalua impactul Strategiei în fiecare unitate administrativ-teritorială din punct de vedere demografic;
- *raportul final de implementare* – în anul 2031, la finalizarea implementării prezentei Strategii va fi elaborat un raport final privind rezultatele și impactul implementării acesteia.

Rapoartele anuale de monitorizare și rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi elaborate de către Cancelaria de Stat în baza informației prezentate de către autoritățile publice centrale, conform unui format prestabilit și le vor prezenta Consiliului Național de Coordonare pentru

⁴² Pentru unii indicatori de flux unde se atestă o volatilitate sporită de la an la an, se va calcula media pentru 2021-2025 pentru ținta intermediară și media pentru 2026-2030 pentru ținta finală.

Dezvoltare Durabilă pentru a fi validate. Ulterior, rapoartele vor fi făcute publice și prezentate Parlamentului.

Concomitent, instituțiile naționale de protecție a drepturilor omului și organizațiile necomerciale vor fi invitate să prezinte rapoarte alternative privind implementarea prezentei Strategii, care vor fi examinate în cadrul audierilor publice care se vor organiza anual la nivel de Parlament și Guvern.